

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA FRANCUSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

**TIPOLOŠKE KARAKTERISTIKE FRANCUSKOG,
JAPANSKOG I BOSANSKOG JEZIKA**

– Završni magistarski rad –

Kandidat:

Mahira Pašalić

Mentor:

Prof. dr. Alma Sokolija

Sarajevo, oktobar 2020.

SADRŽAJ

MEĐUNARODNA FONETSKA ABECEDA I POPIS UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA I SIMBOLA

1. UVOD	1
2. LINGVISTIČKA TIPOLOGIJA VS. KOMPARATIVNA LINGVISTIKA	2
2.1. KLASIFIKACIJA JEZIKA	3
2.1.1. Genetska klasifikacija jezika	4
2.1.2. Arealna klasifikacija jezika	5
2.1.3. Sociolingvistička klasifikacija jezika	5
2.1.4. Tipološka klasifikacija jezika	5
2.1.4.1. Aglutinativni jezici	7
2.1.4.2. Flektivni jezici	7
2.1.4.3. Polisintetički jezici	8
3. STANDARDNI FRANCUSKI JEZIK	9
3.1. Standardni jezik i dijalekti francuskog jezika	9
3.2. Glasovni sistem francuskog jezika	11
3.2.1. Samoglasnici/vokali	12
3.2.2. Suglasnici/konsonanti	13
3.2.3. Fonetsko spajanje riječi i glasovne promjene	13
3.2.4. Akcenti i pomoćni dijakritički znakovi	14
3.2.5. Naglasak (akcent) i intonacija	15
3.3. Glavni elementi francuske gramatike	16
3.3.1. Osnovna struktura francuske rečenice	17
3.3.2. Imenica i imenička grupa	19
3.3.2.1. Determinanti	21
3.3.3. Glagol i glagolska grupa	25
3.3.3.2. Tranzitivnost francuskih glagola, povratni glagoli i glagolski oblici	26
3.3.3.3. Morfologija glagolskih načina	27
3.3.3.4. Glagolska stanja, načini i aspekti	28
3.3.3.5. Pomoćni glagoli, prosta i složena vremena	29
3.3.4. Nepromjenljive riječi – prijedlozi	30
4. STANDARDNI JAPANSKI JEZIK	31
4.1. Dijalekti japanskog jezika	32

4.2.	Pismo i glasovni sistem japanskog jezika.....	32
4.2.1.	Izgovor, akcenti i pomoćni dijakritički znakovi.....	35
4.3.	Glavni elementi gramatike japanskog jezika.....	37
4.3.1.	Osnovna struktura japanske rečenice	38
4.3.1.1.	Partikule (čestice/riječice).....	39
4.3.1.2.	Imenice (名詞 – meishi)	43
4.3.1.3.	Zamjenice (代名詞 – daimeishi)	44
4.3.1.4.	Glagoli (動詞 – doushi)	46
4.3.1.4.1.	Pridjevi (-i / -na).....	49
4.3.1.5.	Glagolska vremena, oblici i pomoćni glagoli	50
4.4.	Učtivi i honorifični izrazi	51
5.	STANDARDNI BOSANSKI JEZIK.....	53
5.1.	Dijalekti srednjojužnoslavenskoga dijasistema	53
5.1.1.	Štokavsko narječje.....	54
5.2.	Standardni jezik i dijalekti bosanskog jezika	54
5.3.	Glasovni sistem bosanskog jezika	55
5.3.2.	Akcent i intonacija bosanskog jezika	57
5.3.3.	Glasovne promjene u bosanskom jeziku	58
5.4.	Glavni elementi gramatike bosanskog jezika	59
5.4.1.	Imenice i imenička grupa	60
5.4.2.	Glagoli i glagolska grupa	62
5.5.	Red riječi u rečenici	66
6.	ZAKLJUČAK	68
7.	CONCLUSION.....	69
8.	LITERATURA	70

MEĐUNARODNA FONETSKA ABECEDA I POPIS UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA I SIMBOLA

SAMOGLASNICI

Bosanski	Francuski	Japanski
[a] rad	[a] patte [ɑ] pâtre	[a] ある aru - „biti“
[e] red	[e] clé [ɛ] faite [ə] reposer	[e] えき eki - „stanica“
[i] list	[i] fils	[i] いる iru - „biti“ [i] した shita - „ispod“
	[œ] sœur	
	[ø] ceux	
[o] lopta	[o] saut [ɔ] sort	[o] おに oni - „đavo“
[u] usta	[u] coup [y] sūr	[u] うなぎ unagi - „jegulja“ [ɯ] すこし sukoshi - „malo“
	[ɑ̃] sans	
	[ɛ̃] vin	
	[œ̃] un	
	[ɔ̃] son	

SUGLASNICI

Bosanski	Francuski	Japanski
[b] bombon	[b] bon	[b] ばしょ basho - „mjesto“ [b] びょうき byōki - „bolestan“
[d] dan [dz] đak [dʒ] džep	[d] deux	[d] どうも dōmo - „hvala“ [dz] ずっと zutto - „zauvijek“ [z] みじかい mijikai - „kratko“ [dz] じぶん jibun - „moje“
[f] film	[f] faire	[ϕ] ふじ fuji - „Fuđi planina“
[g] gore	[g] garçon	[g] がっこう gakkō - „škola“

		[g] きぎょう kigyō – „firma“
[j] ja		[j] やくしゃ yakusha – „glumac“
[k] kola	[k] corps	[k] くる kuru – „doći“ [k] きょうかい kyōkai – „crkva“
[l] lutka [l] bicikl	[l] laisser	
[ʌ] bilje		
[m] more	[m] même	[m] みかん mikan – „mandarina“ [m] みやく myaku – „puls“
[n] ne [ŋ] njutn [ŋ] banka [ŋ] konj	[n] nous [ŋ] gagner [ŋ] camping	[n] かんたん kantan – „lako“ [ŋ] にわ niwa – „dvorište“ [ŋ] りんご ringo – „jabuka“ [N] にほん nihon – „Japan“ [ũ] でんわ denwa – „telefon“
[p] pet	[p] père	[p] パン pan – „hljeb“ [p] でんぴょう denpyō – „račun“
[r] robot [r] vrba	[r] regarder	[r] ろく roku – „šest“ [r] りょうり ryōri – „jelo“
[s] stol [ʃ] šuma	[s] sans [ʃ] chance	[s] する suru – „raditi“ [e] いっしょう issō – „zajedno“
[t] tata	[t] tout	[t] たべる taberu – „jesti“ [ts] つなみ tsunami – „cunami“
[tɕ] ćup		[tɕ] ちかい chikai – „blizu“
[ts] šorc		
[tʃ] čekić		
[v] voda	[v] vous	[w] わかい wakai – „mlad“
[x] hir		[h] ほん hon – „knjiga“ [ç] ひと hito – „čovjek“
[z] zima	[z] zéro	[ʔ] あっつ! atsu! – „aj!“ [z] あざ aza – „biljeg“
[ʒ] žaba	[ʒ] jamais	

POLUSUGLASNICI

[j] fille

[w] lois

[ɥ] huit

SIMBOLI

— obavezno vezivanje

> proizilazi, postaje

* neprihvatljiva rečenica

SKRAĆENICE

ABL ablativ

ACC akuzativ

bos. bosanski

DESID deziderativ

DO direktni objekt

fr. francuski

G genitiv

i dr. i drugo

IO indirektni objekt

INST instrumental

itd. i tako dalje

jp. japanski

jd. jednina

KAUZ. kauzativ

K konsonant

L lokativ

mn. množina

m.r. muški rod

npr. na primjer

NESVRŠ. nesvršeni vid

NP engl. noun phrase (imenička grupa)

n.e. nove ere

PA passé

PERF perfekt

pl. Plural

PLUR plural

POSS posesiv

PREZ prezent

p.n.e. prije nove ere

s.l. sine loco

s.n. sine nomine

SG singular

S subjekt

SOP subject-objekt-predikat

SPO subjekt-predikat-objekt

tj. to jeste

ž.r. ženski rod

V vokal

1. UVOD

Paradoks grupiranja i proučavanja jezika koji pripadaju različitim skupinama i koji su geografski udaljeni jedni od drugih, samo je prividan. Sigurno je da francuski, japanski i bosanski jezik pripadaju različitim jezičkim porodicama, ali s obzirom da predstavljaju različite grane i da imaju ograničen broj zajedničkih osobina (naročito s japanskim jezikom), naizgled nije bilo razloga da budu uporedno proučavani. Upravo zbog toga polazimo od principa da razlike zaslužuju onoliko pozornosti koliko i sličnosti.

Ovaj rad neće doticati didaktičke probleme, nego će se temeljiti na lingvističkom pristupu i nuditi će osvrt na trenutno stanje francuskog, japanskog i bosanskog jezika. Sistematski ćemo uspoređivati ove jezike i za svaki razmatrani fenomen predstaviti ćemo rješenje koje se koristi u francuskom jeziku i proučiti ćemo isto na bosanskom i japanskom jeziku. Razmjere koje je neophodno ispoštovati, čine ovu tipološka studiju nužno površnom jer nije moguće navesti sve detalje, ali cilj tipologije je tražiti granice varijacije i uspostaviti translingvističke obrasce. S gledišta komparacije jezika, ovdje francuskog, japanskog i bosanskog, moramo se ograničiti i na usporedbu osnovnih obilježja, bez mogućnosti ulaska u sve pojedinosti i sva pravila upotreba svakog od ispitivanih jezika.

Prije nego što pređemo na glavnu temu ovog rada, osvrnut ćemo se na glavne razlike lingvističke tipologije i komparativne lingvistike, a potom ćemo se osvrnuti na klasifikaciju jezika. Navest ćemo glavne karakteristike jezičkih porodica kojima pripadaju jezici ovog istraživanja, naročito karakteristike flektivnih ili fuzionih i aglutinativnih jezika. Vršeći komparativne ili translingvističke uporedbe, možemo se obratiti za pomoć različitim vrstama izvora. Prije svega imamo primarne izvore, odnosno jezike koje znamo, i/ili koje smo savladali na određenom nivou. Koristit ćemo se referentne gramatike koje čine sekundarne izvore. Upotreba ovih sekundarnih izvora neizbježna je kada se radi s podacima jezika koji su slabije opisani ili se proučavaju (bosanski jezik), ili za koje je teško pristupiti informacijama (japanski). Također treba napomenuti da citate iz literatura koje su na francuskom i japanskom jeziku, smo sami prevodili na bosanski jezik.

Cilj ovog magistarskog rada je da se ispituju i objasne tipološke karakteristike, to jeste sličnosti i razlike francuskog, japanskog i bosanskog jezika. Fokusirat ćemo se na sve lingvističke nivoe u njihovim osnovnim crtama. Jedan od aspekata koji ćemo obraditi je i izražavanje učtivosti s obzirom na lingvističke nivoe u jeziku sa posebnim osvrtom na japanski jezik.

2. LINGVISTIČKA TIPOLOGIJA VS. KOMPARATIVNA LINGVISTIKA

Lingvistička tipologija ima za cilj proučiti jezike svijeta u cjelini i na kraju istaknuti svojstva ljudskog jezika, univerzalna obilježja i sličnosti koje se mogu grupirati u vrste. Prva temeljna razlika između tipologije i komparativne lingvistike je u tome što je tipologija zainteresovana, kroz reprezentativne uzorke, za sve jezike svijeta, dok komparativna lingvistika poredi dva ili nekoliko jezika, ovisno o izboru lingviste. Druga je razlika što se komparativna lingvistika smatra disciplinom primijenjene lingvistike, tj. njeni rezultati trebaju izravno podržavati jezičku didaktiku, dok se tipologija, svojim većim opsegom i ciljevima može uporediti s takozvanom općom lingvistikom. Dakle, tipologija je grana lingvistike koja: ispituje funkcionisanje jezika upoređujući strukture koje koriste jezici svijeta; opisuje šta je potrebno i šta je moguće u ljudskom jeziku. (Sores, 2008:1) Lingvistička tipologija praktično je savremena sa historijskom i komparativnom gramatikom jer ideja ne seže dalje od XIX stoljeća. Polazi se od ideje da su jezici različiti i da ih je potrebno razvrstati prema više kriterija. „Pottier (1968:300) kaže da se tipološka nauka svrstava na najviši opći nivo jezičkog opisa, te je na prvom mjestu deskriptivna, zatim komparativna, dok Marouzeau (1951:234) rezimira da je tipološka studija jezika ona koja ih definiše bez obzira na njihovu historiju.“ (Feuillet, 2006:16)

Kada je riječ o klasifikaciji jezika o čemu ćemo se pozabaviti u nastavku rada, komparacija svjetskih jezika postavlja pitanje uzimanja uzoraka. Uzevši u obzir ne samo činjenicu da je tačan broj jezika koji se trenutno govori u svijetu, već i činjenicu da mnogi jezici još nisu adekvatno opisani, mora se odabrati reprezentativan uzorak. Sores tvrdi da se uzorak mora uzeti s tri stajališta: genetskog, geografskog i tipološkog. Broj jezika uključenih u uzorak ne mora nužno biti prevelik. (Sores, 2008:2)

U modernoj sintaksičkoj tipologiji, međutim, postoji nekoliko kriterija koji omogućuju klasifikaciju svjetskih jezika, barem u načelu. Na primjer, opažamo da redosljed pojmova u rečenici s tri elementa koji sadrži subjekt, glagol i objekt može biti, prema jezicima koje proučava SPO kao na francuskom i bosanskom, SOP kao na latinskom i japanskom ili PSO kao na arapskom. Postoje i tri druge moguće varijacije (POS, OSP, OPS), što čini ukupno šest redosljeda prema kojima možemo klasifikovati jezike svijeta. Ali također primjećujemo da se posljednje tri mogućnosti koriste u vrlo malo jezika. Dakle, postoje jezici koji se ne mogu svrstati u nijednu prethodno uspostavljenu klasu. (Sores, 2008:8-9) Klasifikacija je stoga mogući, ali ne i obavezni korak u tipologiji.

2.1. KLASIFIKACIJA JEZIKA

Tačan broj jezika koji se danas govore nije poznat. Pretpostavlja se da postoji od 3000 do 10000 jezika, ali je sigurnije reći da postoji oko 6000 jezika. Pod pritiskom velikih svjetskih jezika, mali jezici sve brže nestaju. Primjera radi, u Sjevernoj Americi i Australiji domorodačke jezike zamjenjuje engleski, u Južnoj Americi ih potiskuju španski i portugalski jezik, dok u Africi osim jezika bivših kolonizatora, male jezike potiskuju nadregionalni afrički jezici poput bantu jezika.¹ Preko 500 jezika svijeta se smatra izumrlima, dok se preko 2000 jezika smatra ugroženima. Procjenjuje se da će do 2100. godine izumrijeti oko 50% do 90% jezika koji se danas govore.² Međutim, postavlja se pitanje zašto dolazi do tolikih razlika u procjeni broja jezika svijeta. Postoji više razloga a neki od njih su: 1. nedovoljno poznati ili nedovoljno dostupni dijelovi svijeta lingvistima gdje svi jezici još uvijek nisu identificirani i opisani (Nova Gvineja i Amazonija); 2. različiti kriteriji za identificiranje jezika³ i za razlikovanje jezika od dijalekta⁴.

Odluka o identificiranju jezika ovisi o svrhama prepoznavanja jednog jezika kao različitog od nekog drugog. Neki temelje razlikovanje jezika na čisto jezičkim osnovama, usredotočujući se na leksičke i gramatičke razlike. Drugima su socijalni, kulturni ili politički faktori primarni. Osim toga, sami govornici često imaju svoje stavove o tome šta određeni jezik čini jedinstveno njihovim. To je često vezano s pitanjima baštine i identiteta mnogo više nego sa stvarnim jezičkim obilježjima. Također je važno istaći da nisu svi jezici usmeni. Znakovni jezici predstavljaju važnu klasu jezičkih varijeteta koji zaslužuju razmatranje. (Eberhard, D. M., 2020 url.)

U narednom poglavlju ćemo govoriti više o samoj klasifikaciji jezika, te o porodicama jezika koji su predmet našeg proučavanja (francuski, japanski i bosanski jezik).

Naučnici su složni da svaki pokušaj razvrstavanja jezika mora zadovoljiti određene naučne kriterije. Greenberg (1974) ističe da jezička klasifikacija ne bi trebala biti proizvoljna (primijenjeni kriteriji bi trebali uvijek voditi ka istim rezultatima), trebala bi biti iscrpna (svi

¹ „jezici na svijetu“, Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29123> [12.03.2020.]

² UNESCO Atlas. Dostupno na: <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> [13.03.2020.]

³ jezik – „1. lingvistički sustav znakova koji služi kao komunikacijsko sredstvo u konkretnoj ljudskoj zajednici (prema F. de Saussureu), i koje je dvostruko artikulirano (prema A. Martinetu). 2. Jezik općenito ili ljudski jezik, jezična djelatnost, ljudska sposobnost sporazumijevanja s pomoću glasovnih znakova, koja se u svakoj ljudskoj zajednici očituje posebnim sustavom (glasovnih) znakova – jezikom“ (Hrvatski leksikon, 2017 url.)

⁴ dijalekt (grč.), „govor nekoga mjesta, kraja, pokrajine za razliku od knjiž., službenoga i standardnoga jezika; poseban tip živoga (govornog) jezika proširen na nekom užem ili širem geogr. području“ (Hrvatski leksikon, 2017 url.)

jezici bez iznimke bi trebali biti klasifikovani primjenom kriterija) i jedinstvena (niti jedan jezik ne smije biti višestruko klasifikovan). Međutim, svjedoci smo da je jednu tako složenu ljudsku aktivnost kao što je jezik, veoma teško naučno i precizno klasifikovati. Općenito, jezičkoj klasifikaciji se pristupilo na četiri glavna načina: genetski, arealno ili geografski, sociolingvistički i tipološki. Iako nipošto nije uobičajena upotreba, dobivene skupine obično se nazivaju genetskim porodicama, arealnim ili geografskim skupinama, sociolingvističkim tipovima i tipološkim klasama. (Horne, 1966:1)

2.1.1. Genetska klasifikacija jezika

Genetski pristup koji je bio dominantan tokom cijelog XIX stoljeća, klasifikuje jezike prema njihovim historijskim precima, jedini je od četiri pristupa koji udovoljava trima zahtjevima neproizvoljnosti, iscrpnosti i jedinstvenosti. Tradicionalna podjela indoevropskih jezika na indoiranske, baltoslavenske, armenske, albanske, helenske, italske, keltske i germanske, je najbolji pokazatelj genetske klasifikacije. Antoine Meillet (1866-1936) je nazvao genetski pristup „jedinom lingvističkom klasifikacijom koja ima vrijednost i korist.” (Horne, 1966:2) Međutim, model genetske klasifikacije je bio često kritikovan iz mnogo razloga. Genetski pristup ne mora nužno ništa reći o samom jeziku, nego govori samo o onome šta je on nekada bio. „Između ostalog i zato što zbog složenosti jezičnih promjena nije moguće utvrditi tačne odnose između jezika potomka i prajezika, te zbog toga što su svi jezici u velikoj mjeri rezultat miješanja dijalekata. Također, genealoško stablo ne može prikazati stvarne historijske odnose koji utječu na nastanak i oblikovanje pojedinih jezika.“ (Horne, 1966:2)

Zajednički predak indoevropskih jezika je indoevropski prajezik (fr. *indo-européen commun/proto-indo-européen*). On je imao vrlo složen suglasnički sistem s tri serije okluziva i nizom „laringalnih“ suglasnika, koji su većinom nestali. Naglasak je bio slobodan i melodijski. Imao je osam padeža (nominativ, vokativ, akuzativ, genitiv, dativ, lokativ, ablativ i instrumental), koji su najbolje očuvani u sanskrtu. Poznao je jedninu, dvojину i množinu, te tri gramatička roda (muški, ženski i srednji, ili čak sistem sa dva roda – živim i neživim). Glagolski je sistem bio zasnovan na dihotomiji između prezenta, aorista i perfekta. Prema mišljenju većine lingvista poredak sintaksičkih kategorija bio je SOP, a sistem rečenice bio je akuzativan (kao u latinskom). Zajedničke karakteristike savremenog indoevropskog jezika bi

mogle biti složena struktura sloga, prisutnost kategorije roda, broja i padeža kod imenica, te konjugacija glagola u licu subjekta rečenice.⁵

U sjevernoj i središnjoj Aziji većina jezika pripada velikim porodicama sino-tibetskih jezika (mandarinski), altajskih jezika (genetska srodnost nije posve sigurna (turkijski, mongolski, tungusko-mandžurski jezici, ?japanski⁶ i ?korejski), paleosibirski jezici, jenisejska i čukotsko-kamčatska porodica jezika. Također postoje i tzv. genetski izolirani jezici koji se ne mogu razvrstati u jezičke porodice, tj. njihova genetska pripadnost za sada je nepoznata. Takav je na primjer baskijski jezik, burušaski, ainu (sjeverni Japan), giljački (na Sahalinu) i dr. (Greenberg, 2003:50)

2.1.2. Arealna klasifikacija jezika

Arealni ili geografski pristup lingvističkoj klasifikaciji, kao što i sam naziv upućuje, se više bavi s tim gdje se govori određeni jezik, a ne s onim šta on zapravo jeste. U slučajevima sumnje u vezi genetskih odnosa, arealna klasifikacija može biti od velike vrijednosti. Zajedno, arealna i genetska klasifikacija ustanovljuju koja su obilježja genetski stabilna u jezičkim porodicama, a koja su proširena jezičkim kontaktima. Najbolji primjer arealne klasifikacije je lingvistički atlas oca Wilhelma Schmidta (1868-1954), koji pokazuje geografsku raspodjelu glavnih jezičkih grupa. (Horne, 1966:2)

2.1.3. Sociolingvistička klasifikacija jezika

Tipičan sociolingvistički pristup je klasifikacija jezika u sedam dijelova koju je predložio William A. Stewart, a koja se temelji na relativnom posjedovanju ili neposjedovanju četiri svojstva: historicitet (povijesna autentičnost i dokaz o korištenju jezika), standardizacija, vitalnost (posjedovanje izvornih govornika) i homogenost (da li leksikon i gramatika potječu iz predfaza istog jezika). Stewartova klasifikacija ima veliku važnost u opisivanju i situiranju jezika. Naročito zbog toga što razlikuje sedam funkcija jezika: oficijelna, grupna, govorno područje, edukacijska, književna, religijska i tehnička. (Horne, 1966:3)

2.1.4. Tipološka klasifikacija jezika

Tipološki pristup klasifikaciji jezika tretira jezik izolirano, bez obzira na historiju, mjesto ili društvenu ulogu nekog jezika. Budući da se ovaj pristup bavi samo opaženim pojavama u jeziku i/ili grupama jezika, u skladu s prisutnošću ili nepostojanjem određenih

⁵ „indoeuroski jezici“, Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27328> [12.03.2020.]

⁶Japanski i korejski jezik su se dugo smatrali izoliranim jezicima, ali o problemu klasifikacije japanskog jezika ćemo govoriti kasnije.

pojava, Horne (1966) tvrdi da bi tipološki pristup trebao biti najznačajniji od sva četiri pristupa i teoretski bi trebao biti sposoban postići znanstvenu preciznost. Rezultati su, međutim, razočaravajući i frustrirajući zbog složenosti samoga jezika (bogat popis zapaženih pojava). Kao rezultat toga, pronalazimo različite tipologije za gotovo svaku razinu jezičke organizacije (fonološku, morfološku, sintaksičku i semantičku) i za područja na kojima se razine preklapaju ili je razgraničenje nejasno (kanonsko, suprasegmentalno i simboličko). (Horne, 1966:4)

Tipološkom klasifikacijom jezici se dijele na tipove, skupove jezika koji dijele određen broj strukturalnih obilježja, a da ta obilježja nisu naslijedili iz zajedničkoga prajezika ili stekli međusobnim utjecajima. Nakon što se razmotre sve činjenice o jeziku, moguće je napraviti translingvističku generalizaciju i klasifikovati jezike. (Sores, 2008:9) Univerzalna obilježja svih jezika svijeta mogu biti prisutnost suglasnika i samoglasnika u fonološkom sistemu, jezici s tonskim i jezici s dinamičkim naglaskom, slogovna struktura (fonologija); opozicija imenica i glagola (morfolologija); ergativni i akuzativni sistem rečenice (sintaksa) i dr. Utvrđeno je da jezici koji imaju glagol V ili predikat⁷ P, u rečenici najčešće prije objekta O redovno imaju prepozicije (prijedloge), dok jezici u kojima glagol redovno dolazi iza objekta ujedno imaju postpozicije (poslijeloge). (Coupé, 2002:20-21) Jezični se tipovi mogu definisati i prisutnošću ili odsutnošću pojedinih gramatičkih kategorija, na primjer da li imaju kategoriju roda (francuski i bosanski) ili te kategorije nemaju (japanski jezik).

Prva zapažanja odnosila su se na strukturu riječi, tačnije na odnos riječi i gramatičkih priloga. Zapravo je primijećeno da neki jezici koriste izolirane elemente (najčešće jednosložne) za izražavanje gramatičkih pojmova (kineski jezik), dok ostali jezici koriste afikse, tj. sufikse (mađarski) ili prefikse (svahili). (Sores, 2008:12)

Dakle, prema morfološkim tipovima može se vršiti klasifikacija koja i danas prevladava, bliska je klasifikaciji Augusta Schleichera (1861). Prema tome, možemo razlikovati: izolacijske jezike (korijen riječi se ne razlikuje od gramatičkih elemenata), aglutinativne (jedinicama s leksičkim značenjem dodaju se jedinice s gramatičkim značenjem), flektivne, polisintetičke; još jedna klasifikacija ih dijeli na analitičke (riječi se obično sastoje od jednog morfema) i sintetičke (riječ se može sastojati i od više morfema). (Feuillet, 2006:17) U nastavku poglavlja ukratko ćemo predstaviti aglutinativnu i flektivnu grupu jezika.

⁷ U nastavku rada ćemo koristiti skraćenicu P za predikat.

2.1.4.1. Aglutinativni jezici

Aglutinativni jezik je vrsta sintetičkog jezika s morfologijom koja prvenstveno koristi aglutinaciju. Riječi mogu sadržavati različite morfeme kako bi se utvrdilo njihovo značenje, ali svi ti morfemi (uključujući korjene i afikse) ostaju, u svim aspektima, nepromijenjeni nakon njihovog dodavanja. Afiksi su većinom jednoznačni, postavljeni u fiksnom redoslijedu. Poznata su tri podtipa (Feuillet, 2006:20):

1. Sintetička aglutinacija (turski)

ev- ler- im- de
kuća PLUR POSS:1SG L
„u mojim kućama“

2. Analitička aglutinacija (japanski)

Ovdje imamo s jedne strane analitičku aglutinaciju (1), a s druge tragove fleksije: *mimasu* „ja vidim“, *mimashita* „ja sam vidio“, *mimasureba* „ako vidim, ako sam vidio“, *mimashitaraba* „ako sam bio vidio“ (2).

(1) *Taroo ga ringo o tabe, soshite Hanako ga mikan o tabe-ta*
NP S jabuka DO jesti a NP S narandža DO jesti.PERF
„Taro je pojeo jabuku, a Hanako je pojela narandžu.“

(2) *Araka-se-tsuzuke-ta-i*
Hodati.KAUZ.NESVRŠ.DESID.PREZ
„(on) želi nastaviti da hoda/hodati“

3. Aglutinacija s prefiksima klasa (bantu jezici) (Feuillet, 2006:21)

2.1.4.2. Flektivni jezici⁸

Lingvisti su primijetili da jezici koji su najpoznatiji, poput romanskih ili germanskih jezika, ali i slavenski jezici, koriste flektivnu tehniku, u kojoj gramatički morfem je nosilac više značenja. Na primjer, genitiv jednine u latinskom jeziku može biti sa nastavkom *-æ* za *puell-æ* „mlada djevojka“, *-is* za *civ-is* „građanin“, *-i* za *domin-i* „gospodar“, *i* za *re-i* „stvar“, *-us* za *man-us* „ruka“. Drugim riječima, sufiks može ispuniti nekoliko funkcija, a ista se funkcija može izraziti s nekoliko sufiksa, što je u suprotnosti s ekonomijom na primjer turskog jezika gdje se množina izražava sa *-lar/-ler*, a genitiv sa *-n/-in*. Prema tradicionalnoj terminologiji, fleksija može biti vanjska, izvan korjena riječi (deklinacija imenica u latinskom) (3), karakteristična za semitske jezike, ili unutarnja, unutar korjena riječi (konjugacija nepravilnih glagola u

⁸ Ovaj izraz kritizira Comrie (1981 url), koji preferira naziv fuzioni.

engleskom jeziku) (4). Jezici s vanjskom fleksijom, koje su prvi tipolozi smatrali najsavršenijim, u stvarnosti su vrlo složeni, što nije nužno znak bogatstva. (Feuillet, 2006:23)

(3) Latinski

Pater, patris, patri, patrem
otac, oca. G, oca. ABL, oca. ACC
<otac, oca, od oca, oca DO>

(4) Engleski

Drink, drank, drunk
Piti, pio, pijen PA
(Sores, 2008:12)

2.1.4.3. Polisintetički jezici

Izrazi *inkorporirajući* i *polisintetički* često se koriste naizmjenično. Comrie (1981:42 url.) predlaže sljedeće razlikovanje: „inkorporiranje je mogućnost integriranja leksičkih morfema da bi se stvorile pojedinačne riječi“ (njemački jezik, npr. *Dounauschiffartsgesellschaftskapitän* Donau-schiff-fahrts-gesellschafts-kapitän (Feuillet, 2006 : 23), dok se „polisinteza jednostavno odnosi na činjenicu da je u jeziku koji pripada tom tipu moguće kombinovati velik broj morfema, bilo da su leksički ili gramatički, od čega bismo napravili jednu novu riječ, koja često odgovara cijeloj rečenici na engleskom jeziku“. Ako bi se francuski analizirao kao egzotični jezik poput kečue ili eskimo jezikā, sigurno je da bi se smatrao polisintetičkim jezikom. (Feuillet, 2006:24)

(5) a. J'ai dit ; b. je l'ai dit ; c. je lui ai dit ; d. je ne le lui ai pas dit.

U nastavku ćemo se osvrnuti na najvažnije odlike standardnog francuskog jezika, standardnog japanskog jezika i standardnog bosanskog jezika.

3. STANDARDNI FRANCUSKI JEZIK

Francuski jezik (fr. français; jp. フランス語) je romanski jezik iz porodice indoevropskih jezika. Smatra se najvažnijim romanskim jezikom. Početkom XXI stoljeća francuski je bio službeni jezik više od 25 zemalja. (Posner R., Sala M., Encyclopædia Britannica, 2018 url.)

Francuski jezik ima bogatu historiju. Kao i svi romanski jezici, razvio se iz vulgarnog latinskog jezika kojim su govorili rimski osvajači. Prije rimske invazije na današnju Francusku, teritorij je naseljavao keltski narod kojeg su Rimljani nazivali Galima. Od III stoljeća, Galiju su napadala germanska plemena čiji su jezici duboko utjecali na vulgarni latinski jezik regije, posebno na njegov vokabular. Tokom XIII i XIV stoljeća, francuski jezik se nastavlja razvijati. Deklinacija imenica polako nestaje. Od XVI st. red riječi u rečenici SPO (subjekat, predikat i objekt) postaje fiksna. Nastava se i dalje održava na latinskom jeziku, međutim, francuski postaje veliki književni jezik. U XVI stoljeću postaje službeni jezik Francuske, da bi tokom XVII stoljeća zamijenio latinski kao najvažniji jezik diplomacije i međunarodnih odnosa (*lingua franca*). Ovu ulogu zadržao je otprilike do sredine XX stoljeća, kada ga je zamijenio engleski jezik, jer su Sjedinjene Američke Države postale dominantnom globalnom silom nakon Drugog svjetskog rata. Tokom XIX stoljeća, francuski jezik se pojednostavljuje te u rječnik ulaze novi pojmovi zahvaljujući industrijskoj revoluciji, naročito iz transporta i medicine.⁹

3.1. Standardni jezik i dijalekti francuskog jezika

Za standardni jezik ili jezik standard (*le standard*) francuskog jezika, uzet je dijalekt regije *Île-de-France*¹⁰, te se smatra referentnim zbog toga što je on „normiran u svojoj gramatičkoj strukturi pa i u rječniku.“ (Jahić et al., 2000:68) Kao varijanta jezika, standardni jezik se smatra najboljim sredstvom komunikacije u datoj jezičkoj zajednici, što znači da je prepoznata kao ispravna i u skladu s normom, te se tako i zvanično izučava u obrazovnom sistemu i podložna je nadzoru visokih institucija, kao što je, u slučaju francuskog jezika Francuska akademija (fr. *Académie française*). (Mehdi, 2006:43) Međutim, lingvisti smatraju

⁹ „Histoire de la langue française“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire_de_la_langue_fran%C3%A7aise [06.08.2020.]

¹⁰ „Languages of France“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_France [06.08.2020.]

da postoji oko 75 regionalnih jezika u Francuskoj, od toga, 24 su autohtona na evropskom teritoriju države, dok su svi ostali iz prekomorskih područja Francuske Republike.¹¹

U XII i XIII stoljeću dijalekt *Francien* koji se govorio u regiji *Île-de-France*, postaje dominantan, a status književnoga jezika stekao je, kako zbog središnjeg položaja regije *Île-de-France*, tako i zbog političkog i kulturnog ugleda Pariza. Nakon što je proglašen 1539. godine standardnim jezikom, počeo je zamjenjivati lokalne dijalekte, iako se nije značajno proširio u svim regijama sve do XIX stoljeća. Ti su dijalekti činili takozvani *langue d'oïl* (pojam se temelji na francuskoj upotrebi riječi *oïl*, savremeno *oui*, „da“). Standardni francuski jezik također je u velikoj mjeri smanjio upotrebu okcitanskog jezika južne Francuske (tzv. *langue d'oc*, iz provansalskog *oc*, „da“). Provansalski, glavni okcitanski dijalekt, bio je široko korišten srednjovjekovni književni jezik. (Posner R., Sala M., Enc. Britannica, 2018 url.)

U značajnim brojevima sljedeći jezici se govore na teritoriji Francuske:

1. Oïlski jezici (fr. *langue d'oïl*): pikardijski i valonski jezik;
2. Okcitanski jezici (fr. *langue d'oc*): alpski ili vivaro-alpski dijalekt, gaskonjski dijalekt, languedoški dijalekt, limuzinski dijalekt, overnjanski dijalekt, provansalski dijalekt.
3. Frankoprovansalski jezik (fr. *franco-provençal*, *arpitan* ili *romand*) i njegovi poddijalekti dauphinois, lyonnais, neuchatelais, neuch-telois, valaisan, vaudois, savoyard, valle d'aosta i dr.
4. Bretonski jezik (fr. *breton*) je keltski jezik koji se govori u regiji Bretanji. Pripadaju mu dijalekti: leoneg, tregerieg, gwenedeg, kerneveg. (Eberhard, D. M., 2020 url.)

Međutim, od kodificiranja francuskog standarda tokom XVI i XVII stoljeća do danas, za Francusku vrijedi naziv „jedna zemlja – jedan jezik“. Pored svih zakona koji su doneseni a koji se odnose na regionalne kulture i jezike, lokalne vlasti i standardni francuski jezik, regionalne jezike i dijalekte su zanemarili. U Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima, usvojenoj 1992. godine, naveden je popis ugroženih jezika, a među njima su alzaški, bretonski, korzikanski, provansalski i okcitanski. Izučavanja ovih jezika u predškolskom uzrastu i u osnovnoj školi je moguće ali nije nametnuto. Trenutno regionalni jezici ostaju bez službenog statusa i priznanja, a u Francuskoj, zemlji koja zagovara jezičku raznolikost, ideologija protivljenja narječjima je još uvijek na snazi. (Histoire de la langue française, 2009 url.)

¹¹ „Languages of France“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_France [06.08.2020.]

3.2. Glasovni sistem francuskog jezika

Francuski jezik, kao i svi evropski jezici, ima abecedno pismo. Skup slova tvori abecedu. Francuski jezik koristi takozvanu latiničnu abecedu. Abeceda francuskog jezika se sastoji od 26 slova: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z. (Grevisse, 2008:75)

Općenito smatramo da u francuskom postoje 34 do 36 fonema: 16 samoglasnika, 18 suglasnika i 3 poluglasnika, dok u bosanskom jeziku svaki glas ima odgovarajuće slovo. Zbog toga bi Francuzi trebali kombinovati grupe slova za svaki glas koji nema odgovarajuće slovo u francuskom jeziku. (Horetzky, 1994:1) Međutim, pisanje francuskog jezika je često dvosmisleno: bilo da predstavlja fonem kombinacijom slova (ch = [ʃ] u *char*), ili da koristi jedno predstavljanje za različite foneme (g u *gare* [ga:R], *givre* [ʒi:VR']; ch u *char* [ʃa:R], *chronique* [KRɔnik] i dr.), ili da predstavlja isti fonem različitim oznakama (npr. [ɛ] u *peine*, *tête*, *fait*). (Grevisse, 2008:34) Da bismo grafički predstavili izgovor glasova koji nemaju odgovarajuće slovo u abecedi, koristimo se posebnim simbolima, fonetskim znakovima. Ovi znakovi se također koriste u rječnicima za fonetsku transkripciju. Nadalje, postoji Međunarodna fonetska abeceda (fr. API - *Alphabet phonétique international*) koja koristi uglavnom mala slova latiničkog i grčkog pisma, u kojem je svakom znaku određen jedan glas, a dodatni dijakritički znakovi služe za razlikovanje različitih realizacija ili funkcija jednog glasa (sljedeći primjeri preuzeti su iz *Le bon usage*, Grevisse, str. 35):

Suglasnici

[p] père [k] canard [ʃ] chèvre [ʒ] jour [ɲ] agneau [R] règle

Poluglasnici

[j] lieu [ɥ] huile [w] ouate

Samoglasnici

[i] i image	[o] o zatvoreno repos	[ɛ̃] in fin
[e] e zatvoreno église	[u] ou cou	[ɑ̃] an élan
[ɛ] e otvoreno père	[y] u mur	[ɔ̃] on monde
[a] a prednje bac	[ø] eu zatvoreno peu	[œ̃] un brun
[ɑ] a zadnje base	[œ] eu otvoreno peur	
[ɔ] o otvoreno mort	[ə] e muklo fermeté	

Treba napomenuti također da dvotačka nakon samoglasnika znači da je taj samoglasnik dugačak, na primjer: *gémir* [ʒemi:R], *alors* [alo:R], *monseigneur* [mɔ̃sɛ̃nœ:R].

3.2.1. Samoglasnici/vokali

	ANTÉRIEURES				POSTÉRIEURES			
	Fermées	Ouvertes		Fermées	Ouvertes			
		Orales	Nasales		Orales	Nasales		
Non labiales	[i] <i>si</i>							
	[e] <i>dé</i>	[ɛ] <i>mer</i>	[ɛ̃] <i>pin</i>					
		[a] <i>date</i>						
Labiales	[y] <i>vu</i>			[u] <i>ou</i>				
	[ø] <i>feu</i>	[œ] <i>leur</i>	[œ̃] <i>un</i>	[o] <i>ose</i>	[ɔ] <i>note</i>	[ɔ̃] <i>on</i>		
		[ə] <i>gredin</i>			[ɑ] <i>bas</i>	[ɑ̃] <i>an</i>		

Slika 1. Samoglasnici u francuskom jeziku (Grevisse, 2008:38)

U francuskom jeziku imamo četiri distinktivne opozicije na kojima se temelji vokalski sistem jezika: prednjost/stražnjost, stupanj otvorenosti, rastegnutost/zaokruženost i oralnost/nazalnost. „Prema prvoj opoziciji, prednji samoglasnici su [i], [e], [ɛ] i [a], a stražnji [ɑ], [ɔ], [o] i [u]. Samoglasnike je moguće podijeliti na četiri stupnja otvorenosti (fr. *aperture*): [i] i [u] su zatvoreni, [e] i [o] poluzatvoreni, [ɛ] i [ɔ] poluotvoreni, a [a] i [ɑ] otvoreni samoglasnici. U opoziciji rastegnutost/zaokruženost usne igraju ključnu ulogu. Prema ovom kriteriju napravljena je usporedba samo između prednjih samoglasnika. Tako su [i], [e], [ɛ] i [a] rastegnuti, dok su [y], [ø] i [œ] zaokruženi samoglasnici. Četvrta opozicija dijeli oralne od nazalnih samoglasnika: [i], [y], [e], [ɛ], [ø], [œ], [a], [ɑ], [ɔ], [o] i [u] su oralni, a [ã], [ɛ̃] [õ] i [œ̃] nazalni samoglasnici. U francuskom postoje tri para samoglasnika koji se međusobno razlikuju prema obilježju otvorenost/zatvorenost ili prednjost/stražnjost (fr. *voyelles à double timbre*), a to su: [ɛ] i [e], [ɔ] i [o] te [ø] i [œ]. Navodi se i postojanje opozicije između [a] i [ɑ]. U riječi će se pojaviti određeni parnjak ovisno o tome je li slog otvoren ili zatvoren. Otvoreni slog završava samoglasnikom, a zatvoreni suglasnikom. Ako riječ ima zatvoreni slog, samoglasnik je otvoren (npr. *pomme* [pɔ̃m]). Samoglasnik je zatvoren ako se nalazi u otvorenom slogu, kao što je to u riječi *dos* [do].“ (Zvonar, 2018:11)

Francuski jezik također karakteriše prisustvo nazala, a to su nazalni nelabijalizovani [ɛ̃] i nazalni labijalizovani [œ̃], [ã], [õ], te muklo e [ə] (fr. *e muet*, *e caduc*) srednji samoglasnik srednjeg reda koji može biti labijalizovan ili nelabijalizovan. (Grevisse, 2008:38)

3.2.2. Suglasnici/konsonanti

			Labiales	Dentales	Palatales	Vélares
Orales	Oclusives	sonores	[b] Bal	[d] Dur		[g] Gare
		sourdes	[p] Pot	[t] Tir		[k] Col
	Fricatives	sonores	[v] Vol	[z] Zut	[ʒ] Jour	
		sourdes	[f] Fer	[s] Sol	[ʃ] CHar	
	Liquides		[l] Lac			[ʁ] Rat
	Semi-voyelles	postér.	[w] OUi			
		antér.	[y] nUi		[j] Yeux	
	Nasales		[m] Mer	[n] Non	[ɲ] diGNe	[ŋ] riNG

Slika 2. Suglasnici u francuskom jeziku (Grevisse, 2008:41)

U ovoj tabeli nema zvuka koji odgovara slovu h. Postoji zvuk, ali ne i fonem, osim u određenim izražajnim upotrebama, u riječi poput *Hop!* ili *Ha!* (Grevisse, 2008:41)

Francuski jezik karakterišu zvučni i bezzvučni, nazalni i usnjeni suglasnici. Suglasnici su zvučni kada dah koji ih proizvodi uključuje vibracije glasnica, u suprotnom su bezzvučni, glasne žice miruju. U govornom aparatu ovi suglasnici se izgovaraju na istom mjestu i na isti način, ali se razlikuju po zvučnosti. (Jahić et al., 2000:144) U tabeli su prikazani zvučni i bezzvučni parnjaci. Pri izgovoru nosnih sonanata zračna struja ide i kroz nos ne samo kroz usta. Osim bilabijalnog nazala [m], u francuskom je karakterističan i palatalni nazal [ɲ] (fr. *n mouillé*) koji postoji i u standardnom bosanskom jeziku gdje se koristi kao dvoslov nj. [ɲ] ne treba zamijeniti sa [nj], na primjer *panier* [panje] a ne *[paje]. Francuski je zadržao i [ŋ] iako se uglavnom čuje u riječima stranog porijekla: *smoking, racing*; u nekim onomatopejama: *ding-ding-dong*; te u južnoj Francuskoj nakon završnih nazalnih samoglasnika: *cabanon* *[kananɔŋ], *malin* *[malɛŋ]. (Grevisse, 2008:42)

3.2.3. Fonetsko spajanje riječi i glasovne promjene

Među najznačajnijim fonološkim karakteristikama izgovora francuskog jezika su uvularno r [ʀ], muklo e [ə], prisutnost nazala i fonetsko spajanje riječi.

U okviru jedne ritmičke grupe (minimalna cjelina koja se izgovara jednim dahom i ima jedan naglasak), između riječi ne smije postojati nikakva pauza, one se moraju spojiti pri izgovoru:

les _touristes sont _venus voir _Paris

Fonetsko spajanje riječi je naročito važno u slučaju spajanja dvije riječi od kojih druga počinje samoglasnikom ili nijemim h. U tom slučaju dolazi do sljedećih fonetskih realizacija:

1. Priključivanje (fr. *l'enchaînement*) u kojem se suglasnik na kraju prve riječi spaja sa sljedećim samoglasnikom:
voir un film [vwa-rœfilm] avec elle [avɛ-kɛl]
2. Vezivanje (fr. *la liaison*) u kojem se završni suglasnik riječi izgovara samo ako iza njega slijedi riječ koja započinje samoglasnikom. Vezivanje je zavisno od slučaja obavezno, fakultativno ili zabranjeno:
ses [z]amis nous [z]avons [z]hérité il est très [z]heureux
dans [z]une boîte quand [t]il parle de temps [z]en temps
3. Elizija nijemog *e* (fr. *e muet*) u pisanju u sljedećim primjerima nijemo *e* nije izostavljeno, nego se njegova elizija vrši u određenim gramatičkim riječima poput jednosložnih riječi, veznika *que* i dr.:
Je > j'ai oublié
Se > elle s'en va
Que > Il dit qu'il est malade
Lorsque, puisque, quoique ispred il, elle, un, on i en > Lorsqu'il faut agir
Quelque ispred un > quelqu'un (Papić, 1984:20-23)

3.2.4. Akcenti i pomoćni dijakritički znakovi

Francuski jezik koristi nekoliko dijakritičkih znakova i slova, četiri znaka dijakritika napisana iznad samoglasnika (tri akcenta i umlaut/trema):

1. Akut (fr. *accent aigu*) < ◌́ > i
2. Grave (fr. *accent grave*) < ◌̀ > - stavljaju se na slovo *e* kako bi označili izgovor: *é* za [e], *è* za [ɛ], npr. *blé*, *allée*, *prés* - *père*, *sème*, *prè*;
3. Cirkumfleks (fr. *accent circonflexe*) < ◌̂ > - se stavlja na samoglasnike a, e, i, o, u, npr. *arôme*, *bohème*, *cône*, *êtres*;
4. Umlaut/trema (fr. *tréma*) - se stavlja najčešće na samoglasnike e, i, u, na primjer: *maïs*, *héroïsme*, *cigüe*, *aigüe*; te označava da se drugi od samoglasnika koji slijede izgovara odvojeno, odnosno prvi u slučaju samoglasnika *u*. Stoga se na primjer *maïs* izgovara [mais] a ne *[mɛ].

i jedan znak napisan ispod slova: cedilja (fr. *cétille*) < ◌̣ > - stavlja se ispod slova *c* ispred samoglasnika a, o, u, što označava da *c* mora biti izgovoreno [s]: *perçu*, *leçon*, *avança*, *gerçure*. Dakle, glavna funkcija pomoćnih dijakritičkih znakova je odrediti zvuk predstavljen određenim slovima. (Grevisse, 2008:106-110)

3.2.5. Naglasak (akcent) i intonacija

U lingvistici, posebno u fonologiji, tonski naglasak sistemski naglašava slog u riječi povećavajući visinu, snagu ili trajanje zvuka, često uz kombinaciju sva tri faktora. Kaže se da je slog (ili više njih) koji je zahvaćen naglaskom istaknuti (naglašeni), a ostali neistaknuti (nenaglašeni). Često razlikujemo politonijske od tonskih jezika, iako neki jezici poput kineskog mandarinskog ili tajlandskog, koriste oba sistema. Nadalje, unutar tonskih naglasaka postoje dvije kategorije: naglasak intenziteta i naglasak visine. Gotovo svi evropski jezici (uključujući gotovo sve indoevropske jezike, ugrofinske i turske jezike) imaju tonski naglasak. Međutim, većina svjetskih jezika koristi tonalni sistem.¹²

Kontrast između tonskog i tonalnog sistema naglasaka donosi razlika između prirode tonova. U tonskom sistemu naglasaka, postoji razlika između naglašenog i nenaglašenog sloga. Dok u tonalnom sistemu, takva razlika ne postoji, odnosno svaki ton karakteriše jedan slog, a svaki slog ima ton, koji može biti visok ili nizak. (Rakić, 2014:129)

U francuskom kao i u bosanskom i japanskom jeziku slogotvorni glasovi su samoglasnici. Sličnost na slogovnom nivou između francuskog, japanskog i bosanskog jezika ogleda se u činjenici da ovi jezici imaju otvoreni slogotvorni sistem, što znači da se slogovi, u najvećem broju slučajeva, završavaju samoglasnikom, zbog čega su i melodični, za razliku od na primjer engleskog jezika koji ima zatvoreni slogovni sistem. (Rakić, 2014:128)

Za razliku od ostalih romanskih jezika, intonacija u francuskom jeziku nije leksička već sintaksička, odnosno ne ovisi o riječima već o vrsti rečenica i klauzama. Prema tome možemo razlikovati tri vrste intonacije: iskazna – uzlazna intonacija u prosto/kratkog rečenici; upitna – uzlazna intonacija u upitnoj rečenici; uzvična – naglo silazna intonacija. Tonski akcent karakterizira njegov intenzitet i trajanje, a što se tiče mjesta akcenta, akcentat može biti vezan i slobodan. Vezani (fiksirani) akcentat uvijek se nalazi na istom slogu. U francuskom jeziku je uvijek na poslednjem slogu. Treba naglasiti razliku između francuskog i njemačkog jezika jer je u francuskom važan tzv. grupni naglasak. U sintagmi *eine alte frau*, akcentat je na pridjevu *alte*, dok u sintagmi *une vieille femme*, akcentat je uvijek na imenici, pridjev je nenaglašen. (Chevalier, 2002:22)

¹² „Accent tonique“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Accent_tonique [20.08.2020.]

3.3. Glavni elementi francuske gramatike

Riječi jednog jezika se mogu podijeliti u vrste na osnovu njihove službe u rečenici, tj. kombinovanjem semantičkog (značenjskog), morfološkog (obličkog) i sintaksičkog (funkcionalnog) kriterija, a gramatičari ih dijele na deset vrsta: imenice i nazivne riječi, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli, prilozi, prijedlozi, veznici, rječice i uzvici. (Jahić et al., 2000:173-187). Dio gramatike koji se bavi vrstama, oblicima i tvorbom riječi naziva se morfologija. Riječi su podijeljene u gramatičke kategorije, koje se tradicionalno nazivaju dijelovima govora (fr. *parties du discours*). Oni se tiču prirode riječi, koja se razlikuje od funkcije riječi. Gramatičke kategorije se međusobno prožimaju i uzajamno uvjetuju, te se mogu razlikovati četiri temeljna tipa: gramatičke kategorije riječi, oblika riječi, položaja riječi i konstrukcije riječi. U francuskom i bosanskom jeziku postoje sljedeće gramatičke kategorije kojima su obuhvaćene promjene oblika riječi: 1. rod; 2. broj; 3. lice; 4. padež (izuzimajući francuski jezik); 5. poređenje; 6. glagolski vid; 7. vrijeme; 8. način; 9. stanje.

Dakle, najsigurniji i najdosljedniji postupak za podjelu riječi je oslanjanje na morfološke i sintaktičke kriterije. Prema morfološkom kriteriju, u francuskom jeziku postoje promjenljive riječi: imena i zamjenice; determinanti i članovi; pridjevi, prošli i sadašnji participi; glagoli; i nepromjenljive: prilozi; veznici za koordinaciju i veznici za subordinaciju; prijedlozi i uzvici. Prema sintaksičkom kriteriju, tj. prema funkciji riječi u rečenici o kojoj će biti kasnije riječ, razlikujemo jedanaest vrsta riječi: pet vrsta promjenljivih riječi i šest vrsta nepromjenljivih riječi.

Kada kažemo promjenljive riječi, mislimo na njihovu fleksiju. Francuski je umjereno flektivan jezik. Kao što smo naveli u dijelu o tipološkoj klasifikaciji jezika, „u flektivnim jezicima gramatički morfem je nosilac više značenja, tj. sufiks može ispuniti nekoliko funkcija.“ (Feuillet, 2006:23) U lingvističkoj morfologiji, fleksija je zapravo proces tvorbe riječi, u kojem modificirana riječ izražava različite gramatičke kategorije kao što su vrijeme, padež, način, vid, lice, broj, spol, itd. Fleksija glagola naziva se konjugacija, a deklinacija se odnosi na fleksiju imenica, pridjeva, priloga, zamjenica, participa, prijedloga, brojeva, članova. Fleksija izražava gramatičke kategorije s afiksacijom (poput prefiksa, sufiksa, infiksa, cirkumfiksa i transfiksa), te apofonijom. (Coupé, 2002:24)

U općem smislu, afiksi su srodni morfemima koji funkcionišu kao dijelovi riječi. Oni su vezani za korijen ili za jednostavnu bazu ili su već opremljeni dodatkom: *chant- ons*, *impossible*, *dés- human -is- ation*. Prema funkciji razlikujemo: flektivne afikse, nosioce odgovarajućeg gramatičkog značenja koji ne formiraju nove riječi, nego različite oblike iste

riječi. U francuskom jeziku oni su postponirani i mogu se kombinovati: *m-on/ -a/ -es* ; *courageu-x/ -se* ; *chant-ons/ -ez/ -er- ai/ ai -t/ -i ons/* i dr. ; i izvedene afikse, prefikse ili sufikse koji mogu biti antepionirani ili postponirani, a koji su uključeni u leksiku. Oni zapravo služe da bi se kreirale nove riječi (izvedene riječi) koje zadržavaju sintaksičke osobine osnovne riječi.

U francuskom jeziku, flektivni afiksi također utiču i na slaganje riječi u rečenici. Ovaj proces bi se mogao objasniti kao „sila jednog elementa“ koji utječe na formu jednog ili više elemenata sintagme ili rečenice. Ovo je fenomen prijenosa jedne ili više morfoloških kategorija (rod, broj, lice) povezanih s dijelom govora (s imenicama i zamjenicama) na druge dijelove govora, kao što su determinanti, pridjev, glagol i neke zamjenice. Stoga u rečenici:

(6) *Diverses solutions ont été envisagées, mais elles étaient toutes désastreuses.*

imenica *solutions*, glava imeničke sintagme subjekat, ima svojstvo ženskog roda, ali je ovdje u množini. Ona određuje slaganje svih riječi u rečenici, osim veznika *mais* i prošlog participia *été*, koji su nepromjenljivi. Determinant *diverses*, pridjevi *toutes* i *désastreuses*, particip prošli *envisagées* i zamjenica *elles*, nose oznaku ženskog roda (rod) i množine (broj). Konjugirani glagolski oblici *ont* i *étaient*, nose oznaku lica (treće lice) i broja (množina). (Riegel et al., 2004:537-539)

Francuska gramatika dijeli nekoliko značajnih zajedničkih osobina sa većinom drugih romanskih jezika kao što su: gubitak latinskih deklinacija, gubitak srednjeg roda, razvoj gramatičkih članova iz latinskih pokaznih zamjenica *ille, illa, illud*, a neodređeni (*un, une*) od broja jedan (*unus*), gubitak određenih latinskih vremena i stvaranje novih vremena od pomoćnih glagola. (Borel, 2002:45)

3.3.1. Osnovna struktura francuske rečenice

„Mislimo i govorimo, ne odvojenim riječima, već skupovima riječi. Svaki od ovih skupova, logički ili gramatički organizovan, čini rečenicu.“ (Grevisse, 1957:26) Rečenica može biti prosta i složena.

Najbitniji elementi rečenice su imenica i glagol, oko kojih se mogu grupirati druge vrste riječi te čine imeničku grupu (*le groupe nominal* - GN) i glagolsku grupu (*le groupe verbal* - GV). (Delatour et al., 2004:10) Imenica i jedan glagol čine najjednostavniji logički skup – klauzu – koji ima puno značenje. Oni vrše određene gramatičke funkcije u rečenici: glagol koji ima funkciju predikata je dakle osnovni element kome se pripajaju direktno ili indirektno druge

riječi čineći skup. Imenica sa funkcijom subjekta je polazna tačka izraza, element koji označava biće ili objekt o kojem se govori. (Grevisse. 1957:27)

Stoga prosta rečenica se može sastojati od jednog, dva ili više elemenata. Postoje tzv. eliptične rečenice u kojima je jedan dio izostavljen, najčešće glagol. Možemo ih naći u dijalogima, uzvicima, pitanjima, u poslovicama i dr. (Grevisse, 1957:49):

(7) „*Un silence.*“ (Saint-Exupéry, 1931:67)

(8) *Attention! – [Que dites-vous?] Rien. – À chacun son métier.* (Grevisse, 1957:49)

Može biti sastavljena od dva elementa, subjekta i neprijelaznog glagola:

(9) „*Madame Rosa soupirait.*“ (Gary, 1975:71)

Ili od tri elementa, subjekta, predikata – kopulativnog glagola i atributa:

(10) „*Madame Rosa est très malade.*“ (Gary, 1975:132)

Ili od subjekta, prijelaznog glagola i direktnog/indirektnog objekta:

(11) „*Il entendit la voix de Robineau.*“ (Saint-Exupéry, 1931:90)

Ili od više elemenata, subjekta, predikata, direktnog/indirektnog objekta i priloške odredbe za vrijeme, mjesto, način, uzrok, opoziciju ili cilj (Delatour et al., 2004:11):

(12) „*Le frère de Nicolas arrivera demain soir.*“ (Delatour et al., 2004:10)

Dok u prostoj rečenici imamo jedan osnovni glagol, u složenoj rečenici imamo više glagola a svaki od njih tvori novu rečenicu, klauzu:

(13) „*Il venait de découvrir, en face de Pellerin vainqueur, que sa propre vie était grise.*“ (Saint-Exupéry, 1931:22)

Dvije ili više klauza koje čine misaonu cjelinu mogu biti nepovezane bilo kakvim morfološkim znakom, te takvo spajanje klauza bez upotrebe veznika zovemo jukstapozicija. Ona može izražavati različite odnose među klauzama, na primjer kauzalnost, konsekutivnost, temporalnost, hipotezu i koncesiju, ali i prosto nabranje (Papić, 1984:182):

(14) „*Il tapota le tableau de distribution électrique, toucha les contacts un à un, remua un peu, s'adossa mieux, et chercha la position la meilleure pour bien sentir les balancements des cinq tonnes de métal qu'une nuit mouvante épaulait.*“ (Saint-Exupéry, 1931:11)

Osim jukstapozicije, nezavisne rečenice mogu biti koordinirane, gdje se spajanje rečenica vrši uz pomoć veznika ili priloga, i subordinirane, u kojima je jedna rečenica podređena drugoj a

gdje se subordinacija vrši raznim veznicima. Svaki od veznika ima određeno značenje pa tako razlikujemo relativne, komparativne, konsekutivne, temporalne, kauzalne, finalne i hipotetičke rečenice. (Papić, 1984:187-193)

(15) „— *Ces hommes-là sont heureux, parce qu'ils aiment ce qu'ils font, et ils l'aiment parce que je suis dur.*“ (Saint-Exupéry, 1931:25)

Veznici za koordinaciju su *et, ni, ou, mais, car, or*, a prilozima mogu biti *pourtant, cependant, par contre, c'est pour quoi, donc, puis* i dr. (Papić, 1984:183-186)

(16) „*J'ai jamais vu ce Juif car Madame Rosa le cachait.*“ (Gary, 1975:28)

3.3.2. Imenica i imenička grupa

Imenička grupa se sastoji od imenice kojoj prethodi determinant. Determinanti su članovi, pokazni i prisvojni pridjevi, neodređeni pridjevi i brojevi, upitne i usklične riječi, te prilozima količine. Ostali elementi imeničke grupe mogu biti kvalitativni pridjevi, dodaci imenicama (*les compléments de nom*) i relativne rečenice. Imenička grupa može biti zamijenjena pokaznom, prisvojnjom, upitnom, neodređenom ili ličnom zamjenicom. (Delatour et al., 2004:16-17)

Imenice ili substantivi u francuskom jeziku mogu biti u muškom ili ženskom rodu, u jednini i množini. Postojao je i srednji rod koji je potekao iz latinskog jezika ali koji se u toku razvoja jezika izgubio. Postoji gramatički i prirodni rod imenica. Imenice mogu biti opće - žive ili nežive, apstraktne ili konkretne, brojive i nebrojive, te vlastite imenice. Gramatički rod imenica imaju imenice koje iznačavaju nešto neživo, imenice izvedene od glagola, te imenice čiji se rod identifikuje pomoću sufiksa. (Grevisse, 2014:581)

Rod imenica koje pokazuju nešto neživo (fr. *non-animé*) je određen porijeklom riječi ili kasnijim razvojem. Na primjer: *un espace / une espèce le combat / la bataille*

U imenicama izvedenim od glagola orijentacija je olakšana, uz neke izuzetke. Imenice koje se pišu sa *e* na kraju su ženskog roda, a one koje nemaju *e* su muškog roda:

la marche la fatigue la réforme

le souci le regret l'accueil

U imenicama koje se identifikuju pomoću sufiksa, uz izuzetke ženskog roda, su imenice koje se završavaju na: *-eur, -ade, -ance/-ence, -esse, -té, -tion, -tude, -ure*, dok su muškog roda imenice koje završavaju na: *-eur, -ment, -age, -ail, -at*.

Ponekad varijacija u rodu određuje značenje imenica, na primjer:

le voile (veo) *la voile* (jedro)

le mode (način) *la mode* (moda)

Prirodni rod imenica čine one koje iskazuju nešto živo (fr. *animé*), odnosno koje označavaju pripadnost nekom polu. Razlika može biti iskazana kroz različite imenice poput *père/mère*; pomoću člana *un enfant/une enfant*, pomoću imeničke grupe ili lične zamjenice za iskazivanje ženskog roda – „*Sa meilleure amie est architecte*“ za *un architecte*, zatim pomoću riječi *femme* – *une femme docteur*.

Što se tiče broja imenica, množinu u pisanom jeziku najčešće označava slovo *s*, *un enfant* – *des enfants*. Međutim postoje brojne osobenosti množine imenica kao i kod određivanja roda imenica. Pa tako na primjer riječi koje završavaju na *s*, *x* i *z*, u množini nemaju nastavak: *repos*, *croix*, *gaz*; riječi koje se završavaju na *eu*, u množini dobijaju *x*: *cheveu/cheveux*; riječi koje završavaju na *au/eau* u množini dobijaju *x*: *bateau/bateaux*. Također postoje i zbirne imenice kod kojih se množina izražava oblikom jednine (*la foule* – „mnoštvo“, „masa“); imenice koje u množini označavaju predmete u paru (*les ciseaux* – „makaze“); tzv. *pluralia tantum*, imenice koje se upotrebljavaju samo u množini (*les moeurs* – „običaji“) i dr. (Papić, 1984:31-40)

Deklinacija riječi nije izražena u francuskom jeziku kao što jeste u bosanskom jeziku. Padeži se u francuskom jeziku iskazuju: prema odgovarajućem redosljedju riječi u rečenicama (na primjer direktni objekat koji odgovara akuzativu se obično stavlja iza predikata, odnosno ispred ako se mijenja ličnom zamjenicom); prijedlogom ispred imenice (prijedlog *de* za genitiv i *à* za dativ, lokativ se izražava prijedlozima *de*, *à*, *dans*, *sur*, *vers*; a instrumental prijedlozima *avec*, *par*, *de*). (Horetzky, 1994:20-21)

Prema općem pravilu, imenica u funkciji subjekta se uglavnom stavlja ispred glagola u funkciji predikata. Međutim, može se naći i iza glagola i to u inverziji, u upitnim rečenicama koje počinju upitnom zamjenicom *que*, potom slijedi objekat ili atribut, ili sa upitnom zamjenicom *quel*; u umetnutim rečenicama; kada želimo izraziti želju ili hipotezu itd.

Imenica također može imati funkciju objekta kada označava osobu ili predmet na koji se odnosi predikat. Razlikujemo direktni i indirektni objekat uveden prepozicijom *à* ili *de*. U funkciji direktnog objekta, imenica se stavlja iza predikata, dok se u upitnim ili uskličnim rečenicama

može naći ispred predikata, ako se pitanje ili eksklamacija odnosi na objekat. Može se također naći istaknuta na čelu rečenice ali se u tom slučaju ponavlja uz pomoć lične zamjenice.

Pored funkcije subjekta i objekta, imenica se može naći u sklopu atributa uz neki kopulativni glagol poput *être* ili *devenir*, ali i u sklopu priloških odredbi gdje se nalaze iza predikata i odgovaraju na pitanja gdje, kada, kako, zašto, koliko itd. (Dubois et al., 1961:26-36)

3.3.2.1. Determinanti

U francuskom jeziku osim vlastitih, imenice rijetko stoje same. Determinanti (fr. *les déterminants*) su riječi koje stoje ispred imenice i služe za njeno bliže određivanje, a to su: članovi (*les articles*), posesivi ili prisvojni pridjevi (*les possessifs*), demonstrativi ili pokazni pridjevi (*les démonstratifs*), upitni pridjevi (*les interrogatifs*), brojevi (*les numéraux*) i neodređene riječi (*les indéfinis*). (Papić, 1984:41)

Članovi (*les articles*) su vrste riječi ili morfološki elementi koji označava određenost ili neodređenost imenice, kao i rod i broj imenice. U francuskom jeziku postoje tri vrste članova : određeni član (*l'article défini*), neodređeni član (*l'article indéfini*) i partitivni član (*l'article partitif*). Bosanski i japanski jezik nemaju članova, pa se neke vrste članova ne prevode, a neke se zamjenjuju drugom riječju ili drugom strukturom.

Određeni članovi *le* (m.r. sg.), *la* (ž.r. sg.) i *les* (pl.) se stavljaju ispred imenice kojoj je značenje određeno i tačno ili ispred imenice o kojoj je već bilo ranije riječ. Neodređeni članovi *un* (m.r. sg.), *une* (ž.r. sg.) i *des* (pl.) se stavljaju ispred imenice kojoj značenje nije određeno ili ispred imenice o kojoj nije ranije bilo riječi. Ako se ispred određenog člana nađu prijedlozi *à* i *de*, oni se sažimaju s oblicima za jedninu muškog roda i množinu, dok za jedninu ženskog roda i sa elidiranim *l'* ostaje *de la*, *de l'*, *à la* i *à l'*, te dobijamo kontrahirani, sažeti određeni član (*l'article contracté*). (Horetzky, 1994:19)

Postoji i partitivni član (*l'article partitif*) koji označava neodređenu količinu ili broj neke cjeline. Također se koristi ispred apstraktnih imenica.

(17) *Je mange du pain. J'ai beaucoup de chose à faire. Je n'ai pas d'argent.*
Ils achètent de vieux livres. Cet homme a du courage. (Horetzky, 1994:26-28)

U francuskom jeziku pridjevima (fr. *les adjectifs*) zovemo svaku riječ koja se nalazi ispred imenice kvalifikuje je i određuje. Za razliku od bosanskog jezika, pod pridjevima, osim kvalitativnih, možemo klasifikovati brojeve i sve zamjenice koje, stavljene ispred imenice, preuzimaju funkciju pridjeva. Prema tome, u francuskom postoji šest vrsta pridjeva: kvalitativni

(*les adjectifs qualificatifs*), determinativni/pokazni pridjevi (*les adjectifs non qualificatifs ou déterminatifs*), prisvojni pridjevi (*les adjectifs possessifs*), upitne riječi (*les adjectifs interrogatifs*), neodređene riječi (*les adjectifs indéfinis*) i brojevi (*les adjectifs numériques*).

Kvalitativni pridjevi određuju imenicu na koju se odnose i sa njom se slažu u rodu i broju. Na primjer: *J'aime les bonnes pommes rouges*. (Horetzky, 1994:76) Ženski rod pridjeva se uglavnom stvara dodavajući muklo *e* na oblik u muškom rodu (*grand-grande*), nekad ostaje nepromijenjen oblik (*rouge-rouge*), dodavajući nastavke *-ve* za pridjev u muškom rodu sa završetkom na *-f* (*neuf-neuve*), *-ère* za *-re* (*fier-fière*), *-x* za *-se* (*curieux-curieuse*) i dr. Postoji pet pridjeva koji imaju dva oblika u muškom rodu, npr. *beau/bel – belle* (ž.r.). Oblici pridjeva za množinu se formiraju prema pravilima za imenice, na primjer *grand-grands*, *beau-beaux*, *loyal-loyaux*, ali *final-finals*. (Horetzky, 1994:30-34)

Kvalitativni pridjevi imaju tri nivoa komparacije: pozitiv, komparativ, superlativ. Pozitiv čini sam pridjev (*il est grand*), tri vrste komparativa: komparativ superiornosti (*il est plus grand que moi*), jednakosti (*il est aussi grand que moi*), inferiornosti (*il est moins grand que moi*). Superlativ također ima dvije vrste: relativni superlativ koji formiramo stavljajući određeni član *le, la, les* ili prisvojni pridjev ispred komparativa (*Jean est le plus grand de tous les élèves*.); apsolutni superlativ formiramo stavljajući ispred pridjeva riječi, na primjer *très, fort, bien* i dr. (*C'est très juste*.) Pored pravilnih oblika, postoje i tri nepravilna oblika komparativa i superlativa: *bon – meilleur – le/la meilleur,e; mauvais – pire – le/la pire; petit – moindre – le/la moindre*. U svakodnevnom govoru se češće upotrebljavaju oblici *plus petit - le plus petit i plus mauvais - le plus mauvais*. (Horetzky, 1994:34-35)

U francuskom jeziku, pridjevi uglavnom stoje iza imenice kada označavaju formu, boju, naciju ili religiju, ili ispred imenice kada imaju figurativno značenje ili su kraći od imenice. Sljedeći pridjevi generalno stoje ispred imenice: *bon* („dobar“), *mauvais* („loš“), *grand* („velik“), *beau* („lijep“), *jeune* („mlad“), *joli* („lijep“), *vieux* („star“), *court* („kratak“) i dr. (Horetzky, 1994:34-37)

Kvalitativni pridjev može imati funkciju epiteta, atributa i apozicije. Kao epitet nalazi se uz imenicu i pobliže je označava. U funkciji atributa subjekta, uz pomoć glagola, se odnosi na imenicu ili zamjenicu. Uglavnom se može nalaziti uz glagole stanja, pasivne glagole i uz neke neprijelazne glagole. Može se naći i u funkciji atributa objekta uz glagole *faire, rendre, juger, estimer, choisir* i dr. Kvalitativni pridjev može imati funkciju apozicije kada se nalazi u blizini imenice ili zamjenice od koje je odvojen zarezima. (Dubois et al., 1961:44)

Determinativni pridjevi se uvijek stavljaju ispred imenice i variraju u rodu i broju, i dijele se na pet vrsta.

Pokazni pridjevi su *ce, cet* za muški rod jednine: *ce crayon, cet homme*; *cette* za ženski rod jednine: *cette maison*; *ces* za množinu oba roda: *ces arbres*. Kada se želi preciznije odrediti mjesto predmeta, neposredno iza imenice, za blizinu se uzima *-ci*, a za udaljenost *-là*.

(18) „*Donnez-moi ce livre-ci et gardez ce livre-là.*“ (Papić, 1984:45)

Oblici prisvojnih pridjeva u muškom rodu u jednini u slučaju jednog posjednika jednog predmeta su *mon, ton, son*, u ženskom rodu *ma, ta, sa*, a u slučaju više posjednika jednog predmeta *notre, votre, leur*. Oblici u slučaju jednog posjednika više predmeta su *mes, tes, ses*, a u slučaju više posjednika više objekata su *nos, vos, leurs*. (Papić, 1984:43)

(19) *Mon livre est sur la table. / Il fait ses devoirs dans sa chambre.* (Clay S.M., 1998:46)

Upitne riječi čine *quel* za muški rod i *quelle* za ženski rod jednine, dok množinu čine *quels* za muški odnosno *quelles* za ženski rod. Genitiv i dativ upitnih riječi se tvori dodavanjem prepozicija *de* i *à* ispred pridjeva.

(20) *Quelle couleur aimez-vous? / De quel roman parles-tu?* (Horetzky, 1994:40)

Neodređene riječi čine zamjenice i pridjevi koji imaju zajedničku osobinu da ne donose precizne detalje, te ih dijelimo na one koje upućuju na nepreciznost bića ili stvari, i na one koje upućuju na određenu količinu bića ili stvari. U prvu grupu spadaju: neodređeni članovi *un, une, des* koji često uzimaju vrijednost neodređenosti; *certain* („neki“, „izvjesni“), *quelque* („nekoliko“), zamjenica *on* koja je u ovom slučaju ekvivalent *quelqu'un* („neko“), *quelconque* („neki“), *même* („isti“), *autre/autrui* („drugi“). U drugu grupu spadaju: *quelques, plusieurs, seul, divers* („nekoliko“, „više“, „jedini“, „razni“), *tout* („svaki“, „pun“, „potpun“, „savršen“), *chaque* („svaki“), *certain,-taines* („neki“, „izvjesni“), *aucun,-une* („nijedan“, „nikakav“) i dr. (Papić, 1984:47-48)

Osnovni brojevi su postdeterminanti, te se upotrebljavaju iza određenog člana, posesiva ili demonstrativa: *Elle vient deux fois la semaine*. Kada se obilježava vrijeme, sati ili datumi, osnovni brojevi primaju značenje rednih, te se upotrebljavaju iza određenog i neodređenog člana, posesiva ili demonstrativa: *Le onzième jour. / À première vue*. (Papić, 1984:45-46) Brojevi su nepromjenljivi osim *un* koji uzima *e* u ženskom rodu – *une*; *vingt* i *cent* dobijaju *s* u množini, ali ostaju nepromijenjeni ako iza njih slijedi broj. (Delatour et al., 2004:33)

Zamjenice su riječi koje uglavnom mijenjaju imenicu o kojoj je već bilo govora te da bi se izbjeglo ponavljanje. U francuskom jeziku postoji šest vrsta zamjenica: lične zamjenice u koje se ubrajaju i pronominalni prilozii *en* i *y* i povratna zamjenica *se*, pokazne, prisvojne, relativne, upitne i neodređene zamjenice. (Horetzky, 1994:49)

Postoje dvije vrste ličnih zamjenica (fr. *les pronoms personnels*), naglašene i nenaglašene. Mijenjaju se u broju i rodu prema imenici na koju se odnose.

		nenaglašeni			naglašeni
		<i>Subjekt</i>	<i>Dat</i>	<i>Acc</i>	
Sing	1.	<u>je</u>		me	moi
	2.	tu		te	toi
	3.	il/elle	lui	le/la	lui/elle
Plur	1.		nous		nous
	2.		vous		vous
	3.	ils/elles	leur	les	eux/elles

Slika 3. Pregled oblika ličnih zamjenica (Papić, 1984:71)

Nenaglašene lične zamjenice u funkciji direktnog ili indirektnog objekta se stavljaju uvijek iza predikata (SPO) u prostim glagolskim vremenima i ispred pomoćnog glagola u složenim. Kada u rečenici imaju funkciju i direktnog i indirektnog objekta, stavljaju se ispred glagola.

Za razliku od nenaglašениh, naglašene zamjenice *moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles*, mogu stajati samostalno u rečenici bez glagola, i to u slučaju kratkih odgovora bez glagola, u drugom dijelu komparacije iza *que*, iza rečenice, da bi se naglasila osoba, te u afirmativnom imperativu. (Horetzky, 1994:50-52)

Prisvojne zamjenice se mijenjaju u rodu i broju i za razliku od bosanskog jezika gdje se prisvojni pridjevi i zamjenice ne razlikuju, u francuskom jeziku imaju posebne oblike. One predstavljaju imenicu, ali dodaju ideju posjedovanja odnoseći se na biće ili predmet.

(21) „*Mon devoir d'algèbre est plus difficile que le tien.*“ (Le tien, ton devoir) (Dubois et al., 1961:56)

Relativne zamjenice mijenjaju imenicu ili zamjenicu, tj. antecedens, koja se nalazi u prethodnoj rečenici, te time čini vezu između prve i druge rečenice. Relativne zamjenice su obilježene rodom i brojem svog antecedensa. Prosti oblici su: *qui, que, dont, où, quoi*, za muški i ženski rod, a složeni za muški rod su: *lequel, lesquels, duquels, desquels, auxquels, auxquels*,

a za ženski rod: *laquelle, lesquelles* i dr. Relativna zamjenica također preuzima funkciju imenice ili zamjenice iz prethodne rečenice. (Dubois et al., 1961:60-64)

3.3.3. Glagol i glagolska grupa

Glagol je osnovni element rečenice. „Može izražavati radnju koju je subjekt izvršio ili pretrpio, postojanje ili stanje subjekta ili sjedinjenje atributa subjekta (imenski predikat). Obično smješten u sredini rečenice, daje joj jedinstvo povezivanjem različitih elemenata.“ (Delatour et al., 2004:90) Razlikujemo glagole radnje (svjesno djelovanje) i glagole stanja (često uvode imenski predikat). Isti glagol može biti glagol radnje u aktivnoj formi i glagol stanja u pasivnoj formi. Postoje također glagolske lokucije koje čini grupa riječi (glagol u pratnji imenice, pridjeva ili drugog glagola) i koje imaju funkciju glagola. Neke glagolske lokucije su *avoir envie* („htjeti“, „željeti“), *avoir l'air* („izgledati“), *faire croire* („uvjeriti“), *il y a* („ima“, „postoji“), *rendre service* („pružiti uslugu“) itd. (Dubois et al., 1961:76)

Glagoli se u francuskom jeziku odlikuju gramatičkim kategorijama vida (*les voix verbales*), prijelaznosti (*transitif/intransitif*) i stanja, te gramatičkim osobinama lica, vremena, načina, roda i broja. Glagolskim promjenama izriče se lice (ko vrši radnju, ko sudjeluje u procesu, ko se nalazi u stanju, I II III lice jednine i množine), vrijeme (kada se vrši radnja), način (kako se vrši radnja), rod (da li je vršilac radnje muškog ili ženskog roda), broj (jedinina ili množina). Ove promjene glagola nazivamo konjugacijom. (Jahić et al., 2000:260) Kod prostih glagolskih oblika razlikujemo dva dijela: osnovu/korijen (*le radical*) koja je inače nepromjenljiva i izražava osnovnu ideju glagola (*chanter, nous chantons*) i nastavak (*la désinence/terminaison*) obično promjenljiv, označava promjene u licu, broju, načinu i vremenu (*je chante, nous chantions*). (Grevisse, 1957:145)

Francuski glagoli posjeduju sljedeće morfološke kategorije: tri glagolska stanja – aktiv/radno stanje, pasiv/trpno stanje, pronominal/povratno stanje; šest glagolskih načina (*les modes verbaux*) – personalni načini, razlikuju lica: indikativ, subjunktiv, kondicional, imperativ; impersonalni načini, ne razlikuju lica: infinitiv, particip (podvrsta gerundiv); osam osnovnih glagolskih vremena (*les temps*): prezent, prosti perfekt, složeni perfekt, imperfekt, anteriorni perfekt, pluskvamperfekt, futur i anteriorni futur. (Papić, 1984:76)

3.3.3.2. Tranzitivnost francuskih glagola, povratni glagoli i glagolski oblici

Prema njihovom objektu, glagoli se dijele na prijelazne ili tranzitivne i neprijelazne ili netranzitivne glagole. I u jednoj i u drugoj kategoriji susreću se povratni glagoli (fr. *les verbes pronominaux*), te u kategoriji neprijelaznih glagola susrećemo i bezlične ili impersonalne glagole. (Grevisse, 1957:141)

Prijelazni glagoli izražavaju radnju koja se izvršava na biće ili predmet a koji u tom slučaju ima funkciju ili direktnog objekta ako slijedi glagol bez posredstva prepozicije:

(22) „*Il reprit, après réflexion, en regardant droit devant soi, sa dignité mélancolique.*“ (Saint-Exupéry, 1931:21)

ili indirektnog objekta uvedenog najčešće prepozicijama *de* i *à*:

(23) „*Il était indifférent à Rivière de paraître juste ou injuste.*“ (Saint-Exupéry, 1931:24)

Glagol je neprijelazan u slučaju da se radnja ne izvršava preko objekta, već ostaje limitirana na subjekat. Za razliku od nekih glagola koji mogu biti i prijelazni i neprijelazni, glagoli stanja su uvijek neprijelazni:

(24) „*(...) mais j'ai tout de suite pensé au mandat et je suis parti en pleurant.*“ (Gary, 1975:10)

Što se tiče prijelaznosti radnje, postoji srodnost između francuskog i bosanskog jezika, ali to trebamo uzeti sa dozom opreza jer imaju odstupanja. Na primjer u bosanskom se kaže „zahvaliti nekome“, a u francuskom *remercier quelqu'un* (*„zahvaliti nekoga“).

Je le remercie. – Ja mu zahvaljujem. *Vous les remerciez.* – Vi im zahvaljujete.

Povratni glagoli su oni glagoli koji uz sebe imaju povratnu zamjenicu u svakom licu (*me, te, se, nous, vous, se*) za razliku od bosanskog jezika gdje uvijek stoji povratna zamjenica *se/sebe*. Neki glagoli koji su povratni u francuskom, nisu povratni u bosanskom poput: *se lever* („ustati“), *se coucher* („leći u krevet“), *s'en aller* („otići“) i dr. Također postoje i oni koji su povratni u bosanskom a nisu u francuskom jeziku: *rire* („smijati se“), *sourire* („smiješiti se“), *craindre* („bojati se“).

Najveći broj glagolskih oblika, slično bosanskom jeziku, određen je gramatičkim licima. To su lični glagolski oblici (*les formes personnelles*). Uz njih, izuzev imperativa, obavezno stoje nenaglašene lične zamenice.

Glagolski oblici koji nisu određeni licima nazivaju se bezlični glagolski oblici (*les formes impersonnelles*). To si infinitivi i participi. Međutim, glagoli koji se javljaju samo u jednom

licu nazivaju se jednoosobni (*les formes unipersonnelles* ili *les verbes impersonnels*). Papić (1984:129) navodi da ovu vrstu glagola nije dobro nazivati impersonalnim zbog toga što riječ „impersonalan“ odgovara samo onim glagolskim načinima čiji oblik nije vezan ni za jedno lice (infinitiv, particip i gerundiv), te sljedeće primjere glagola naziva unipersonalnim glagolima. Oni se uvijek javljaju samo u III licu jednine muškog roda, a neutralna zamjenica *il* je njihov prividni subjekt (*sujet apparent*). Najčešće iskazuju prirodne fenomene poput *il pleut* („pada kiša“), *il neige* („pada snijeg“). Bezličnim glagolima također možemo dodati i glagole *falloir*, *y avoir*, te glagol *faire* u izrazima *il fait froid* („hladno je“), *il fait du vent* („puše vjetar“) i dr. (Grevisse, 1957:144-145)

3.3.3.3. Morfologija glagolskih načina

Kada je riječ o morfologiji glagolskih načina postoje četiri nastavka za infinitiv prezenta: *-er* [e], *-ir* [ir], *-oir* [war], *-re* [R]. Na osnovu ovih nastavaka a prema pravilnosti konjugacije, francuski glagoli se dijele na tri grupe:

I grupa – nastavak *-er* (npr. glagol *manger* – „jesti“) – najbrojnija grupa (sadrži oko 7500 glagola i stalno se proširuje); I lice jednine indikativa prezenta na *-e*: *je mange*;

II grupa – nastavak *-ir* (npr. glagol *finir* – „završiti“) – druga po brojnosti (oko 300 glagola); I lice jednine indikativa prezenta na *-is*, a particip prezenta na *-issant*: *je finis* ; *finissant*;

III grupa – nastavci *-ir* (gl. *partir* – „otići“), *-oir* (gl. *recevoir* – „primiti“), *-re* (gl. *rendre* – „učiniti“) – najslabija po brojnosti (oko 160 glagola). Ova grupa zapravo čini skup nepravilnih glagola, zbog toga što se u prostim oblicima javljaju manje ili veće glasovne promjene u glagolskoj osnovi. Odstupanja od toga predstavlja veći broj glagola na *-re*, koji su u suštini sasvim jednoobrazni. I lice jednine indikativa prezenta obično završava na *-s*: *je pars*; *je reçois*, *je rends*.

Na korijen, osnovu glagola, vrši se fleksija, te se dodaju flektivni nastavci. Za glagolska vremena: 1. prezent indikativa (*présent*): I grupa *-e*, *-es*, *-e*, *-ons*, *-ez*, *-ent*, a za II i III grupu *-s*, *-s*, *-t*, dok su nastavci za množinu isti; 2. imperfekt (*imparfait*): *-ais*, *-ais*, *-ait*, *-ions*, *-iez*, *-aient*; 3. prosti perfekt (*passé simple*): I grupa *-ai*, *-as*, *-a*, *-âmes*, *-âtes*, *-èrent*, za II i III grupu *-s*, *-s*, *-t*, *-mes*, *-tes*, *-rent*; 4. futur (*futur simple*): *-rai*, *-ras*, *-ra*, *-rons*, *-rez*, *-ront*. Za glagolske načine: 1. prezent subjunktiva (*subjonctif présent*): *-e*, *-es*, *-e*, *-ions*, *-iez*, *-ent*. 2. prezent kondicionala (*conditionnel présent*): *-rais*, *-rais*, *-rait*, *-rions*, *-riez*, *-raient*; 3. prezent imperativa (*impératif présent*) ima samo tri lica, II lice jednine, I i II lice množine, koji su

identični sa odgovarajućim oblicima prezenta indikativa, s tim što se u ovom slučaju završno -s izostavlja. Izuzetak čine priloške zamjenice *en* i *y* gdje -s ostaje.

Za razliku od infinitiva prezenta koji ima četiri nastavka, particip prezenta ima jedan nastavak -*ant* [ã]: *dormant*. Gerundiv ima isti oblik kao particip prezenta, ali se ispred njega nalazi prijedlog *en*: *en dormant*. Particip perfekta se javlja u složenom (*ayant dormi*) i u prostom obliku (*dormi*) koji u ženskom rodu dodaje nastavak -*e*, *pris/prise*. (Papić, 1984:78-80)

3.3.3.4. Glagolska stanja, načini i aspekti

U francuskom jeziku postoje tri glagolska stanja: radno, trpno i povratno. Radno stanje (*la voix active*) je ono kojim se kazuje da subjekat vrši radnju: *Le chat mange le souris*. Trpno stanje (*la voix passive*) je ono kojim se kazuje da se radnja vrši na subjektu: *Le souris sont mangées par le chat*. Glagol prelazi u pasivni oblik te se slaže sa novim subjektom. Trpno stanje se manje upotrebljava u bosanskom jeziku stoga se ono obično prevodi aktivom. Tako i navedeni primjer čiji bi prijevod doslovno glasio: **Miševi su bili pojedeni od strane mačke*; radije treba prevesti aktivnim stanjem: *Mačka je pojela miševe*. Povratno stanje (*la voix pronominal*) je ono kojim se kazuje da subjekat vrši radnju na sebi: *Il se lave*. – „On se (sebe) umiva.“

„Glagolski način (*le mode verbal*) je gramatička kategorija koja određuje mjesto procesa (radnje ili stanja) u odnosu na stvarnost.“ (Papić, 1984:83) Postoji šest glagolskih načina u francuskom jeziku: 1. indikativ (*l'indicatif*), koji označava stvarnu glagolsku radnju, odgovara u potpunosti glagolskim oblicima u bosanskom jeziku: *Nous travaillons*. – „Mi radimo.“ 2. Kondicional (*le conditionnel*) ima načinsku i vremensku vrijednost. Kao način izražava želju, tvrdnju ili zahtjev, uslov, dok kao vrijeme izražava „budućnost u prošlosti“. (Papić, 1984:84-85) Odgovara našem potencijalu: *Je voudrais dormir*. / *Je ne savais pas si la conférence aurait lieu*. – „Želim spavati ili htio/htjela bih da spavam.“ / „Nisam znao/la hoće li se konferencija održati.“ 3. Imperativ (*l'impératif*), koji odgovara imperativu (zapovjednom načinu) u bosanskom jeziku, te se njime iskazuje zapovijest, želja, podsticaj: *Vas-y! Fais ton devoir!* 4. Subjunktiv/subžonktiv (*le subjonctif*) označava mogućnost ili namjeru da se radnja glagola izvrši: *Il faut que vous veniez*. – „Trebalo da dođete“. Međutim, u nekim rečeničnim tipovima iza njega nalazimo izvršenu, stvarnu radnju. (Papić, 1984:83) U francuskom jeziku najčešće se koristi subjunktiv prezenta, ali postoje i subjunktiv perfekta, imperfekta i pluskvamperfekta. 5. Infinitiv (*l'infinitif*) djelimično odgovara infinitivu u bosanskom jeziku, odnosno u francuskom ima mnogo veću primjenu nego u bosanskom jeziku: *Je voudrais vous revoir*. – „Htio/Htjela bih vas ponovo vidjeti.“ 6. Particip (*le particip*) odgovara glagolskom pridjevu i glagolskom

prilogu bosanskog jezika, te iskazuje radnju na pridjevski način: *Le chat, satisfait, ronronne.* [=étant satisfait]. (Grevisse, 1957:147-148)

Glagolski aspekt ili vid (*l'aspect verbal*) je gramatička kategorija koja pokazuje fazu odvijanja procesa (radnje ili stanja) ili način na koji se on sagleda. Najčešće aspekatske vrste su perfektivni i imperfektivni aspekt (svršeni i nesvršeni vid). (Papić, 1984:85) Osobina po kojoj se francuski glagoli razlikuju od bosanskih jeste njihova ograničenost u iskazivanju glagolskog vida, odnosno prema samom glagolskom obliku ne može se ocijeniti da li je u pitanju trajni ili trenutni glagol. Stoga najveći broj glagola u francuskom jeziku odgovara i jednom i drugom aspektu u bosanskom jeziku. Neki glagoli mogu imati oba aspekta, te aspekt određujemo prema kontekstu.

(25) „(...) *car il jouait sa vie sur ce petit papier, sale et chiffonné, qu'il avait déplié et lu mille fois (...)*“ (Saint-Exupéry, 1931:62) – perfektivno *pročitati*

(26) „*Cet enfant lit couramment.*“ (Papić, 1984:85) – imperfektivno *čitati*

Iznenadjuće je ipak da većina glagola ima samo jedan ili drugi od ova dva aspekta. Takve glagole zovemo perfektivnim (*atteindre* – „dosegnuti“, *naître* – „roditi se“), odnosno imperfektivnim (*aimer* – „voljeti“, *attendre* – „čekati“). Neki imperfektivni glagoli prelaze u perfektivne pomoću prefiksa: *courir* – *accourir* („trčati“/“dotrčati“), *dormir* – *s'endormir* („spavati“/“zaspati“). Postoji također i iterativni aspekt (učestani vid) (*l'aspect itératif*) koji označava ponavljanje glagolske radnje u temporalnim rečenicama sa *quand/chaque fois que* ili u pogodbenim *si*, u ostalim glagolskim vremenima uz odgovarajuće priloge za vrijeme: „*Il a téléphoné plusieurs fois en vain.*“; te u raznim glagolskim sufiksima: *sautiller* - „skatutati“, *clignoter* - „žmirkati“. (Papić, 1984:85-86)

3.3.3.5. Pomoćni glagoli, prosta i složena vremena

Postoje prosta i složena glagolska vremena. Prosta vremena se grade od glagolske osnove i odgovarajućih nastavaka, a složeni oblici od participa perfekta datog glagola i pomoćnih glagola *avoir* ili *être*. Ova dva glagola pripadaju tzv. grupi nepravilnih glagola, ali je njima u svakom pregledu glagolskih promjena dato posebno mjesto. Sa *avoir* se mijenjaju svi prijelazni glagoli i većina neprijelaznih glagola, dok se sa *être* mijenjaju svi pronominalni glagoli, svi glagoli u pasivu i neki neprijelazni perfektivni glagoli, koji kada dobiju imperfektivno značenje ili postanu prijelazni, mijenjaju se sa *avoir*. (Papić, 1984:82-83)

Postoje četiri prosta vremena indikativa: imperfekt, prosti perfekt, prezent i futur. Imperfekt i prosti perfekt iskazuju radnju koja se desila u prošlosti, ali imaju važne aspekatske

razlike, naročito jer se u bosanskom jeziku koristi samo jedno prošlo vrijeme. Prosti perfekt ili aorist (*passé simple*) se danas koristi samo u pisanom jeziku, dok ga je u govornom jeziku potpuno zamijenio složeni oblik *passé composé*. Futur (*futur simple*) izražava buduću radnju sa imperfektivnim ali i sa perfektivnim glagolima. (Papić, 1984:86-90) Nasuprot prostih, postoje četiri složena vremena: složeni perfekt (*passé composé*), pluskvamperfekt (*plus-que-parfait*), anteriorni perfekt (*passé antérieur*), anteriorni futur (*futur antérieur*).

Također postoji i *futur proche*, bliski futur ili futur II, koji se također naziva neposredni futur ili perifrastični futur. *Futur proche* izražava radnju koja će se dogoditi u bliskoj budućnosti posmatranoj u odnosu na trenutak govora. Naziv perifrastični potiče od njegovog polupomoćnog glagola od kojeg se gradi, tj. prezenta glagola *aller* i infinitiva glagola.¹³

Što se tiče odnosa složenih i prostih vremena, njihova veza se ogleda u tome što se prosto vrijeme reprodukuje u pomoćnom glagolu složenog. Pomoćni glagol složenog perfekta je u prezentu, pluskvamperfekta u imperfektu itd. Također, radnja složenog vremena uvijek je anteriorna u odnosu na radnju odgovarajućeg prostog vremena. (Papić, 1984:90-91)

3.3.4. Nepromjenljive riječi – prijedlozi

Prijedlozi su nepromjenljive riječi ili grupe riječi koje služe da bi povezale rečenične elemente. U tom slučaju su tzv. gramatički alati koji nemaju posebno značenje, a u drugom, prijedlogom se uspostavlja odnos značenja u rečenici. (Delatour et al., 2004:160) Prema njihovoj formi, dijelimo ih na proste prijedloge (*prépositions simples*): *à, pour, sur, dans* i dr. i na složene prijedloge (*locutions prépositives*): *au-dessus, près de, le long de, jusqu'à* i dr. (Horetzky, 1994:118) Prijedlozi mogu obilježavati: mjesto, namjeru (*en, dans, à, chez, de* i dr.), vrijeme (*à, de, vers, pour, avant, après* i dr.), pripisivanje (*à, pour*), uzrok, izvor (*attendu, vu, à cause de, grâce à* i dr.), cilj, motiv (*envers, pour* i dr.), način, sredstvo (*à, de, par, avec, sans, selon* i dr.), red, rang (*après, devant, derrière, au-dessus de* i dr.), uniju, pripadanje, agens (*de, par*), opoziciju, odvajanje, iznimku (*sans, sauf, excepté* i dr.) (Grevisse, 1957:244)

¹³ „Futur proche“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Futur_proche [14.09.2020.]

4. STANDARDNI JAPANSKI JEZIK

Japanski jezik (fr. *japonais*, jp. 日本語, *nihongo*¹⁴) je službeni jezik u Japanu. Historičari vjeruju da su protojapanski i 琉球語派 (りゅうきゅうごは) – jezici Ryukyu, autohtoni dijalekti otoka Ryukyu uz kopno Japana, nastali miješanjem raznih dijalekata iz drugih dijelova Azije i sa bližih otoka u Tihom okeanu, a koje su donosili putnici tokom 弥生時代 (やよいじだい) Yayoi razdoblja, oko 200. godine p.n.e. Nažalost, malo je dokaza o tome, s obzirom da postoji vrlo malo informacija o Japanu tokom Yayoi razdoblja. (Vovin, 2017:20)

Postoji nekoliko teorija o nastanku japanskog jezika, ali naučnici se još uvijek razilaze u mišljenjima. Dugo se je smatralo, naročito u zapadnoj literaturi, da je japanski izolirani jezik te da pripada posebnoj japanskoj porodici jezika. Iako je japanski nesumnjivo član ove japanske jezičke porodice, koja se sastoji od dva japanska jezika (japanski i umirući jezik Hachijō) i četiri ili pet relativno blisko srodnih Ryukyu jezika (amami, okinavski, miyako, yaeyama i yonaguni), pokušao se uspostaviti genetski odnos između japanskog jezika i drugih jezičkih porodica. (Vovin, 2017:1) Najvjerojatnija hipoteza je da je japanski povezan s korejskim i altajskim jezicima. Robbeets navodi da „jedna od prepreka koja nas sprječava da postignemo konsenzus o genetskoj pripadnosti japanskog jezika, je njegova slogovna struktura. Pojava suglasničkih skupina u medijalnom položaju, fonološka je odlika koju dijele korejski i altajski jezici, ali na prvi pogled, ne i japanski. Japanski je udžbenički primjer jezika s relativno jednostavnom strukturom slogova, a struktura starog japanskog bila je još jednostavnija. Svi protojapanski slogovi imali su (K)V strukturu, a V slogovi bili su ograničeni na početni položaj riječi.“ (Robbeets, 2006:337) Ova fonološka neusklađenost utječe na to da istraživači usmjere pozornost na druge jezike i jezičke porodice s relativno jednostavnim fonološkim sistemima poput austronezijskog. „Činjenica da japanski obično ima otvorene slogove i nekomplikirani suglasnički sistem također dovodi do pretpostavke da japanski ima austronezijski supstrat, što dalje vodi do brojnih hipoteza o austronezijsko-altajskom hibridnom ili mješovitom jeziku, opisujući japanski kao mješavinu elemenata koji potječu iz dvije različite jezičke porodice, altajske i austronezijske.“ (Robbeets, 2006:338)

¹⁴ U ovom radu ćemo koristiti Hepburn metodu romanizacije, odnosno metodu transkripcije i transliteracije, japanskog pisma na latinicu. Pravopis Hepburn romanizacije je baziran na engleskoj fonologiji, tj. ako dolazi do promjene izgovora nekog sloga zbog glasovnih promjena ili specifičnosti govornog jezika, prijepis pokušava zapisati slog na način na koji bi ga tipični engleski govornik pročitao što bliže originalnom izgovoru.

Unatoč popularnom vjerovanju, japanski jezik nema genetske veze s kineskim jezikom. Budući da japansko pismo potiče od kineskog, pretpostavlja se da kineski i japanski moraju imati neke temeljne pripadnosti. Zapravo to nije slučaj iako dijele neke karakteristike. Jezici nisu povezani jer ne dijele jednake jezičke strukture, gramatičku strukturu niti sintaksu. Japanski slijedi strukturu SOP (subjekt-objekt-predikat), dok kineski koristi strukturu SPO. (Deal, 2006:242)

4.1. Dijalekti japanskog jezika

Geografija zemlje, koju karakteriziraju visoki planinski vrhovi i duboke doline, kao i mali izolirani otoci, potaknuo je razvoj različitih dijalekata u cijelom arhipelagu. Različiti dijalekti često su međusobno nerazumljivi. Dijalekti japanskog jezika dijele se na dvije osnovne klase, istočnu (uključujući Tōkyo) i zapadnu (uključujući Kyōto), a dijalekti Kyushu i Hachijō otoka često se razlikuju kao dodatne grane. Jezici Ryukyu u prefekturi Okinawa i južni otoci prefekture Kagoshima čine zasebnu granu porodice japanskih jezika te ne pripadaju dijalektima. Postoji i druga podjela Kyushu dijalekata na zapadnu podklasu na osnovu gramatičkih razlika istoka i zapada.

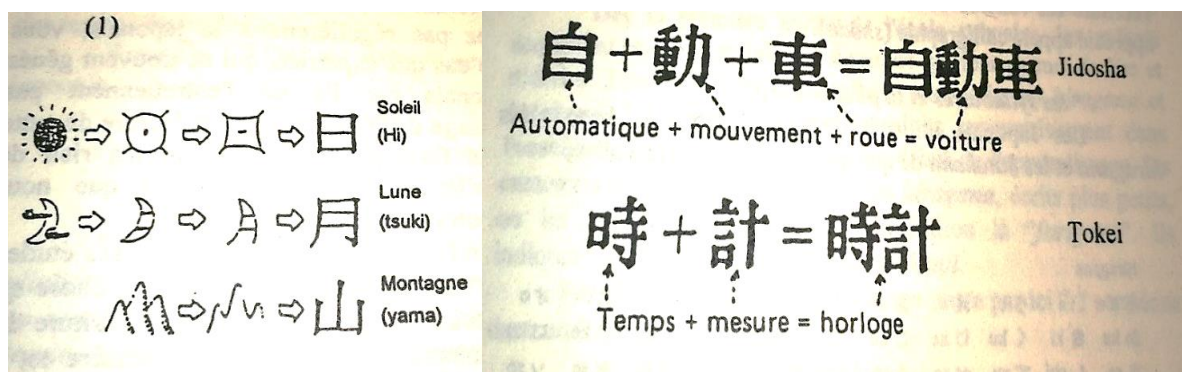
Japanski nema službeni status, ali je *de facto* nacionalni jezik Japana. Tokom Edo razdoblja, sve do 1869., kada je sjedište Japana bio grad Kyōto, *de facto* standardni jezik je bio kansai dijalekt. Potom se sud preseljava u Edo (današnji Tōkyo), te dijalekt iz Edo regije postaje *de facto* standardnim jezikom. Postoji oblik jezika koji se smatra standardnim, *hyoujungo* (標準語), što znači „standardni japanski“ ili *kyoutsuugo* (共通語), „zajednički jezik“. Značenja dvaju pojmova su gotovo ista. Ovaj normativni jezik rođen je nakon revolucije Meiji (明治維新- *meiji ishin*, 1868) iz jezika kojim se govorilo u višim klasnim područjima Tōkyo, u Yamanote regiji. *Hyoujungo* se podučava u školama, a koristi se na televiziji i u službenim komunikacijama. (Vovin, 2017:32) Ujedno je i predmet izučavanja našeg rada.

4.2. Pismo i glasovni sistem japanskog jezika

Japanci već dugo smatraju svoj jezik jedinstvenim u svijetu. Njegovu povezanost s bilo kojim jezikom je veoma teško dokazati. S fonetske tačke gledišta, japanski je vrlo blizak austronezijskim jezicima, jezicima Polinezije, Filipina itd., dok je sa sintaktičkog i morfološkog gledišta vrlo blizak altajskim jezicima, korejskom, mongolskom i turskom jeziku. Na leksiku japanskog jezika su također izvršeni brojni uticaji, iz jugoistočne Azije, Indonezije, Kine, Ainu regije, Sibira, Portugala itd. Međutim, jedno je sigurno, japansko pismo potiče od kineskog. (Sourisseau, 2004:23)

Japansko slogovno pismo je jedno od najkomplicovanijih u svijetu. Kombinuje hiljade kineskih znakova sa dva fonemska pisma, *kanom* (jp. カナ). Japanski ideografski znakovi, preuzeti direktno iz kineskih, se koriste za prenošenje slika, dok se *kana*, *hiragana* i *katakana*, koristi za pojednostavljivanje kineskih znakova i svaki znak predstavlja jedan slog. Otuda potiče naziv slogovno pismo, a ne abeceda. Oni čine sistem fonetskog zapisa. Vrlo često se dodaje u ova tri pisma latinica – *romaji* (jp. ローマジ) ili predstavljanje japanskog pisma putem abecede, koju je svaki učenik dužan naučiti čitati i pisati. Moguća su dva smjera pisanja: vertikalno (tradicionalan način) - stupci s desna na lijevo, znakovi u stupcu odozgo prema dolje i horizontalno – redovi odozgo prema dolje, znakovi u redu s lijeva na desno. Vertikalno pisanje se koristi u većini književnih djela, dok je horizontalno pisanje, češće u naučnim radovima. Novine koriste obje vrste prezentacije, članci se pišu vertikalno, a naslovi i reklame mogu se pisati vertikalno ili horizontalno. (Sourisseau, 2004:23-24)

Prije VI stoljeća n.e., japanski jezik nije poznao nikakav sistem pisanja. Potom su posudili kinesko pismo, ideogramske znakove zvane *kanji*. Kineski jezik, koji je tonski jednosložni jezik, je bio teško prilagodljiv aglutinirajućem višesložnom jeziku bez tona. Postoje dva načina čitanja *kanjia*. *On* (*on-yomi*) što znači glas. Predstavlja približeni zvuk sloga kineskog porijekla japanskom jeziku. Često se naziva kinesko-japanski izgovor. Drugi način čitanja je *kun* (*kun-yomi*) koji predstavlja japansko značenje riječi. Na primjer, planina se piše 山 i izgovara se *yama* prema *kun* čitanju i *san* prema *on* čitanju. (Sourisseau, 2004:24) Grafija ideograma izražava ili konkretno značenje predmeta ili apstraktnu ideju koju simbolizira. U nastavku prenosimo primjer pisanja *kanjia* piktograma za sunce, mjesec i planinu, te primjer kombinovanja *kanjia* da bi se formirala riječ, ovdje automobil i sat, iz *Bonjour/Konichiwa*, Sourisseau (2004:25)

Slika 5. Primjeri piktograma i kombinovanja *kanjia* za tvorbu riječi (Sourisseau, 2004:25)

Od ranog djetinjstva djeca uče pravilno crtati linije *kanjija*. U osnovnoj i srednjoj školi, uče po 250 *kanjia* godišnje. Tek od petnaeste godine mladi Japanci mogu čitati novine poznavajući 1945 osnovnih *kanjia*. Međutim, poželjno ih je poznavati mnogo više s obzirom da japanski rječnici sadrže od 10000 do 11000 *kanjia*. (Sourisseau, 2004 :25)

Dakle, japanski jezik koristi dva slogovna pisma *kane*: *hiraganu* i *katakanu*. Svako od tri pisma ima svoju funkciju. Dok se pojedini *kanjiji* ili grupe *kanjija* koriste za imenice (学校 – *gakkou*, bos. „škola“), korijene glagola, pridjeva (見 u 見る - *miru*, bos. „vidjeti“ i 白 u 白い – *shiroi*, bos. „bijela“), priloga i većinu vlastitih imena, *hiragana* se koristi u kombinaciji s *kanjijima* za flektivne nastavke pridjeva i glagola, gramatičkih riječi (veznici, prepozicije, rječice itd.) i japanskih riječi za koje *kanjiji* ne postoje ili ih se u praksi namjerno izbjegava (na primjer kod pokaznih zamjenica, ustaljenih pozdrava, često upotrebljivanih glagola). *Katakanom* se transkribuju strane riječi i onomatopejski izrazi, pišu se nazivi životinja i biljaka, ponekad tehnički i naučni pojmovi, a ponekad se koristi i za naglašavanje pojedinih riječi (kao podebljana ili ukošena slova u latinici). (Sourisseau, 2004:25-27) Na primjer, rečenica „Koga ima u restoranu?“ bi se napisala ovako:

(27) レストランに誰か (だれか) がありますか。 (Resutoran ni dareka ga imasu ka.)

katakana kanji hiragana

Tokom učenja *kanjia*, moguće je pisati „malu“ hiraganu koja predstavlja značenje *kanjia*, tzv. *furiganu* iznad znakova. Na primjer:

へん ゆうびんきょく
(28) この辺に、郵便局がありますか。 (Kono hen ni, yuubinkyoku ga arimasu ka.)/bos.

“Ima li ovdje pošta?”

Prema riječima lingvistice Kuwae Kunio (1993:1): „Svaki slog *kane* dopušta da se transkribuje u postojeći slog (ili glas) u japanskom jeziku (malo više od sto slogova), te da se piše isključivo na *kani*. Međutim, korištenje same *kane* ne omogućava dovoljnu razumljivost teksta. Zapravo, postojanje velikog broja riječi koje se isto izgovaraju, ali čije je značenje drugačije (homofoni), čini obaveznim upotrebu *kanjia* koji vizuelno označavaju značenje riječi.“ (Sourisseau, 2004:27)

[Hiragana & katakana chart]

	a	ka	sa	ta	na	ha	ma	ya	ra	wa	n
a	あ a	か ka	さ sa	た ta	な na	は ha	ま ma	や ya	ら ra	わ wa	ん n
i	い i	き ki	し shi	ち chi	に ni	ひ hi	み mi	い i	り ri	い i	
u	う u	く ku	す su	つ tsu	ぬ nu	ふ fu	む mu	ゆ yu	る ru	う u	
e	え e	け ke	せ se	て te	ね ne	へ he	め me	え e	れ re	え e	
o	お o	こ ko	そ so	と to	の no	ほ ho	も mo	よ yo	ろ ro	を o	

Slika 6. Sistem *hiragana* i *katakana* znakova (Hamano et al., 2011:9)

Savremeni japanski jezik se sastoji od 5 samoglasnika: a, e, i, o, u, i 14 suglasnika: k, g, s, z, t, d, h, b, p, m, r, w, y, n. Slogovi *hiragane* i *katakane* sadrže po 46 osnovnih znakova ili 71 uključujući dijakritike. Riječi na japanskom jeziku su sastavljene od slijeda jednostavnih slogova: konsonant+vokal, što znači da iza konsonanta uvijek slijedi vokal i nikada drugi suglasnik osim [n] silabičkog nazala. Zbog toga, svakom znaku *kane* (japanski slogovi), odgovara 1c + 1v. Japanski alfabet je slogovni za razliku francuskog alfabeta i bosanske abecede. Japanski slogovni alfabet se najčešće predstavlja tabelama (kao na slici gore) gdje je 40 KV parova i jedan suglasnik predstavljeni u redovima ili kolonama, počevši od pet samoglasnika *a, i, u, e, o*. Prema tome, redove nazivamo *K-red* gdje slijede slogovi *ka, ki, ku* i dr. Kao posljedicu ovog sistema imamo činjenicu da japanski jezik ne poznaje suglasničke grupe. Zato se Japanci suočavaju sa problemima pri učenju stranih jezika nastojeći umetnuti samoglasnike između suglasnika. Transkribovanje stranih riječi u japanskom jeziku se vrši na isti način. Na primjer, riječ *restoran*, na fr. *restaurant*, u japanskom jeziku se izgovara re-su-to-ra-n 「レストラン」. (Sourisseau, 2004:27-28)

4.2.1. Izgovor, akcenti i pomoćni dijakritički znakovi

Izgovor je prilično blizak bosanskom uz nekoliko odstupanja. Iznimku čine nezaobljeni [u] umjesto zaobljenog *u*, slično se izgovara kao njemačko [ü]. Suglasnici koji ne postoje u bosanskom i francuskom fonološkom sistemu su [ɛ], bezvučni alveopalatalni frikativ koji se izgovara kao meko *ś*, [ɸ] bezvučni dvousnjeni frikativ koji zvuči kao glas između *f* i *h*, [l] odnosno [r] najbliži su *r*, ali prvi je sličan kombinaciji glasova *r* i *l* (*l* ne postoji kao zaseban fonem u japanskom jeziku), dok je drugi najbliži kombinaciji *r* i *d*. Oba su klasificirana kao zvučni postalveolarni flapovi, a [l] je lateralni, poput glasa *l*. Glas *n* se izgovara kao *m* ispred

dvousnenih suglasnika *b*, *p* i *m*, a ispred *k*, *g* i *n* se izgovara [ŋ] te postaje velarni nazal. Glasovi *y* i *w* izgovaraju se slično engleskim varijantama, kao u riječima *you* odnosno *we*. U savremenom japanskom iza njih ne mogu slijediti samoglasnici *i* i *e*. Pošto se japanski fonološki sistem temelji na slogovnom izgovoru, glasovi se izgovaraju i ponekad modificiraju ovisno o samoglasniku koji slijedi iza suglasnika. Na primjer red slogova koji počinju sa *t* ima iznimku kada nakon njega slijedi glas *i*, te postaje *chi*. Isti slučaj je sa *s* gdje dobivamo *shi*. Druga iznimka je samoglasnik *u* u *t* redu. U ovom slučaju se modifikuje u *tsu* i izgovara se [cu], a ne *tu. (Nađ, 2015:26-28)

Dodavanjem dijakritičkog znaka (dvije crtice ` ili kružić ° u gornjem desnom uglu, tzv. dijakritike) na slog, dobivaju se dodatna slova prikazana u sljedećoj tabeli. Postoji razlika između slova じ/ジ i ち`/チ` (bos. *ji/đi*) koja odražava historijski kontrast koji se nije održao u većini područja Japana. U savremenom japanskom jeziku izgovaraju se identično kao *ji* kada se čitaju odvojeno. Međutim, mogu se izgovarati nešto drugačije, ovisno o kontekstu. Isto vrijedi i za ず/ズ i づ/ヅ (bos. meko „cu“). (Hamano et al., 2011:9)

[Hiragana & katakana with diacritics]

	<i>ga</i>	<i>za</i>	<i>da</i>	<i>ba</i>	<i>pa</i>
<i>a</i>	が ガ <i>ga</i>	ざ ザ <i>za</i>	だ ダ <i>da</i>	ば バ <i>ba</i>	ぱ パ <i>pa</i>
<i>i</i>	ぎ ギ <i>gi</i>	じ ジ <i>ji</i>	ぢ ヂ <i>ji</i>	び ビ <i>bi</i>	ぴ ピ <i>pi</i>
<i>u</i>	ぐ グ <i>gu</i>	ず ズ <i>zu</i>	づ ヅ <i>zu</i>	ぶ ブ <i>bu</i>	ぷ プ <i>pu</i>
<i>e</i>	げ ゲ <i>ge</i>	ぜ ゼ <i>ze</i>	で デ <i>de</i>	べ ベ <i>be</i>	ぺ ペ <i>pe</i>
<i>o</i>	ご ゴ <i>go</i>	ぞ ゾ <i>zo</i>	ど ド <i>do</i>	ぼ ボ <i>bo</i>	ぽ ポ <i>po</i>

Slika 7. Sistem dijakritika u *hiragani* i *katakani* (Hamano et al., 2011:10)

U japanskom jeziku postoje dugi samoglasnici koje u *hiragani* predstavljamo dodavanjem ん - *u*, za drugi dio od -oo ili ん - *i*, za drugi dio od -ee. Međutim, postoji nekoliko izuzetaka poput とおい *tooi* (bos. „daleko“) i おねえさん *oneesan* (bos. „starija sestra“). Dužinu samoglasnika u *katakani* označavamo crticom ー, na primjer ページ *peeji* od engleskog *page*, bos. „stranica“. (Hamano et al., 2011:12)

Mora je osnovna ritmička jedinica u japanskom jeziku. Kratki slog poput *u* ili *ka* sastoji se od jedne more. Dugi slog poput *un* ili *kaa* sastoji se od dvije more. U narednim primjerima prekid mora je označen tačkom, a broj mora u svakoj riječi naveden je u zagradama.

か ka (1) bos. „komarac“

あめ a.me (2) bos. „kiša“

きっぷ ki.p.pu (3) bos. „karta“

きょうかい kyo.o.ka.i (4) bos. „crkva“

Poznavanje mora je veoma važno jer prave razlike u riječima poput *ho.n.no.o* (bos. „instinkt“) – 4 more i *ho.no.o* (bos. „vatra“) – 3 more. (Hamano et al., 2011:5)

Kao bosanski, i japanski jezik ima tonski naglasak (akcent). To znači da pomoću varijacije visine glasa, slog u okviru riječi se naglašava. Mjesto ovog tona ili način na koji je izgovoren može dati različit smisao međusobno sličnim riječima. Postoje četiri osnovne vrste akcenata u standardnom japanskom jeziku: 1. *heiban* (平板) – druga mora izgovara se više od prve, dok naredne zadržavaju visinu druge. Kada partikula slijedi riječ, izgovara se u istoj visini kao posljednja mora $_ \text{フ}$ (*sakura.ga*); 2. *atamadaka* (頭高) – prva mora je viša od druge, dok su naredne more u visini druge more $_ \text{ハ}$ (*haru.ga*); 3. *nakadaka* (中高) - druga mora izgovara se više od prve i spušta se prije kraja riječi $_ \text{ハ}$ (*kokoro.ga*); 4. *odaka* (尾高) – druga mora se izgovara više od prve, dok naredne riječi ako ih ima, su iste visine kao druga mora, ali ako slijedi partikula, ona će se izgovoriti niže od od posljednje more $_ \text{ハ}$... (*hashi.ga*).¹⁵

4.3. Glavni elementi gramatike japanskog jezika

Japanska gramatika je na prvi pogled neočekivano jednostavna. Nema članova, muškog, ženskog ili srednjeg roda, jednine niti množine, nema lica, niti padeža. U japanskom jeziku se razlikuju dvije velike grupe riječi, promjenljive i nepromjenljive. Za razliku od francuskog i bosanskog gdje su imenice izuzetno flektivne promjenljive riječi, u japanskom jeziku, imenice su nepromjenljive. Stoga, u zavisnosti od konteksta, *kuruma* se može prevesti kao „automobil/i“ (fr. *la voiture, une voiture* ili *des voitures*). Ostale nepromjenljive riječi su

¹⁵ „Accent chromatique japonais“, Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Accent_chromatique_japonais [12.09.2020.]

zamjenice, veznici, prilozi, te partikule kao *ga, o, ni, de*, koje, kada se nalaze u postpoziciji, preciziraju gramatičke funkcije. (Sourisseau, 2004:29)

Promjenljive riječi su u suštini glagoli i pridjevi koji imaju neuobičajene sličnosti za razliku od indoevropske grupe jezika. Neki pridjevi imaju svojstva glagola; mogu imati negativnu formu i nositi oznaku prošlosti (prošlog vremena). Na primjer, glagol *samui (hladan)*, bos. „hladno je“ bi se prevelo „*samukatta*“. Sufiks pridjeva *-i* nestaje i dobija sufiks *-katta*, oznaku za prošlo vrijeme. (Sourisseau, 2004:29-30)

Japanski jezik poznaje dva glagolska vremena, prezent i perfekt. Futur se iskazuje vremenskim oznakama poput *ashita* (bos. „sutra“), *nishuukande* (bos. „za dvije sedmice“) ili koordinacijskim izrazima *deshou/darou* koji se mogu prevesti „pretpostavljam da“.

4.3.1. Osnovna struktura japanske rečenice

Osnovna odlika japanske gramatike je subjekt-objekt-predikat (SOP) struktura rečenice, za razliku od bosanskog i francuskog jezika koji imaju strukturu subjekt-predikat-objekt (SPO). Najčešće se počinje rečenica temom, subjektom, zatim idu determinanti, priloške oznake i završava se glagolom. Japanski dakle spada u aglutinativne jezike, što znači da gramatički nastavci slijede jedan iza drugog nakon osnove, gdje svaki od njih izražava pojedinačno značenje i „sljepljuje“, aglutinira se na osnovni glagolski oblik. Glagolska grupa nema lica i sam subjekt se često izostavlja jer ga kontekst sugeriše. Subjekt u indoevropskim jezicima je autonoman dok Japanci općenito izbjegavaju personifikaciju. Ovo također objašnjava rijetku upotrebu ličnih zamjenica u japanskom jeziku. (Sourisseau, 2004:30-31) Na primjer: *umi ni iku*, bismo mogli doslovno prevesti „more na ići“. Ova rečenica, u zavisnosti od konteksta, može značiti: „Ja idem na more“; „Ti ideš na more“, „On/Ona ide na more“, „Mi/vi idemo/idete na more“, „Oni/one idu na more“. Sufiksi su ti koji označavaju negaciju, pitanje, svršenost ili nesvršenost radnje, niži ili više nivo formalnosti. (Sourisseau, 2011:31)

Upravo zbog odsutnosti navedenih gramatičkih kategorija, izuzetno je teško prevoditi s japanskog jezika, te je zavisnost od konteksta velika, a doslovni prijevodi su nemogući.

Dakle, nepostojanje roda i broja uzrokuje višeznačnost iskaza ako ga gledamo izvan konteksta. Zato se uloga riječi obilježava gramatičkim partikulama. Njihova prisutnost u rečenici znači da preuređivanje „blokova“ uopće ne mijenja značenje rečenice. Bilo da kažemo: „*Kinou wa watashi no gohan o inu ga tabemashita.*“ Ili „*Watashi no gohan o, kinou wa, inu ga tabemashita.*“, značenje rečenice se ne mijenja (bos. „*Jučer je moj pas pojeo moju večeru.*“)

Međutim, ako bismo razmjenili partikule, značenje se mijenja: „*Kinou wa gohan ga watashi no inu o tabemashita.*“ (bos. „Jučer je večera pojela moga psa.“)

Ukratko, redosljed riječi nije toliko bitan za značenje rečenice na japanskom, već tzv. semantički blokovi riječi, zajedno s određenim partikulama. Njihova kombinacija govori nam šta blok znači i koju ulogu ima u rečenici. Sve dok su uparivanja sačuvana, možemo kombinovati bilo koje blokove i zadržati isto značenje rečenice. Koji blokovi idu gdje, u potpunosti ovisi o onome šta govornik želi istaknuti. (Kamermans, 2009:38-41)

Japanski jezik ima pet glavnih vrsta riječi: imenice (jp. 名詞 – *meishi*), glagole (jp. 動詞 *doushi*), glagolske imenice (jp. 同名詞 *doumeishi*), *i*-pridjeve (jp. 形容詞 *keiyoushi*), *na*-pridjeve (jp. 形容動詞 *keiyoudoushi*) i priloge (jp. 副詞 *fukushi*). Glagolske imenice su zapravo imenice sa dodatkom glagola *suru* する (bos. „raditi“, „činiti“), dok su pridjevske imenice imenice sa sufiksom *-na* za *na*-pridjeve ili *-no* ako imaju funkciju atributa. *I*-pridjevi se mijenjaju identično kao negativna forma glagola koja završava sa *-na-i* (ない). Na primjer: *tabe-na-i* (食べない/bos. „nemoj jesti“), *tabe-na-katta* (食べなかった/bos. „nisam jeo“) i *atsui* (熱い/bos. „vruće je“), *atsu-katta* (熱かった/bos. „bilo je vruće“). (Hamano et al., 2011:16-17) Dodatkom pomoćnog glagola *desu* です koji čini kopulu sa značenjem konstatacije, sa učtivošću, dobivamo imenski predikat. Upitna rečenica se obrazuje tako što se na kraj rečenice doda završna upitna riječica *-ka* (か). (Jamasaki, 2014:34-35)

4.3.1.1. Partikule (čestice/riječice)

Imenice su u postpoziciji u japanskom jeziku popraćene raznim partikulama. Općenito se vjeruje da su to zapravo klitike i da ukazuju na status imenice u rečenici. (Nakagawa, 2016:19) Možemo ih grupisati u sljedećih pet vrsta: strukturne partikule, partikule orijentisane na značenje, diskursne partikule, vezivne partikule i razgovorne partikule. Važno je znati razlikovati ih jer su multifunkcionalne i neke od njih se mogu pojaviti u više od jedne grupe. (Hamano et al., 2011:35) Strukturne partikule *ga*, *o* (piše se を), *ni* i *no* definišu gramatičku funkciju imenice u rečenici, tj. da li ona označava subjekat, predikat, direktni ili indirektni objekt.

	SUBJEKT	PREDIKAT
(29)	田中さんが	来ました。

tanaka-san ga kimashita

Tanaka je došao.

- SUBJEKT D O PREDIKAT
 (30) 田中さんがピザを食べました。

tanaka-san ga piza o tabemashita

Tanaka je pojeo pizzu.

- SUBJEKT D O I O PREDIKAT
 (31) 田中さんが山田さんを木村さんに紹介しました。

tanaka-san ga yamada-san o kimura-san ni shoukaishimashita

Tanaka je predstavio Yamadu Kimuri.

Na osnovu ovih primjera možemo zaključiti da partikula *ga* označava subjekt (nominativ), partikula *o* označava direktni objekt (akuzativ), dok partikula *ni* označava indirektni objekt (dativ). Međutim, postoje neka odstupanja od ovog pravila. Radi se o glagolima stanja koji se odnose na pridjeve, imenske predikate i na same glagole stanja. U nekim slučajevima pridjevi i glagoli stanja se odnose na objekte te su u tom slučaju oni (objekti) označeni partikulom *ga*:

- (32) (私は)家が欲しいです。
(watashi wa) uchi ga hoshii desu

(Ja) Želim kuću.

- (33) (私は)英語が分かります。
(watashi wa) eigo ga wakarimasu

(Ja) Znam engleski.

Partikula *no* se nalazi uz imensku grupu te pobliže označava drugu imenicu. U ovom slučaju, partikula *no* se često naziva posesiv i/ili atributiv (genitiv). (Hamano et al., 2011:35-37) Na primjer:

- (34) 私のかばん
watashi no kaban

Moja torba

- (35) 日本語の勉強の時間
nihongo no benkyou no jikan

Vrijeme za učenje japanskog jezika

Partikule koje označavaju značenje su *ni*, *e*, *de*, *kara*, *made*, *to*. Ove partikule su slične prijedlozima osim što se nalaze uz imensku grupu. Postoji mnogo više partikula sa ovom funkcijom ali gore navedene partikule su najčešće u upotrebi. (39) Partikula *ni* se koristi uz glagole kretanja te označavaju dolazak ili (40) kontaktnu tačku. *Ni* koji označava dolazak se može zamijeniti sa partikulom *e* (piše se へ), koja označava cilj smjera kretanja (lokativ) (41).

Partikula *de* označava mjesto radnje ili događaja (42). Partikula *ni* također označava određenu tačku u vremenu (43) dok partikula *kara* ima značenje prijedloga „od“, a *made* prijedloga „do“. Zajedno (44) označavaju početnu i završnu tačku (ablativ). (Hamano et al., 2011:37-38)

- (36) 大学に着きました。 [dolazak]
daigaku ni tsukimashita
Došao/la sam na fakultet.
- (37) 大学にいます。 [kontaktna tačka]
daigaku ni imasu
Na fakultetu sam.
- (38) 大学へ着きました。 [cilj smjera kretanja]
daigaku e tsukimashita
Došao/stigao sam na fakultet.
- (39) 図書館でクラスがあります。 [mjesto radnje]
toshokan de kurasu ga arimasu
Imam čas u biblioteci.
- (40) 七時に学校に行きます。 [određena vremenska tačka]
shichiji ni gakkou ni ikimasu
U 7 sati idem u školu.
- (41) 九時から五時まで仕事をします。 [početna i završna tačka]
kuji kara goji made shigoto o shimasu
Radim od 9 do 5.

Partikula *to* označava drugu osobu u radnji. (45) Također označava i osnovu komparacije. (Hamano et al., 2011:39)

- (42) 高橋さんとテニスをしました。
takahashi-san to tenisu o shimashita
Igrao/la sam tenis s Takahashijem.

Diskursne partikule *wa* (piše se は) i *mo* (piše se も) imaju važnu ulogu u japanskoj gramatici, a navest ćemo neke od njih. Izražavaju govornikovo gledište o daljem razvoju diskursa. Partikula *wa* najčešće uvodi temu, dok *mo* uvodi ono što govornik smatra dodatkom, tj. remu. Kako bi se olakšala komunikacija, nije dovoljno napraviti više rečenica. „Govornik treba organizovati tok formiranja i konstruisati koherentan diskurs.“ (Hamano et al., 2011:39) Da bismo to postigli, nova rečenica bi trebala biti povezana s nečim što je ranije spomenuto. U bosanskom i francuskom jeziku, ovu ulogu imaju zamjenice. Međutim, japanski jezik ne koristi

zamjenice u ovu svrhu, nego koriste tematsku partikulu *wa* (46). Osim toga, *wa* se često nalazi uz ličnu zamjenicu *watashi* (ja)¹⁶ ili uz subjekt. Takva upotreba partikule *wa*, omogućuje govorniku da izbjegne dojam da nešto naglo izvlači iz konteksta ili da naglo uvodi nove informacije van konteksta (47). (Hamano et al., 2011:39-40)

- (43) 昨日、家に山本さんが来ました。一緒に晩御飯を食べました。山本さんは元気です。

Kinou, uchi ni yamamoto-san ga kimashita. Issho ni bangohan o tabemashita. Yamamoto-san wa genki desu.

Jučer je Yamamoto došao kod mene/u moju kuću. Zajedno smo večerali. Dobro je. (=Yamamoto)

- (44) 昨日、私は大学へ行きませんでした。

Kinou, watashi wa daigaku e ikimasen deshita.

Jučer nisam išao/la na fakultet.

Partikula *mo* uvodi dodatnu karakteristiku na koju se može primijeniti prethodno spomenuta izjava. Mogli bismo je prevesti sa „također“, „i“, s tim što se *mo* izravno veže uz imensku grupu. U narednom primjeru (48a i b) *mo* je nedvosmisleno povezan s subjektom, odnosno objektom rečenice. (Hamano et al., 2011:42)

- (45) 鈴木さんがピザを食べました。 [prethodna uvodna rečenica]

Suzuki-san ga piza o tabemashita

Suzuki je pojeo pizzu.

- a. 渡辺さんも（ピザを）食べました。

Watanabe-san mo (piza o) tabemashita.

Watanabe je također pojeo pizzu.

- b. (鈴木さんは) ホットドッグも食べました。

(Suzuki-san wa) hottodoggu mo tabemashita.

(Suzuki) pojeo je i hotdog.

Razlikujemo dvije vrste vezivnih partikula, one koje se mogu umetnuti između imenica (veznici u bosanskom i francuskom jeziku) i one koje povezuju rečenice i/ili uvode zavisne rečenice (subordinatori i koordinatori). Partikule koje se mogu umetnuti između zamjenica su *to*, *ka*, *ya* i *toka*. *To* povezuje dvije imenske grupe i možemo je prevesti sa „i“. *To* se ne može

¹⁶ Upotreba ličnih zamjenica je vrlo selektivna. Zamjenice se smatraju izravnima, isuviše intimnima ili u nekim situacijama čak i prijetećima. Stoga se za oslovljavanje osoba koriste njihova vlastita imena, rodbinski izrazi ili stručni nazivi.

koristiti u povezivanju dvije nezavisne rečenice. Umjesto toga koriste se složeni veznici poput *sorekara* (bos. „zanim“, „potom“, „nakon toga“).

Partikula *ka* povezuje dvije imenske grupe i može se prevesti sa „ili“, na primjer: „*Youroppa ka nihon ka burajiru e ikimasu.*“ (bos. „Ići ću u Evropu, Japan ili u Brazil.“) Partikula *ya* se koristi kada se želi uputiti na grupu predmeta s reprezentativnim uzorcima, dok uz pomoć partikule *toka* navodimo popis primjera.

Vezivne partikule s kojima možemo povezati dvije nezavisne rečenice su *ga*, *keredomo* i *kara*. Partikula *ga* je vezana uz prvu nezavisnu rečenicu i nalazi se na kraju, te se može prevesti sa „ali“, na primjer: „*Kirei desu ga, takai desu.*“ (bos. „Lijepo je, ali je skupo.“) Partikula *keredomo* ima isto značenje ali uvodi zavisnu rečenicu i nalazi se ispred glavne rečenice. U neformalnom jeziku i žargonu, *keredomo* se može skratiti na *keredo* ili *kedo*. Na primjer: „*Kirei desu keredomo/keredo/kedo, takai desu.*“ (bos. „Lijepo je, ali je skupo.“) Partikula *kara* također uvodi zavisnu rečenicu ali ima značenje „zbog“. Zavisna rečenica koja izražava razlog prethodi glavnoj rečenici. Na primjer: „*Kirei desu kara, takai desu.*“ (doslovni prijevod na bos. „Jer je lijepa, skupa je.“) (Hamano et al., 2011:43-45)

4.3.1.2. Imenice (名詞 – *meishi*)

Japanski jezik nema gramatičkog roda, broja ili članova. Zbog toga se lingvisti slažu da su japanske imenice nepromjenljive. Na primjer riječ 犬 *inu*, na *hiragani* いぬ (bos. „pas“) može se prevesti u jednini „pas“, „psa“, „psu“, „psom“ ili u množini „psi“ i dr. ovisno o kontekstu. Međutim, u sklopu opsežnog gramatičkog sistema za iskazivanje uljudnosti, honorifikacije, imenice se mogu flektirati. Imenice preuzimaju tzv. prefikse uljudnosti, tj. izražavanje poštovanja, *o*-za izvorne japanske imenice i *go*-za kinesko-japanske imenice. Za prefiks *o*- je poželjnije i prihvatljivije da ga upotrebljavaju osobe ženskog spola. (Jamasaki, 2014:337) Japanski također ne razlikuje brojive i nebrojive imenice. Neke imenice se mogu formirati u zbirne ponavljanjem iste riječi, koje je najčešće popraćeno glasovnim promjenama (jp. *rendaku*). Na primjer riječ 人, na *hiragani* ひと - *hito* (bos. „čovjek“), se može pretvoriti u zbirnu imenicu *ljudi/narod* 人々 (ひとひと - *hitobito*). Međutim, riječi tvorene tzv. reduplikacijom nisu u množini i ne mogu se smatrati kolektivnim imenicama. *Hitobito* se može prevesti i kao „puno ljudi“, „ljudi općenito“ ali nikada „dva čovjeka“.

Iako nisu podložne promjenama kao flektivni jezici, imenice se ipak mogu derivirati dodavanjem različitih afiksa s kojima mijenjamo i tvorimo riječi. Postoje nominalizacijski sufiksi *-sa* i *-mi*. Radi se o tvorbi imenica od *i*-pridjeva. Na primjer, u pridjevu 美しい

utsukushi-i (bos. „lijep,a“) brišemo posljenuje *i* i dodajemo sufiks *-sa*. Slijedi imenica „ljepota“ – *utsukushi-sa* (jp. 美しさ). Isti postupak se vrši i sa *na*-pridjevima (*kirei-na*>*kirei-sa* = bos. „čistoća“). „Korijen pridjeva dodavanjem sufiksa *-sa* obrazuje imenicu i pokazuje stepen osobine označene tim pridjevom. Slični sufiksi u bosanskom jeziku su: *-ina* (*jačina*, *težina*) i *-oća* (*hladnoća*, *kratkoća*).“ (Jamasaki, 2014:141) Sufiks *sa* se također može dodati na neki drugi sufiks poput *-rashii*, *-yasui*, *-nikui*, *-zurai*, *-tai*. Na primjer *onna-rashi-sa*=bos. „ženstvenost,; konstrukcija *tsukai-yasui* (bos. „lako za korištenje“), dodatkom *-sa* dobijamo *tsukai-yasu-sa* (bos. „upotrebljivost“). (Jamasaki, 2014:141)

Sufiks *-mi* se također koristi za nominalizaciju pridjeva, ali ima određenih razlika od sufiksa *-sa*. Sufiks *-sa* se koristi za stvari koje su mjerljive ili kada objektivno ukazuju na stepen stanja, dok se *-mi* koristi za opis stanja nečega sa subjektivne tačke gledišta. (To ponekad uključuje osjećaje govornika). Također je broj imenica nastalih od sufiksa *-mi* znatno manji. Na većinu imenica sa sufiksom *-mi*, uz promjenu značenja, se može staviti sufiks *-sa*, na primjer: *atatakai* (bos. „topao“, „ljubazan“)>*atatakasa* (bos. „toplina“ – nešto što je mjerljivo, koliko je osoba „topla“), dok se *atatakami* isto prevodi sa „toplina“, „ljubaznost“, „usrdnost“, te označava nešto nemjerljivo, što je dio prirode.

Imenice mogu postati predikati ako ih prati kopulativni glagol *da* ili u učtivoj formi *desu* (od glagola *dearu*). Na primjer: „*Senkou wa nihongo desu.*“ (bos. „Studiram japanski jezik.“) (Hamano et al., 2011:17)

4.3.1.3. Zamjenice (代名詞 – *daimeishi*)

U bosanskom jeziku u zavisnosti od relativne udaljenosti predmeta od vlastitog položaja, se pravi razlika između pokaznih zamjenica *ovaj*, *taj* ili *onaj*, odnosno *celui-ci* i *celui-là* (*taj*, *onaj*) u francuskom jeziku. S druge strane, u japanskom jeziku se uzima u obzir ne samo vlastiti stav već i sagovornikov. Stoga su japanski demonstrativi podijeljeni u tri vrste, *ko-*, *so-* i *a-*seriju. Sve pokazne zamjenice imaju odgovarajuće oblike upitnih zamjenica. (Hamano et al., 2011:73) Pokazne zamjenice (jp. 指示詞 – *shijishi*) *kore* (これ), *sore* (それ), *are* (あれ) se koriste na isti način kao subjekti rečenične identifikacije, na primjer *kore wa hon desu*. (bos. „Ovo je knjiga.“) *Kore* se odnosi na predmet u govornikovoj blizini (bos. „ovaj“). *Sore* se odnosi na predmet u sagovornikovoj blizini (bos. „taj“). *Are* se odnosi na udaljeni predmet i od govornika i od sagovornika (bos. „onaj“). Pokazne zamjenice nikada ne stoje neposredno ispred imenica. (Jamasaki, 2014:37) U slučaju da stoje ispred imenice, onda imaju funkciju atributiva i određuju ih. Oblici atributiva su *kono*+imenica (bos. „ovaj“, „ovo“) i *koko* (bos. „ovdje“) za

predmet u govornikovoj blizini, *sono*+imenica (bos. „taj“, „to“) i *soko* (bos. „tu“) za predmet u sagovornikovoj blizini, *ano*+imenica (bos. „onaj“, „ono“) i *asoko* (bos. „tamo“) za udaljeni predmet. Sljedeće pokazne zamjenice, u zavisnosti od konteksta mogu biti i upitne, a to su: *dore* (bos. „koje“), *dono*+imenica (bos. „koji“), *doko* (bos. „gdje“). Ispravno je reći *kono hon* („ova knjiga“) i *kore wa hon desu* („ovo je knjiga“), ali se ne može reći **kono wa hon desu*. (Jamasaki, 2014:37-38) Upitna riječ *dono* (bos. „koji“) može graditi upitnu rečenicu kojom se traži da se imenuje određeni predmet ili osoba, u množini ili jednini. Kada se pita za osobu, koristi se *dono hito* (どの人) ili *dono kata* (どのかた) što označava učtivi izraz. Na primjer, kada bismo pitali za neku ženu, gospođu ili gospođicu, neutralni izraz bi bio *onna no hito* (女の人), a učtivi izraz bi bio *onna no kata* (女のかた). (Jamasaki, 2014:42) Oblici *kochira*, *sochira*, *achira* i *dochira* se radije koriste kao učtivi izrazi od izraza *koko*, *soko*, *asoko* i *doko*, jer su manje izravni i uklapaju se u opći sistem učtivosti u japanskom jeziku, u kojem se neizravni izrazi smatraju pristojnijim od izravnih izraza. (Hamano et al., 2011:76)

U japanskom jeziku upitne zamjenice ne moraju stajati na početku rečenice. Riječ *nani* (なに) u prijevodu „šta“ je upitna zamjenica za nepoznate stvari i pojmove uopšte, te nosi funkciju objekta. Postoji i upitna zamjenica koja nosi isto značenje, *nan* (なん). To je oblik koji se dobije glasovnom promjenom, te stoji ispred pomoćnog glagola *desu*. Na primjer: *are wa nan desu ka*. (bos. „Šta je ono?“) (Jamasaki, 2014:39) Upitna zamjenica *dare* (だれ) je zamjenica za nepoznatu osobu (bos. „ko“), a pitanje bi glasilo *Ano hito wa dare desu ka*. (bos. „Ko je on?“), na koje se ne odgovara sa „da/ne“ (はい・いいえ), već sa *Ano hito wa Ruka-san desu*. (bos. „To je Luka.“) Učtivi izraz za *kono hito* je *kono kata*, a za *dare* je *donata* (どなた) – *Ano kata wa donata desu ka*. (bos. „Ko je onaj gospodin?“) (Jamasaki, 2014:39-40) Dodatkom pomoćne partikule *no* sa značenjem atributiva i posesiva na zamjenicu *dare* („ko“), formiramo upitnu zamjenicu „čiji“, *dareno* (誰の). (Jamasaki, 2014:40) Upitne zamjenice *dare* („ko“) i *nani* („šta“) se mogu naći u funkciji subjekta radnje, ako se uz njih doda pomoćna partikula *ga* u padežnoj službi koja označava subjekat, a u odgovoru na takvo pitanje subjekt je također označen partikulom *ga*: *Dare ga kimashita*. (bos. „Ko je došao?“) (Jamasaki, 2014:99)

Japanske lične zamjenice zahtijevaju socijalnu osjetljivost kako bi se pravilno upotrebljavale. U rječnicima japanskog jezika postoji mnogo oblika ličnih zamjenica koje znače *ja* i *ti*, ali sa vrlo selektivnom upotrebom. Odgovarajući oblik se koristi ovisno o tome ko je govornik i u kojem se kontekstu govori. *Watashi* je najneutralniji oblik prvog lica jednine. Koriste ga odrasli muškarci i žene u poluformalnom kontekstu. *Watakushi* je formalni oblik.

Atashi koriste žene, a *boku* muškarci u manje formalnom kontekstu. *Ore* je najmuževniji oblik. Postoje mnogi često korišteni oblici drugog lica jednine. Među tim oblicima su *anata*, *anta*, *kimi*, *omae*, koji su manje više prihvatljivi u ovisnosti od konteksta. *Anata* i *kimi* može koristiti profesor koji se obraća učeniku ili supruga mužu. *Anta* se može koristiti kada neko govori mlađem bratu ili sestri ili mužu. Dok je *omae* neformalni oblik te se koristi među prijateljima. Proces određivanja zamjenice za drugo lice vrlo je složen problem i izvan je okvira ovog rada. Važno je napomenuti da se zamjenice za drugo lice mogu koristiti samo između ljudi koji su jednaki ili niži u društvenoj hijerarhiji. Razlog tome je što se zamjenice inače, a posebno zamjenice za drugo lice smatraju previše izravnima, odnosno previše intimnima ili prijetećima. Umjesto zamjenica, za oslovljavanje starijih osoba ili viših u hijerarhiji, koriste se njihova vlastita imena, rodbinski izrazi ili stručni nazivi. (Hamano et al., 2011:102)

U japanskom jeziku ne postoje zamjenice u trećem licu jednine ili množina u pravom smislu tog pojma. Međutim, vremenom su se u jezik uveli izrazi za treće lice jednine: *kare* (on), *kanojo* (ona) i množine: *karera* (oni), *kanojora* (one). Uvedene su putem prevođenja stranih romana na japanski jezik i u romanima na japanskom jeziku, te su se vremenom počele koristiti i u govornom jeziku. (Makino et al., 1994:32)

4.3.1.4. Glagoli (動詞 – *doushi*)

Osnovna funkcija glagola u japanskom jeziku jeste uloga predikata koji opisuje radnju, poput *yomu* (bos. „čitati“) i *taberu* (bos. „jesti“). Međutim, postoje i glagoli koji opisuju stanje ili promjenu stanja. Glagoli u bosanskom i francuskom jeziku se mijenjaju u rodu, broju, licu, vremenu i načinu, dok se japanski glagoli mijenjaju u vremenu, formi (tj. afirmativna ili negativna) i učtivosti. Uz to, ono što bi se inače nazvalo pomoćnim glagolom, u japanskom se često realizira kao sufiks vezan uz predikat. Stoga jedan japanski glagol ima mnogo više oblika od odgovarajućeg glagola u bosanskom ili francuskom jeziku. (Hamano et al., 2011:18) Osnove japanske konjugacije ćemo predstaviti u nastavku rada.

Karakteristika japanskog jezika su tzv. glagolske imenice ili *suru*-glagoli. Glagolske imenice imaju odlike običnih imenica, ali uz sufiks glagola *raditi -suru*, postaju glagoli. U narednom primjeru imenica *nihongo* (bos. „japanski“) dodatno određuje imenicu *benkyou* (bos. „učenje“), te je u ovoj rečenici obična imenica: *Nihongo no benkyou wa tanoshii desu.* (bos. „Učenje japanskog jezika je zabavno.“) U poređenju s ovim imamo glagolsku imenicu *benkyou suru* (bos. „učiti“), te u sljedećem primjeru ima funkciju predikata, a *nihongo* je direktni objekt:

Nihongo o benkyoushimashita. (bos. „Učio/la sam japanski jezik.“) U japanskom jeziku postoji značajan broj glagolskih imenica. (Hamano et al., 2011:19)

Japanski glagoli klasificirani su u tri vrste prema njihovom obliku konjugacije: *godandoushi* – tzv. petoredni glagoli, *ichidandoushi* – tzv. jednoredni glagoli i nepravilni glagoli. Postoje i druge dvije podjele, prva podjela je u tri grupe I, II i III, odnosno podjela grupa na osnovu sufiksa: *ru*-glagoli, *u*- glagoli i nepravilni glagoli, i druga podjela na suglasničke glagole i vokalske glagole (završavaju se suglasnikom ili samoglasnikom). (Hamano et al., 2011:54) Kada je glagol konjugiran, on prihvaća takozvani „oblik“ ili nastavke. Oblici se mijenjaju ovisno o vremenu, načinu i sufiksu glagolske osnove. Glagolska osnova je zapravo korijen koji je nepromjenljiv u konjugaciji.

Počet ćemo sa jednorednim *ru*-glagolima s obzirom da imaju najjednostavniji konjugacijski sistem. Uzet ćemo za primjer glagol „jesti“ - *taberu* (食べる), čija glagolska osnova završava na *e* (*tabe*) i koji se obično uzima za primjer u japanskim gramatikama. Osnovna pravila za konjugiranje glagola počinju sa jednostavnim afirmativnim oblikom glagola (rječnički oblik), koji bi se mogao nazvati infinitiv glagola. Sve promjene koje se dešavaju na glagolu dešavaju se na glagolskoj osnovi. Jednostavni afirmativni oblik glagola *taberu* za prezent/futur jeste *taberu* („jedem“, „jest ću“), od čije glagolske osnove *tabe*- brišemo nastavak *-ru* i dodajemo *-nai* za jednostavni negativni oblik glagola > *tabenai* („ne jedem“, „neću jesti“). Perfekt dobijamo dodatkom nastavka *-ta* za afirmativni oblik > *tabeta* („jeo sam“) i *-nakatta* za negativni oblik > *tabenakatta* („nisam jeo“). Za učtivi oblik glagola u poluformalnom i formalnom govoru dodajemo nastavke *-masu* i *-masen* za prezent (*tabemasu* – „jedem“, „jest ću“; *tabemasen* – „ne jedem“, „neću jesti“), te *-mashita* i *-masen deshita* za perfekt (*tabemashita* – „jeo sam“; *tabemasen deshita* – „nisam jeo“). Druga vrsta jednorednih *ru*-glagola su glagoli čija se osnova završava na *i* i za koje vrijede ista pravila kao kod prethodne vrste. To su na primjer glagoli „vidjeti“ – *miru* (見る), „probuditi se“ – *okiru* (起きる). Napredni pristojni honorifični oblik glagola *taberu* i *miru* jeste *meshiagaru*, odnosno *itadaku*, a za glagol „vidjeti“ jeste *goranninaru*, odnosno *haiken suru*. (Hamano et al., 2011:54-55)

Za razliku od jednorednih, petoredni glagoli se pojavljuju s jednim od pet vrsta slogova (*a*-, *i*-, *u*-, *e*-, *o*-). Osnovna konjugacija petorednih glagola uključuje prva tri tipa slogova (*a*-, *i*-, *u*-). Da bismo prikazali konjugaciju tzv. *u*-glagola, uzet ćemo za primjer glagol „pisati“ – *kaku* (書く). Osnovna pravila za konjugaciju glagola *kaku* su sljedeća. Jednostavni afirmativni oblik glagola je *kaku* („pišem“, „pisat ću“). Prije dodatka nastavka za negativni oblik *-nai/-*

nakatta, krajnji –*u* slog infinitiva glagola prelazi u *a*- red slogova >*kakanai* („ne pišem“, „neću pisati“). Prosti afirmativni oblik za perfekt je *kaita* („pisao sam“), a negativni je *kakanakatta* („nisam pisao“). Prije dodatka nastavaka za učtivi oblik, glagoli *u*-reda prelaze u *i*- red: *kakimasu* („pišem“, „pisat ću“), *kakimassen* („nisam pisao“, „neću pisati“), *kakimashita* („pisao sam“), *kakimasendeshita* („nisam pisao“). (Hamano et al., 2011:56-57)

Postoje dva nepravilna glagola u japanskom jeziku: *kuru* (来る) – „doći“ i *suru* (する) – „raditi“, „činiti“. Čitanje *kanjia* 来 se mijenja između *ku*, *ko* i *ki* u ovisnosti od konteksta. Konjugacija glagola *kuru* i *suru* je sljedeća, za afirmativni oblik prezenta/futura: *kuru* („dolazim“, „doći ću“), *suru* („radim“, „radit ću“), a za negativni: *konai* („ne dolazim“, „neću doći“), *shinai* („ne radim“, „neću raditi“); afirmativni oblik za perfekt je: *kita* („došao sam“), *shita* („uradio sam“), a negativni: *konakatta* („nisam došao“), *shinakatta* („nisam uradio“). Afirmativni učtivi oblici su: *kimasu* („dolazim“, „doći ću“), *shimasu* („radim“, „radit ću“), *kimashita* („došao sam“), *shimashita* („uradio sam“) i dr. (Hamano et al., 2011:58)

Kopulativni glagol *da* - だ i *desu* - です (učtivi oblik), zajedno s glagolom *aru* - ある – „biti“ i sufiks *-masu* koji funkcioniše slično kao nepravilni pomoćni glagol, su svi nepravilni glagoli u različitom stepenu, i osim *da*, posebno se koriste u učtivom govoru. Formalni oblik kopulativnog glagola *da* - だ i *desu* - です, je *dearu* (である). Ovaj oblik glagola je svojstven književnom i formalnom jeziku, dok se u poluformalnom kontekstu koristi *desu*, a u neformalnim *da*, ili čak *ja* (じゃ) ili *ya* (や). Kao pravi nepravilni glagol i njegova konjugacija je izuzetno komplikovana. Već smo naveli afirmativni prosti i učtivi oblik glagola. Perfektni prosti oblici su *datta* (だった) i *deatta* (であった), dok su učtivi oblici *deshita* (でした) i *dearimashita*. Takozvani honorifični afirmativni oblici su *degozaimasu* i *degozaimashita*. Negativni prosti oblici za prezent/futur su *janai* i *dewanai*, a za perfekt: *janakatta* i *dewanakatta*. Negativni učtivi oblici za prezent/perfekt su: *ja nai desu*, *ja arimassen*, *dewa arimassen*, dok su negativni sljedeći: *ja nai deshita*, *ja nakatta desu*, *ja arimasendeshita*, *dewa arimasendeshita*. Negativni honorifični afirmativni oblik je *de gozaimasen* za prezent/futur, a za perfekt je *de gozaimasendeshita*.

Slično bosanskom i francuskom, i u japanskom jeziku postoje tzv. prijelazni glagoli davanja i primanja i glagoli sa dva objekta. Davanje i primanje su dva vida istog događaja. Davanje se vrši s aspekta davaoca, a primanje s aspekta primaoca. U japanskom jeziku u opisu davanja i primanja ima nekih specifičnosti, tj. izrazi se mijenjaju po stepenu učtivosti na osnovu razlika u porodičnom ili društvenom položaju davaoca i primaoca. Forma za upotrebu glagola

ageru („dati“) je: *imenica 1 + wa/ga + imenica 2 + ni + imenica 3 + o agemasu* gdje je imenica 1 davalac, imenica 2 primalac, a imenica 3 predmet. Glagol *ageru* se ne može koristiti ako je primalac objekta govornik (prvo lice) ili neko iz grupe kojoj primalac pripada. Umjesto *ageru* se koristi glagol davanja *kureru* ili primanja *morau*. U ovom slučaju davalac ne može biti govornik, a označava se pomoćnom partikulom *ni* ili *kara* u padežnoj službi (ovdje genitiv, od koga je neko nešto dobio). Predmet davanja označava se pomoćnom partikulom *o* u padežnoj službi za pravi objekat (=direktni objekt – akuzativ). (Jamasaki, 2014:100-103) Osim glagola davanja i primanja, postoje i drugi prijelazni glagoli sa dva objekta, kao na primjer glagoli *narau* („učiti nešto od nekoga“) i *kiku* („čuti“). Davalac informacije se označava pomoćnom partikulom *ni* ili *kara*. (Hamano et al., 2011:103)

4.3.1.4.1. Pridjevi (-i / -na)

Pridjevi u japanskom jeziku obično opisuju stanja ili svojstva, stvari i ljudi. U japanskom jeziku postoje dvije klase pridjeva poznate pod nazivom *i*-pridjevi i *na*-pridjevi. Nazivi ovih pridjeva potiču od njihovog rječničkog oblika, oblik *i*-pridjeva završava na *i*, dok oblik *na*-pridjeva završava na *na*. *I*-pridjevi su na primjer *ookii* (大きい) – „velik“, *samui* (寒い) – „hladan“, *na*-pridjevi su: *kireina* (きれいな) – „lijep“, „čist“, *benrina* (便利な) – „pogodan“. Japanski pridjevi se ne kompariraju, dakle nemaju oblika za komparativ ili superlativ.

Pridjevi mogu biti korišteni kao imenski predikati (*Nihongo wa omoshiroi + kopula desu*. – „Japanski je zanimljiv.“) ili kao modifikatori imenica (*Omoshiroi hanashi o kikimashita*. – „Čuo/la sam zanimljivu priču.“). U funkciji imenskog predikata, konjugiraju se kao i obični glagoli, u vremenu, formi i učtivosti. (Hamano et al., 2011:19-20) Nalaze se na kraju rečenice i za razliku od subjekta koji se može izostaviti, rečenica uvijek mora imati predikat. Imenice i *na*-pridjevi uz dodatak kopule *da* ili učtivo *desu*, dobijaju funkciju imenskog predikata i konjugiraju se tako što se na osnovu imenice ili pridjeva doda sufiks oblika kopule glagola. Ti oblici, ranije spomenuti, su prosti afirmativni i negativni oblik prezenta/futura i perfekta i složeni učtivi afirmativni i negativni oblici, također za prezent/futur i perfekt. Na primjer: *Tesuto wa kantan datta*. (bos. „Test je bio lagan.“) *I*-pridjevi imaju drugačije oblike konjugacije. Završno *i* pridjeva *ookii* se mijenja u *k*-redu i dodaju se nastavci *-kunai*, *-katta*, *-kunakatta* za proste afirmativne i negativne oblike, *-desu*, *-ku nai desu/-ku arimasen*, *-katta desu*, *-ku nakatta desu/-ku arimasen deshita* za afirmativne i negativne složene/učtive oblike pridjeva. Na primjer: *Kinou wa atatakaku nakatta*. (bos. „Jučer nije bilo vruće.“ – prosti oblik). (Hamano et al., 2011:52-53)

4.3.1.5. Glagolska vremena, oblici i pomoćni glagoli

U japanskom jeziku postoje samo dva osnovna glagolska vremena, prošlost i sadašnjost (češći naziv je „ne-prošlost“, zbog toga što se upotrebljava i za izražavanje budućnosti). Izražavanje vremena u japanskom jeziku se bitno razlikuje od onog u bosanskom i u francuskom jeziku. Ipak postoje prijelazni (tranzitivni) i neprijelazni (netranzitivni) glagoli. Prijelazni glagol u potvrdnoj rečenici u ne-prošlom vremenu, osim što ima direktni objekt, ima i pomoćni glagol *masu* koji označava učtivost i ne-prošlo vrijeme. Ovaj pomoćni glagol se dodaje na osnovu glagola, na primjer osnova glagola *miru* (bos. „gledati“) je *mi+masu*: *Ruka san wa nihon no eiga o mimasu*. (bos. „Luka gleda japanski film.“) Odrična rečenica u ne-prošlosti se formira tako što se *masu* zamijeni sa *masen*. Prijelazni glagol u potvrdnoj rečenici u prošlom vremenu nastaje uz dodatak *mashita*, a u odričnoj rečenici bi bio *masen deshita*. Odrični oblik *deshita* bi se mogao segmentirati na nekoliko elemenata: *deshi* (vezivni oblik pomoćnog glagola *desu* za konstataciju s učtivošću) + *ta* (završni oblik pomoćnog glagola *ta* za perfektiv. (Jamasaki, 2014:49-53)

Svaki od pet vrsta slogova (*a-*, *i-*, *u-*, *e-*, *o-*) koje smo spomenuli u dijelu o petorednim glagolima, ima svoju funkciju. Tako se, na primjer, uz pomoć nesvršenog oblika pomoćnog glagola *masu* za učtivost i dodatkom pomoćnih glagola *u*, *you* obrazuju voluntativ, oblik sa voljnim značenjem (*Isshoni umi ni ikimashou*. – „Hajdemo zajedno na more.“) i tentativ, oblik sa značenjem pretpostavke. Potvrdna rečenica tentativa se završava izrazom *darou* ili učtivim oblikom *deshou*. *Daro/deshou* je zapravo nesvršeni oblik pomoćnog glagola *da/desu* („biti“) za konstataciju + *u* pomoćni glagol za tentativ. (*Ruka san wa tabun jugyou o yasumudeshou*. – „Luka će vjerovatno izostati sa časa.“) (Jamasaki, 2014:110-113) Pomoćni glagol *ta* obrazuje perfektiv, na primjer *mashi-ta*. Pomoćni glagol *tai* obrazuje deziderativ (oblik sa željnim značenjem – „hoću“, „želim da“) sa glagolskom osnovom označava želju govornika (prvog lica). Učtivi oblik je *tai-desu* uz pomoćni glagol *desu*. (*Oyogitakunakattadesu*. – „Nisam htio da plivam.“) Pomoćni glagol *tai* ne označava želju trećeg lica. U tu svrhu se koristi izraz želje za radnjom trećeg lica *~tai to itteiru* ili *~tai to itteimasu*. (*Okada san wa nihon e kaeritakunai to itteimashita*. – „Okada se nije htio vratiti u Japan.“) (Jamasaki, 2014:161-164)

Osim prethodnih oblika postoje i pomoćni glagol *reru* ili *rareru* koji obrazuju pasiv (trpno stanje), potencijal (oblik sa značenjem mogućnosti) gdje *u* postaje *eru* (*hanaseru* od glagola *hanasu* – „moći govoriti“), honorifikativ (oblik sa značenjem poštovanja). Pomoćni glagoli *seru* ili *saseru* obrazuju kauzativ, oblik sa učinskim značenjem (*mataseru* od glagola *matsu* – „učiniti da neko (sa)čeka“), kauzativni pasiv *saserareru* – „biti prisiljen nešto uraditi“.

4.4. Učtivi i honorifični izrazi

Keigo – 敬語 – doslovno jezik poštovanja, je cijeli sistem učtivih i honorifičnih izraza u japanskom jeziku. Za razliku od zapadnih jezika, među njima naravno i indoevropski francuski i bosanski, u kojima se pojam učtivosti (formalnog registra) u osnovi ostvaruje u leksici i posebnim učtivim izrazima, japanski jezik ima specifično definisan gramatički sistem za izražavanje učtivosti. Učtivi i honorifični izrazi u japanskom jeziku ističu ne samo odnos između govornika i sagovornika, već i između govornika i drugih ljudi tokom komunikacije. Vjerovatno više nego bilo gdje u svijetu, u Japanu se jezik, kultura i društvo poistovjećuju i međusobno pregledaju i vrše uticaje.

Japansko društvo, isprepletено filozofijom konfucijanizma, naglašava jasnu diferencijaciju statusa i važnost hijerarhije. Gramatički sistem učtivosti vuče korjene od poštivanja božanstava, a zatim u toku historijskih dešavanja u XVI stoljeću i kasnije i uz sve veće usložnjavanje hijerarhije pravosuđa (4 vrhovna odnosno 438 podnivoa suda). Hijerarhija uspostavljena u vrijeme japanskog feudalnog društva, ostala je duboko ukorijenjena i u modernom društvu, naročito u odnosima šef/radnik (podređeni), učitelj/učenik, roditelj/dijete, stariji/mlađi. Učtivost je izuzetno važna u profesionalnim odnosima, te mladi zaposlenici moraju biti obučeni za njezinu pravilnu upotrebu. (Sourisseau, 2004:68-73) U zavisnosti od situacije, spol govornika može utjecati na upotrebu učtivih izraza. Općenito, žene se češće koriste pristojnim jezikom, bilo korištenjem određenih oblika ili korištenjem pristojnijeg rječnika. Što se tiče oslovljavanja osoba i titula, sufiks *san* - さん se dodaje poslije japanskih imena i prezimena, i obično se ne prevodi. U slučaju prijevoda bilo bi „gospodin“ ili „*gospođa*“ ako stoji uz prezime. Ako se radi o nepoznatoj osobi i u višem rangu hijerarhijskog sistema, može se koristiti *sama* (veoma rijetko), te sufiks *sensei* (bos. „profesor“) koji se upotrebljava za ljude čije se znanje poštuje, bez obzira da li se zaista radi o profesoru. Na sopstveno ime ne dodajemo sufikse.

Učtivost se u japanskom jeziku pronalazi u različitim gramatičkim elementima, neki od njih su: specifični oblici glagola, honorifični izrazi, pasivni oblik, pristojna imena/titule, prefiksi/sufiksi učtivosti. Postoje tri vrste *keiga*: *sonkeigo* (tzv. „napredni učtivi jezik“), *kenjougo* („skromni jezik“) i *teineiigo* („učtivi jezik“ – *desu/masu* forma). *Sonkeigo* je poseban oblik ili zamjenska riječ koja se koristi kada se govori o nadređenima i kupcima. Ne koristi se da se govori o sebi. Karakteristika *sonkeiga* su duži učtivi izrazi. Osnovni oblici glagola se mijenjaju učtivim alternativnim glagolima, na primjer *suru* („raditi“) postaje *nasaru*, *hanasu* („pričati“) postaje *ossharu*. Neke su transformacije složenije: *iku* („ići“), *kuru* („doći“) i *iru* („biti“) postaju *irassharu*, a *taberu* („jesti“) i *nomu* („piti“) postaju *meshiagaru* i dr. Glagoli

također mogu dobiti alternativni oblik s prefiksom i sufiksom. Na primjer glagol *yomu* („čitati“) postaje *o yomi ni naru*, s prefiksom *o-* dodanom u *i*-oblik glagola, a glagol se završava na *ni naru*. O imenicama koje također podliježu promjenama da bi se izrazilo poštovanje, već je bilo riječi u prethodnim poglavljima.

Takozvani skromni jezik *kenjougo* se koristi za vlastite radnje (u prvom licu) ili za grupu koja se odnosi na govornika. Može se nazvati i podređenim jezikom. Kao i *sonkeigo*, karakteriziraju ga alternativni oblici osnovnih glagola, na primjer glagol *suru* („raditi“) postaje *itasu*, *morau* („dobiti“) postaje *itadaku*. Ova dva glagola su česta u svakodnevnom govoru, naročito u izrazima *dou itashimashite* (bos. „nema na čemu“) i *itadakimasu*.¹⁷ (Makino et al., 1994:36-44) U nastavku ćemo napraviti kratki pregled registara japanskog jezika na osnovu rečenice „Ovo/ova osoba je profesor.“

Neformalni govor	Prosti formalni	Učtivi govor	Formalni učtivi	Napredni formalni/učtivi govor
この人は先生だ	この人は先生である。	この人は先生です。	この方は先生であります。	この方は先生でございます。
Kono hito wa sensei da	Kono hito wa sensei dearu.	Kono hito wa sensei desu.	Kono kata wa sensei de arimasu.	Kono kata wa sensei de gozaimasu.

¹⁷ Izraz *itadakimasu* se upotrebljava prije početka jela i pojednostavljeno bi se moglo prevesti kao „prijatno“. Međutim, postoji cijela ideologija, japanski običaji i religija koji se ogledaju u ovom izrazu. Ukratko, sam obrok je za njih drevni religijski obred, te da ne bi razljutili božanstva i druge ljude oko sebe, ovim izrazom im se duboko zahvaljuju na datoj hrani koja im omogućava nastavak života.

5. STANDARDNI BOSANSKI JEZIK

Bosanski jezik (fr. *bosnien*, jp. ボスニア語) spada u južnoslavenske jezike, kao dio šireg srednjojužnoslavenskog dijasistema, koji čine nekoliko većih dijalekatskih grupa. Južnoslavenski jezici pripadaju užoj porodici slavenskih jezika koji čine dio velike indoevropske jezičke zajednice. (Jahić et al., 2000:21)

5.1. Dijalekti srednjojužnoslavenskoga dijasistema

Praslavenskim jezicima (koji se nisu odlikovali većim unutarnjim dijalekatskim razlikama) su se Stari Slaveni služili u dugom vremenskom periodu, sve do III stoljeća n.e., kada počinju seobe slavenskih plemena. Nakon tih seoba, u vremenu od nekoliko stoljeća (između III i VII stoljeća), stvaraju se tri veće skupine slavenskih dijalekata: *zapadnoslavenska*, *istočnoslavenska* i *južnoslavenska*. Iz tih dijalekata razvili su se današnji *slavenski* jezici: a) *zapadnoslavenski*: poljski, češki, slovački, kašupski, donjolužički, gornjolužički, b) *istočnoslavenski*: ruski, bjeloruski, ukrajinski, rusinski, c) *južnoslavenski* jezici, koji se dijele na zapadnu i istočnu grupu. (Jahić et al., 2000:21) Iz zapadnog južnoslavenskoga prajezika nastali su slovenski jezik i *srednjojužnoslavenski* dijasistem, a iz istočnog južnoslavenskoga prajezika nastali su makedonski, bugarski i staroslavenski jezik. (Jahić et al., 2000:21)

Srednjejužnoslavenski dijasistem sadržavao je pet širih dijalekatskih cjelina: kajkavsku, čakavsku, zapadnoštokavsku, istočnoštokavsku i torlačku. Iz tih pet srednjovjekovnih narječja kasnijim razvojem nastaju: *zapadna srednjojužnoslavenska grupa*, a to su *hrvatski* i *bosanski* jezik i *istočna srednjojužnoslavenska grupa*, a to su *srpski* i *crnogorski* jezik. Srednjojužnoslavenski dijasistem se od sredine XIX do kraja XX stoljeća, razvijao u sklopu zajedničkog naziva srpskohrvatski/hrvatskosrpski jezik. (Jahić et al., 2000:21)

Književni jezici nastali na osnovama govornog *srednjojužnoslavenskoga dijasistema* među sobom su u gramatičkoj strukturi veoma bliski. U XIX stoljeću nastali su na govornim temeljima *istočnohercegovačkog* dijalekta, to jeste *novoštokavskih* govora. Prema njima poznajemo tri narječja: *čakavsko*, *kajkavsko* i *štokavsko*. Razlike između ovih narječja su se produbile u srednjem vijeku, u doba formiranja i razvoja srednjovjekovnih država. Velika migraciona kretanja stanovništva na Balkanu su trajala sve do XIX stoljeća, pri čemu su migracijama izložena sva tri narječja. Pri tome kajkavski govori potiskuju čakavske šireći se prema jugozapadu, a najzapadniji kajkavski govori ponovo se dodiruju i ukrštaju sa slovenskim jezikom čija je dijalekatska osnova također kajkavska. Ovim migracijama dolazi do velikih

promjena prvobitnog rasporeda dijalekata i do međusobnih miješanja i utjecaja. Pri tome se formiraju novi prijelazni govori. (Jahić et al., 2000:24).

5.1.1. Štokavsko narječje

Štokavsko narječje zahvata veći dio srednjojužnoslavenskog dijasistema, od Mađarske i Rumunije na sjeveru, pa sve do Albanije na jugu. Dijeli se na tri dijalekta: 1. zapadnoštokavski (Bosna i Hum), 2. istočnoštokavski (Raška, Zeta), 3. predtorlački (krajnji istok).¹⁸ (Jahić et al., 2000:27) Za razliku od čakavskog i kajkavskog narječja, štokavsko narječje je, na njihov račun, mnogo više migriralo, naročito prema sjeverozapadu i zapadu. U toku ovih migracija dešavale su se i razne promjene u samom dijasistemu. Najznačajnija promjena je izmjena *jata* različitim refleksima. U štokavskom narječju zapadna grupa govora dobija ikavski refleks *jata* (*mliko*, *vitár*), srednja (južna) grupa ima ijekavski refleks (*mlijeko*, *vjetar*), a u istočnim govorima je zastupljen ekavski refleks *jata* (*mleko*, *vetar*). Na osnovu ovih promjena formiraju se *ikavski* (zapadni), *ijekavski* (južni) i *ekavski* (istočni) govori. (Jahić et al., 2000:27)

Iz štokavskog dijalekta se razvio *istočnohercegovački dijalekt* (novoštokavski ijekavski) koji je poslužio od sredine XIX do pred kraj XX stoljeća, kao govorna osnova za *srpskohrvatski* jezik. Njega će potom zamijeniti hrvatski, srpski, bosanski i crnogorski jezik. (Jahić et al., 2000:32)

5.2. Standardni jezik i dijalekti bosanskog jezika

XX stoljeće je za Bosnu i Hercegovinu a ujedno i bosanski jezik, bilo veoma burno. Probudila se svijest o bosanskom jeziku i jezičkoj stvarnosti. U periodu od završetka rata (1992-1995) do danas, mnogi smatraju da je „sociolingvistička situacija u Bosni i Hercegovini iznimno teška“. (Halilović, 2014:243) Međutim, situacija je vrlo jednostavna.

U Bosni i Hercegovini se govore zapravo „četiri srodna dijalekta istog jezika, a spaja ih i zajednički standardizirani varijetet. To znači da se stanovnici BiH potpuno razumiju i na dijalektima i na standardu. Taj jezik ima dva pisma (latinicu i ćirilicu, tradicionalno pismo bosanskog srednjovjekovlja), i oba mu podjednako „pripadaju“ (...)“ (Halilović, 2014:243)

Bitno je naglasiti da je „Bosna i Hercegovina višenacionalna zemlja, ali većinu stanovnika čine tri autohtona jednojezička naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi). (...) Status službenog jezika imaju bosanski, hrvatski i srpski jezik.“ (Halilović, 2014:244) Halilović navodi da je „jedno pravno proglašavanje službenih jezika, a drugo (socio)lingvistička činjenica da je BiH jednojezička zemlja.“ On navodi također da, „jezička situacija u BiH nije složena – složene su društvene i

¹⁸ Skupina dijalekata srpskoga jezika

političke okolnosti; problemi nisu u jeziku – oni su u izvanjezičkoj stvarnosti.“ (Halilović, 2014:244)

Bosanski jezik ima četiri dijalekta na matičnom bosanskohercegovačkom prostoru, a jedan izvan prostora BiH kojim govore sandžački Bošnjaci. Dijalekti bosanskog jezika pripadaju četirima centralnim štokavskim dijalektima, a to su: *istočnobosanski*¹⁹, *zapadnobosanski*, *istočnohercegovački* i *zapadnohercegovački*. (Jahić et al., 2000:34)

Poput svih drugih svjetskih jezika, i bosanski jezik je prolazio kroz razne periode razvoja. Kao dio zapadne južnoslavenske grupe, bosanski jezik je u svom razvoju prošao kroz *tri* perioda: 1. do kraja XII stoljeća (male dijalekatske razlike, diferenciranje na zapadni i istočni dio); 2. od XII stoljeća do sredine XV stoljeća (velike fonološke i morfološke promjene u dijalektima); 3. od XV stoljeća do danas (spore unutarnje izmjene, nestajanje i miješanje dijalekata). (Jahić et al., 2000:32)

5.3. Glasovni sistem bosanskog jezika

U prethodnom poglavlju smo ukazali na porijeklo bosanskog jezika kao govornog jezika te glavne crte u njegovom razvoju. U ovom poglavlju će biti riječi o pisanom bosanskom jeziku.

Očuvan je veoma mali broj spomenika prema kojima je utvrđeno prisustvo pet pisma kojima se služilo stanovništvo Bosne: grčko pismo, latinsko pismo, glagoljica, ćirilica i arebica. Spomenika sa glagoljicom je bilo mnogo više nego što je danas očuvano, dok je ćirilica bila raširenija. Vremenom se ustalila kao domaće pismo i pri tom dobija nove grafijske odlike. Razlikuje se od klasične istočne ćirilice, te je nazivamo zapadnom, bosanskom ćirilicom, odnosno bosančicom. (Jahić et al., 2000:43-44) Savremeni bosanski jezik se koristi latinicom prilagođenoj pisanoj tradiciji i govornom jeziku zapadnog srednjojužnoslavenskog dijasistema. Latinica se koristi od druge polovine XIX stoljeća, a latinična slova, odnosno glasovi idu uobičajenim redom, a ima ih 30: a, b, c, č, ć, d, dž, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, lj, m, n, nj, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž. U bosanskom jeziku se koristi i ćirilica, kao znak veze sa tradicijom bosančice, ali nije zastupljena u tolikoj mjeri kao latinica. (Jahić et al., 2000:76-77)

Prema tome da li pojedini glasovi pri izgovoru stvaraju djelimične ili potpune prepreke, ili zračna struja prolazi slobodno, glasovi se dijele na vokale (samoglasnike), sonante (glasnike) i konsonante (suglasnike). Bosanski književni jezik ima pet samoglasnika, vokali prednjeg reda

¹⁹ Istočnobosanski ijekavsko-ćakavski dijalekt ima posebnu važnost za bosanski jezik te se smatra najtipičnijim bosanskim dijalektom. Zadržao je najveći broj starih zapadnoštokavskih osobina. Zastupljen u istočnoj Bosni, te u sarajevskom govoru (Jahić et al., 2000:35)

(i, e), samoglasnik srednjeg reda (a), samoglasnici zadnjeg reda (o, u), ali se u tradicionalnoj gramatici pridružuje i vokalno r koje također može biti nosilac sloga kao i svi pravi samoglasnici. (Jahić et al., 2000:87) Za razliku od pravih samoglasnika pri čijem izgovoru nema nikakvih prepreka, sonanti u govornom aparatu stvaraju djelimične prepreke. Bosanski jezik ima osam sonanata, nosni sonanti (m, n, nj), lateralni ili bočni (l, j), vibrantni r, poluvokalni j i strujni sonant v. (Jahić et al., 88-89) Ponekad sonanti preuzimaju samoglasničku slogotvornu funkciju. Takvi su alveolarni sonanti r, l, n. Kada se nalazi u poziciji između dva suglasnika ili iza samoglasnika o, r, postaje vokalno r: vrt, prst. (Jahić et al., 2000:90)

Bosanski jezik ima 17 konsonanta (suglasnika), odnosno 25 uključujući i sonante, i u zavisnosti od toga da li prilikom izgovora glasne žice trepere ili ne, suglasnici se dijele na zvučne i bezzvučne. Unutar ove podjele, zvučni i bezzvučni suglasnici čine između sebe parove:

zvučni	b	d	g	z	ž	dž	đ	-	-	-
bezzvučni	p	t	k	s	š	č	ć	f	h	c

Tabela 1. Suglasnički parovi (Jahić et al., 2000:92)

Glasovi č i ć su sliveni glasovi ili afrikati. Slični međusobno po načinu tvorbe, te zbog toga dolazi do njihovog miješanja u govoru i u pisanju. Ovo miješanje je karakteristično za neke dijalekte bosanskog jezika, ali i za govor u glavnom gradu BiH, Sarajevu, gdje se č svodi na ć. Č i ć predstavljaju dva različita fonema, odnosno nosioci su razlika u značenju: čelo (dio glave) / ćelo (čovjek bez kose), skučiti se (skupiti se) / skućiti se (opremiti kuću), čudi (od gl. čuditi) / ćudi (G mn. od ćud) i dr. Glasovi č i ć se javljaju i u nekim sufiksima, na primjer imenski sufiksi -ač/-ać (nosač, golać), -če (siročće), -čina (lijenčina), -ičar (historičar), -čić (balončić); pridjevski sufiksi -ačak (dugačak), -aći (domaći) i dr. (Jahić et al., 2000:98-105)

Glasovi dž i đ su zvučni parnjaci bezzvučnih glasova č, odnosno ć. Kao č i ć, glas dž se u nekim dijalektima i u razgovornom jeziku izjednačuje sa suglasnikom đ, te se svodi na umekšano prednjonepčano đ. Glasovi dž i đ su karakteristični za bosanski jezik te se javljaju u velikom broju riječi orijentalnog porijekla, tzv. orijentalizmima, ali i u nekim riječima stranog porijekla: džaba, džezva, džem; đahkad, đevdir, smeđ, u komparativu i superlativu pridjeva mlad – mlađi – najmlađi i dr. (Jahić et al., 106-107)

5.3.2. Akcent i intonacija bosanskog jezika

Bosanski jezik, uz druge jezike koji su činili nekadašnji srpskohrvatski, je ograničeni tonski jezik (engl. *pitch-accent languages*, fr. *l'accent de hauteur*) koji još nazivamo i „tonsko-dinamičkim“ jezikom ili „jezik s visinskim naglaskom“. „U ograničenim tonskim jezicima tonska kontura realizirana na naglašenoj riječi nosi leksičku informaciju. Za razliku od tonških jezika, u kojima se tonska razlika može pojaviti skoro na svakom slogu, u ograničenim tonskim jezicima manji je inventar prozodema, postoji mali broj minimalnih parova na temelju vrste naglaska, te, što je možda najvažnija razlika, distribucija je prozodema u riječima vrlo ograničena. Jezici čija se prozodija riječi svrstava u skupinu ograničenih tonških jezika, uz bosanski, jesu švedski, norveški i dr. Iako tipološki pripada skupini jezika s visinskim naglaskom, japanski jezik ima drugačiju ulogu tona i ne može se svrstati u ograničene tonske jezike. U ovom jeziku leksički naglasak ne čini tonska kontura naglašenog sloga, već se leksički kontrast ostvaruje razlikom naglašene i nenaglašene riječi.“ (Pletikos, 2008:14)

Karakteristika ograničenih tonških jezika, a ujedno i bosanskog, jeste isticanje, naglašavanje sloga koji ima svoju jačinu, visinu i trajanje. Naglašeni i nenaglašeni slogovi mogu biti kratki i dugi i obilježavaju se znacima: ā-dužina, ă-kratkoća (*sūncē, rōsā*). Međutim, dugi naglašeni slogovi ne izgovaraju se uvijek jednako, tako da osim kratkoće i dužine, razlikujemo i kvalitet, odnosno da li se njihova intonacija podiže ili spušta. Na osnovu razlika u kvantitetu (dužina, kratkoća) i kvalitetu, u bosanskom književnom jeziku razlikujemo četiri akcenta: kratkosilazni akcent - oznaka ˘ (fr. *bref descendant*), kratkouzlazni akcent - oznaka ˘ (fr. *bref montant*), dugosilazni akcent - oznaka ^ (fr. *long descendant*) i dugouzlazni akcent - oznaka ' (fr. *long montant*). (Jahić et al., 2000:119-127)

Pravi prikaz bosanskog kao ograničenog tonskog jezika, možemo vidjeti u minimalnim parovima, koji uz švedski jezik koji ima oko 500 parova (Pletikos, 2008:14), nisu brojni i nisu distinktivni kao u pravim tonskim jezicima. To možemo vidjeti u primjeru sintagme, gdje se zapravo radi o paronimima: „göre, göre, gөрē, gөрē“ (1. göre – antonim od dolje; 2. göre – planine; 3. gөрē – prilog načina; 4. gөрē – III lice množine glagola gorjeti).

Akcenti se u bosanskom jeziku, za razliku od francuskog, ne upotrebljavaju osim za riječi u gramatikama ili sličnim priručnicima, ili u slučaju da dođe do homonimije. Na primjer, grād - veće naseljeno mjesto i grād - tuča, padavina. (Jahić et al., 2000:127)

5.3.3. Glasovne promjene u bosanskom jeziku

Glasovne promjene su u bosanskom jeziku veoma česte. Glas se, osim s akcentima, mijenja i u neposrednom dodiru sa drugim glasom, te se glasovi prilagođavaju jedan drugome u izgovoru. Postoje neke opće karakteristike glasovnih zakona a koje se odnose na većinu jezika, a to su da glasovni zakoni mogu važiti posebno za književni jezik a posebno za dijalekte, da nisu rijetki slučajevi dvostrukog mijenjanja glasova, glasovne promjene se dešavaju u raznim vremenima i etapama razvoja jezika, te da jedan glasovni zakon može važiti za jedan period razvoja jezika. (Jahić et al., 2000:130-132)

Glasovne promjene samoglasnika u bosanskom jeziku su promjena *o* u *e*, prijevoj vokala, nepostojano *a*, jednačenje i razjednačavanje vokala, sažimanje vokala i pokretni vokali.

Pod utjecajem glasovnih promjena vršenih u prošlosti ili pod utjecajem drugih glasovnih promjena, prelazak *o* u *e* se ne dešava u inst. jd. m.r. sa nastavkom *-om* a koje se završavaju palatalnim suglasnicima: *bratom*, *zubom*; ali ako je završetak na neki prednjonepčani glas, dešava se promjena i imamo nastavak *-em*: *krajem*, *kolačem*. Međutim, u nekim riječima dolazi do naporedne upotrebe samoglasnika *o* i *e*: *pejzažom/pejzažem*, *busom/busem*. Osim u instrumentalu, promjene se dešavaju i u nominativu množine (*gradovi*; *mačevi*), u prisvojnim pridjevima (*pisarev/pisarov*), u nominativu jednine zamjenica i pridjeva srednjeg roda (*ovo*, *novo*, *toga/tome*, *moje-mojega-mojemu*) i dr. (Jahić et al., 2000:133-136) Prijevoj vokala potiče od praslavenskog jezika, a u današnjem bosanskom jeziku javljaju se sljedeći prijevoji vokala: *e>o* *teći:tok*, *i>o* *izvirati:izvor*, *o>a* *bosti:ubadati*, *e>o>i* *teći:tok:uticati* i dr. (Jahić et al., 136-137) Porijeklo nepostojanog *a* je također vezano za prošlost bosanskog jezika i pronalazi se u padežnim oblicima, na primjer u jednini *lovac-lovca-lovcu-lovca-lovcem-lovcu*, a u množini *lovci-lovaca-lovcima-lovce-s lovcima-o lovcima*. (Jahić et al., 2000:137) Dakle, uočavamo da se na osnovu svih oblika promjene riječi *lovac*, samoglasnik *a* javlja samo u obliku nominativa jednine i genitivu množine.

Glasovne promjene suglasnika su: jednačenje suglasnika po zvučnosti, po mjestu i načinu tvorbe, sibilizacija, vokalizacija (prelazak *l* u *o*), disimilizacija, refleksi jata. Dotaknut ćemo se nekih glasovnih promjena.

U dodiru dva suglasnika različita po zvučnosti dolazi do artikulacione smetnje (otežan ili težak izgovor), te se zbog toga suglasnici međusobno prilagođavaju. Prethodno je rečeno da postoje parovi zvučnih i bezvučnih suglasnika prema kojima se dešava progresivna asimilacija suglasnika, u slučaju da se dva suglasnika različita po zvučnosti nađu jedan pored drugog. Na

primjer: *rubac:rubca>rupca, iztjerati>istjerati, drugčiji>drugačiji, teška>teška*. Bezvučni glasovi *f, h, c* nemaju svojih bezvučnih parova te ostaju neizmijenjeni ispred zvučnih suglasnika. Međutim, kada se nalaze na drugom mestu, utiču na promjenu zvučnih suglasnika ispred sebe: *razcvjetati>rascvjetati, razhladiti>rashladiti*. Postoje i odstupanja, najčešće u riječima stranog porijekla (*gangster*), u složenicama (*jurisdikcija*), ako se zvučni suglasnik *d* nađe ispred bezvučnih suglasnika *s* i *š* ne mijenja se u svoj parnjak *t* (*gradski, odšetati, predsjednik*) i dr. (Jahić et al., 2000:143-145) Jednačenje suglasnika po mjestu i načinu tvorbe nije toliko zastupljeno u bosanskom jeziku kao jednačenje po zvučnosti. Ograničeno je na suglasnike *s* i *z, h* i sonant *n*. Kada se strujni zubni suglasnici nađu ispred prednjonepčanih suglasnika *dž, đ, ć, ć, lj, nj, š* i *ž*, mijenjaju se u strujne prednjonepčane *š* i *ž*: (*lišće>lišće, mislju>mišlju, grozđe>grožđe, voznja>vožnja*). U nekim slučajevima može doći do dvostrukog jednačenja, po zvučnosti i po mjestu i načinu tvorbe: *izživjeti>ižživjeti>iživjeti*. Sonant *n* prelazi u *m* kada se nađe ispred praskavih suglasnika *b* i *p*: *stanbeni>stambeni*, uz neka odstupanja od pravila: *jedanput (*jedamput), vanbračni (*vambračni)*. (Jahić et al., 2000:145-146) Palatalizacija zahvata glasovne promjene suglasnika *k, g, h* ispred *i* ili *e* te se mijenjaju u *č, ž, š*: *junak-e>junače, drug>družina, prah>prašina*. Druga palatalizacija ili sibilizacija označava promjenu suglasnika *k, g, h* u suglasnike *c, z, s*: *junak>junaci, bubreg>bubrezi, orah>orasi*. (Jahić et al., 2000:147-149)

5.4. Glavni elementi gramatike bosanskog jezika

Bosanski jezik kao južnoslavenski indoevropski jezik, za razliku od analitičkog umjereno flektivnog francuskog jezika, je ujedno i sintetički flektivni jezik. Fleksija se izražava u promjeni imenskih riječi po padežima - deklinacija, glagolskih riječi po licima i konjugacija, pridjeva i priloga – komparacija. U bosanskom jeziku je zastupljena i vanjska (dodavanje afiksa) i unutarnja fleksija (modifikacije korijena riječi).

Fleksija se može pregledati u nizu riječi *rad, radnja, radni, radnik, raditi, uraditi*, u kojem primjećujemo da centar riječi čini jezički znak *rad*, ali također uočavamo i nastavke *-nja, -ni, -nik, -iti, u-*, koji su također jezički znakovi. Ovi jezički znakovi su zapravo morfemi, najmanji dijelovi riječi koji imaju svoje značenje ili gramatičku funkciju u rečenici, a ovaj niz riječi na osnovu prisustva istog morfema, nazivamo morfemski niz, te čini tvorbenu porodicu. Postoje tri osnovne vrste morfema: prefiksadni, korijenski i sufiksadni: *u* (prefiksadni) *rad* (korijenski) *i+ti* (sufiksadni). Postoji i interfiks, morfem koji stoji između dvaju korijenskih morfema i povezuje ih (*sjever-o-istok*). (Jahić et al., 2000:174-177) U bosanskom jeziku jedna oznaka može izražavati više gramatičkih značenja, na primjer nastavak *a* u riječi *sestra* može označavati

nominativ, jedninu, ženski rod, a u riječi *grada*, označava genitiv, jedninu, muški rod. „Dvojstvo gramatičkog značenja i formalne oznake kojom se ono izražava naziva se gramatička kategorija.“ (Jahić et al., 2000:181)

Vrste riječi u bosanskom jeziku koje su podijeljene u gramatičke kategorije, a koje se tradicionalno nazivaju dijelovima govora (fr. *parties du discours*), ne razlikuju se od onih u francuskom jeziku o kojima smo govorili u prethodnim poglavljima, a ne razlikuju se ni gramatičke kategorije promjene oblika riječi: 1. rod; 2. broj; 3. lice; 4. padež; 5. poređenje; 6. glagolski vid; 7. vrijeme; 8. način; 9. stanje. Gramatičari dijele sve riječi bosanskog jezika na deset vrsta: promjenljive riječi (imenice, zamjenice, pridjevi, glagoli), polupromjenljive riječi (brojevi, prilozi), nepromjenljive riječi (prijedlozi, veznici, riječice i uzvici). Pregled gramatičkih kategorija promjenljivih riječi može se vidjeti i u sljedećim primjerima:

1. Deklinacijske riječi – imenice: rod, broj, padež; zamjenice: rod, broj, padež, lice; brojevi: rod, broj, padež;
2. Komparacijske riječi – pridjevi: rod, broj, padež, poređenje;
3. Konjugacijske riječi – rod, broj, lice, vid, vrijeme, način, stanje. (Jahić et al., 2000:182-187)

5.4.1. Imenice i imenička grupa

Kao i u francuskom jeziku, imenice se i u bosanskom jeziku odlikuju gramatičkim kategorijama rodom, brojem (jednina, množina), ali i padežom. Također osim ženskog i muškog roda, ima i srednji rod (nedorasla, mlada bića). Prirodni rod se određuje prema spolu, kao i u francuskom jeziku, dok sve ostale imenice imaju gramatički rod.

Prema tome da li označavaju nešto opipljivo ili neopipljivo, imenice možemo podijeliti na dvije velike skupine: konkretne (bića, predmeti) i apstraktne (prirodne i društvene pojave, osjećanja, stanja). Također se dijele na vlastite imenice (posebna imena) i opće (zajedničke), a koje dalje dijelimo na zbirne (kolektivne) i gradivne imenice. (Jahić et al., 2000:187-191)

Za razliku od francuskog jezika kojeg karakteriše gubljenje latinskih deklinacija, a ostaci se označavaju uz pomoć prepozicija, bosanski jezik je zadržao sedam padeža (fr. *les cas*) u jednini i u množini. Uobičajeno se navode ovim redoslijedom: nominativ (ko? šta?/što?) – vršilac radnje, genitiv (od koga? od čega?) – pripadnost, dativ (kome? čemu?) – namjera ili usmjerenje, akuzativ (koga? šta?) – predmet glagolske radnje, vokativ (hej! oj!) – dozivanje, instrumental (s kim/s čim?) – čime se vrši radnja glagola, lokativ (o kome/o čemu?) – o kome/o čemu se govori ili gdje se što obavlja, nalazi. (Jahić et al., 2000:194-195)

Jezici se mogu dijeliti i po tome da li se na isti način označava subjekt svih glagola, a za objekat neki drugi način. Bosanski jezik, kao i većina evropskih i svjetskih jezika, pripada nominativno-akuzativnim jezicima. Padež subjekta je uvijek u nominativu, a padež objekta u akuzativu. (Feuillet, 2012:23)

Prema sistemu padežnih nastavaka, imenice bosanskog jezika se mogu podijeliti u tri vrste: vrsta *a*, vrsta *e* i vrsta *i*. *A*-vrsti pripadaju imenice čiji se nominativ jednine završava na *-ø*, *-o* ili *-e*, a u genitivu jednine nastavak *-a*, te imaju dvojake nastavke za ženski i muški rod. *E*-vrsti pripadaju imenice sa nastavkom *-a* u nominativu, a u genitivu *-e*. *I*-vrsti pripadaju imenice sa nastavkom *-ø*, a u genitivu imaju nastavak *-i*. Ovi nastavci se dodaju na osnovu, dok osnovu dobijamo odbijanjem nastavka u genitivu jednine.

Pridjevi su promjenljiva vrsta riječi koje stoje uz imenice kako bismo ih pobliže označili. Prema značenju dijelimo ih na opisne (kvalitativne) i odnosne (relacijske) koje imaju više podskupina: prisvojni (*bratov, očev, Anjin*), gradivni ili materijalni (*betonski, zlatan*), vremenski (*današnji, noćni*), mjesni ili lokalni (*ovdašnji, obalski, lijevi*). Za razliku od francuskog jezika, pridjeve u bosanskom jeziku odlikuje pridjevski vid, odnosno neodređeni i određeni pridjevi (da li je ono što imenica označava poznato ili ne). Neodređeni i određeni vid razlikujemo često po vrsti akcenta (*žúta:žútā*) ili po mjestu (*visòka:visokā; visòko:visokō*). Neodređeni pridjevi su često dio predikata (imenski predikat): *Ifetin je zadatak lagan*. Određene pridjeve upotrebljavamo kada je nešto već poznato, određeno ili kad označava neko stalno svojstvo: *ovaj vrijedni učenik* (pokazna zamjenica), *bijeli bor* (dio naziva), *Novi Pazar* (dio vlastitog imena) i dr. Procesualni pridjevi (*budući*), prisvojni pridjevi (*čovječiji*), vremenski (*dnevni*), mjesni pridjevi (*gornji/donji*) imaju samo određene oblike.

Kao i u francuskom jeziku pridjevi se kompariraju kroz tri stepena: 1. pozitiv – oblik pridjeva koji označava svojstvo nečega bez usporedbe (*težak*); 2. komparativ – oblik pridjeva koji označava da neko ili nešto ima to svojstvo u većoj mjeri od drugoga (*teži*); 3. superlativ – označava kada neko ili nešto ima to svojstvo u najvećoj mjeri (*najteži*). (Jahić et al., 2000:236-244)

Zamjenice se u bosanskom jeziku upotrebljavaju kada je „riječ o sudionicima u govorom činu“, kada je biće ili stvar već poznata iz konteksta, kada ne znamo koju imenicu ili pridjev upotrijebiti. (Jahić et al., 2000:245) Zamjenice dijelimo prema funkciji (imeničke i pridjevske) i značenju. Imeničke zamjenice se u rečenici ponašaju kao imenice, a pridjevske upućuju na osobinu predmeta i imaju atributsku funkciju. Imeničke zamjenice dijelimo na lične

(zamjenice I II i III lica i povratna zamjenica *sebe/se*) – *ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni, one, ona*; i nelične: upitne (*ko, šta, koji, čiji, kakav, koliki*), relativne ili odnosne (*ko, šta, koji, čiji, kakav, koliki*), opće (*svakakav, svačiji* i dr.), a pridjevske po značenju dijelimo na prisvojne (*moj, tvoj, njegov, njezin/njen, naš, vaš, njihov*), pokazne (*ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav*), opisne (*ovakav, ovakva, takav, takva, onakav, onakva* itd.) i količinske (*ovolik, ovolika, tolik, tolika, onoliki, onolika*), upitne (*koji, čiji, kakav, koliki*), odnosne (*koji, čiji, kakav, koliki*), neodređene (*neko, nešto, neki, nečiji, niko, ništa, svako, svačiji, iko, išta*), odrične (*nikoji, ničiji, nikakav* i dr.) i opće (*svakakav, svačiji* i dr.). (Jahić et al., 2000:245-246)

5.4.2. Glagoli i glagolska grupa

Glagoli su riječi kojima se imenuju radnja i stanje. Bosanski jezik razlikuje i glagole zbivanja koji izražavaju događaje uzrokovane prirodnim silama, koji nisu uvjetovani našom slobodnom voljom (*narasti, ostarjeti, naoblačiti se, vehnuti*). Glagoli radnje i zbivanja iskazuju i procese (*pisati*) i postojanje (*pojaviti se*) te ih nazivamo razvojnim evolutivnim glagolima. (Jahić et al., 2000:258) Glagoli se odlikuju gramatičkim kategorijama vida, prijelaznosti i stanja. Glagolskim promjenama izriče se: lice (ko vrši radnju), vrijeme (kada se vrši radnja), način (kako se vrši radnja), rod (muški, ženski ili srednji rod vršioca radnje), broj (koliko je vršilaca radnje, jednina ili množina). Ove promjene glagola nazivamo konjugacijom. (Jahić et al., 2000:260)

Glagolski vid (aspekt) zauzima vrlo važno mjesto u proučavanju slavenskih jezika, a ujedno i bosanskog jezika. Glagoli u bosanskom jeziku mogu biti svršenog ili perfektivnog vida, nesvršenog ili imperfektivnog vida i dvovidni ili dvoaspektni glagoli (fr. *bi-aspectuels*). Pod svršenim podrazumijevamo glagole čija se radnja ne može dijeliti u faze (početak, kraj), a radnju nesvršenih glagola možemo dijeliti u faze. Dvovidni glagoli se ovisno o kontekstu, mogu pojaviti ili u svršenom ili u nesvršenom vidu. (Jahić et al., 2000:260-261) Pojam aspekta jedinstven je za slavenske jezike i čim se čuje rečenica, moguće je definisati aspekt. U bosanskom jeziku aspekt se često označava morfološki, odnosno dodavanjem afiksa glagolima. U francuskom jeziku je situacija malo drugačija. Glagolski aspekt se često izražava gramatički, suprotstavljajući složeno vrijeme jednostavnom vremenu, na primjer složeni perfekt (*passé composé*) imperfektu. U tom slučaju, imperfekt iskazuje nesvršenu radnju, a složeni perfekt svršenu radnju. Glagolski vid se može također iskazivati afiksima (*dormir-s'endormir*), a možemo saznati vid i iz značenja glagola (gl. *aller* je nesvršenog vida, a *sortir* svršenog vida). (Todorović, 2015:16) U bosanskom jeziku razlika između ove dvije vrste uglavnom se vrši

zahvaljujući aspektnim parovima. O aspektnim parovima ćemo govoriti u toku objašnjenja podgrupa nesvršenih i svršenih glagola.

Nesvršeni glagoli dijele se na dvije skupine: trajni ili durativni – kraće ili duže neprekidno vršenje radnje (*gledati, hodati, jesti*) i učestali ili iterativni – radnja s prekidima (*donositi, kuckati, javljati se*). Na primjer durativni glagol *kucati* (fr. *toquer*) možemo pretvoriti u iterativni dodavanjem infiksa *-ka-* i postaje glagol *kuckati*. Prijevod glagola *kuckati* na francuski je teže postići ali možemo ga približiti uz pomoć priloga, pa bi prijevod bio *toquer à plusieurs reprises*. Na osnovu ovoga, možemo zaključiti da u bosanskom jeziku aspekt ne izražava uvijek morfologija i semantizam glagola, već i ostali dijelovi rečenice, kao na primjer prilozi. (Todorović, 2015:19)

Svršeni glagoli mogu obilježavati vremenski potpuno ograničen sadržaj i to su trenutni (trenutnosvršeni) glagoli (fr. *momentanés*) – *sjesti (s'asseoir), pasti (tomber)*, ili djelimično vremensko ograničenje. Ovoj grupi (glagoli s djelomičnim vremenskim ograničenjem) pripadaju početnosvršeni glagoli (fr. *inchoatifs*) – *potražiti (se mettre à chercher), zaplakati (commencer à pleurer)*, i završnosvršeni glagoli (fr. *à durée indéterminée*) – *zaigrati se (jouer, commencer à jouer), progovoriti (commencer à parler)*. (Jahić et al., 2000:260) Možemo primijetiti da glagole sa početnom (prefiksi *po-/za-*) ili završnom glagolskom radnjom (prefiksi *za-/pro-*) u francuskom jeziku iskazujemo, zbog nedostatka ili nepostojanja jednakog glagola, uz pomoć konstrukcije *commencer à+infinitif*.

Što se tiče perfektivizacije glagola, u bosanskom jeziku veći dio svršenih glagola možemo oblikovati od imperfekta glagola. Međutim, postoje glagoli koje ne možemo oblikovati u aspekatske parove, na primjer glagoli *imati (avoir), značiti (signifier), stanovati (habiter)* i dr. Perfektivizacija se vrši: dodavanjem sufiksa *-nu* na korijen nesvršenih glagola – *jaukati (fr. crier)>jauk-nuti (fr. crier une fois), viriti (fr. regarder en cachette)>vir-nuti (jeter un coup d'oeil)*; dodavanjem prefiksa *do-, iz- na-, pre-, pro-* i dr. – od glagola *čitati (lire)* dobijamo *dočitati (finir de lire la partie qui n'a pas été lue précédemment)*, *pročitati (finir de lire)*, *načitati (lire jusqu'à en avoir assez lu)*, *iščitati (lire jusqu'au bout)* i dr. (Todorović, 2015:26) Nasuprot perfektivizaciji, imperfektivizaciju glagola činimo dodavanjem sufiksa na korijen svršenog glagola. „U bosanskom jeziku ne postoji određeno pravilo da se za određeni glagol bira određeni sufiks. Ponekad čak i nekoliko sufiksa može perfektivni glagol pretvoriti u imperfektivni, što objašnjava dublete: *produžavati/produživati*.“ (Todorović, 2015:29) Sufiksi za imperfektivizaciju mogu biti: *-a: odgovoriti>odgovarati (répondre)*, *-ava:*

obećati>obećavati (promettre), -iva: pokriti>pokrivati (couvrir), -eva: uspjeti>uspijevati (réussir) i dr. (Todorović, 2015:30)

Kao i u francuskom jeziku, glagole bosanskog jezika odlikuje prijelaznost (tranzitivnost) i neprijelaznost (netranzitivnost) s obzirom na objekat na koji se odnose. Prijelazni glagoli čine cjelinu s imeničkom riječju koja označava bliži objekt, a koji je u akuzativu bez prijedloga (*dati ruku, napisati pismo*) ili rjeđe u genitivu bez prijedloga (*kupiti jabuka, piti vode*). Neprijelazni glagoli ne zahtijevaju bliži objekt, odnosno radnja ne prelazi na objekt (*bolovati, ići*). Prepoznamo ih po neslaganju s neodređenim imeničkim zamjenicama u akuzativu *nekog/a*. U neprijelazne glagole spadaju i povratni refleksivni glagoli. Njihov objekt je jednak subjektu (*umivati se, spremiti se*). Kao i u francuskom jeziku, u bosanskom postoje tzv. recipročni glagoli (*igrati se, takmičiti se*). U ovom slučaju imamo dva subjekta ili više. Uz njih se riječ *se* ne može zamijeniti oblikom *sebe*, jer ovdje ona (*se*) nije povratna zamjenica nego povratna riječica. (Jahić et al., 2000:261-262)

Glagolsko lice je kategorija kojom se izriče odnos između subjekta i učesnika u govornom činu te ono o čemu se govori. Prema tome glagolski oblici imaju različite završetke. Razlikujemo prvo (govornik), drugo (sagovornik) i treće lice (o kome, čemu se govori). Lice se dakle saopćava ličnim nastavcima čije je gramatičko značenje istovjetno sa značenjima ličnih zamjenica. Uzet ćemo za primjer glagol *čitati*: 1. (ja) *čita-m* 2. (ti) *čita-š* 3. (on/ona/ono) *čita-ø* 1. (mi) *čita-mo* 2. (vi) *čita-te* 3. (oni/one) *čita-ju*. (Jahić et al., 2000:262-263)

Što se tiče glagolskih vremena, u odnosu na trenutak govora, glagoli mogu biti u sadašnjem, prošlom i budućem vremenu. Glagolska vremena dijelimo kao i u francuskom, uz određene razlike, na prosta (prezent, imperfekt, aorist) i složena (perfekt, pluskvamperfekt, futur I i II). Glagolski načini su prosti - imperativ, složeni – kondicional ili potencijal I i II. Postoje i glagolski prilozi sadašnji i prošli i glagolski pridjevi trpni i radni, također u prostom obliku. Složene oblike tvorimo od infinitivnih oblika glagola koji se mijenjaju i pomoćnih glagola *jesam, htjeti i biti*. (Jahić et al., 2000:263-265)

Kao u francuskom jeziku, prema nastavcima glagole u bosanskom dijelimo na tri vrste: 1. *-m, -š, -ø, -mo, -te, -jū (pjevam, pjevaš, pjeva, pjevamo, pjevate, pjevaju)*; 2. *-em, -eš, -e, -emo, -ete, -ū (pišem, pišeš, piše, pišemo, pišete, pišū)*; 3. *-im, -iš, -i, -imo, -ite, -ē (bježim, bježiš, bježi, bježimo, bježite, bježe)*. (Jahić et al., 2000:266-267) Postoji i četvrta vrsta nepravilnih glagola. To su glagoli *jesam, biti, htjeti* i glagoli s drugačijom osnovom infinitivne i prezentske osnove poput glagola *ići i slati (idem, šaljem)* i dr. (Jahić et al., 2000:271)

Kako bismo stekli bolji uvid u razlike između bosanskog i francuskog jezika u pogledu glagolskih vremena, preuzet ćemo uporednu tablicu kojom se poslužila i Todorović (2015:58). Primjeri s francuskog jezika su prevedeni na srpski jezik, ali ne postoje značajne razlike u prijevodu primjera između bosanskog i srpskog jezika.

Français	Serbe
Présent <i>Je parle.</i>	Présent des verbes imperfectifs <i>Govorim.</i>
Passé composé <i>Je l'ai trouvé.</i>	Parfait (les deux aspects), aoriste <i>Našla sam ga. Pronašla sam ga. Nađoh ga.</i>
Passé simple <i>Il le prit par la main.</i>	Parfait (imp.), aoriste, présent (perf.) <i>Ona ga je uzela/uzela/uzme za ruku.</i>
Imparfait <i>Elle a dit que la robe était chère Le ciel était bleu. Elle s'approchait souvent de moi, et me regardait écrire.</i>	Présent, parfait (imp.), conditionnel, imparfait <i>Rekla je da je haljina skupa. Nebo je bilo (beše) plavo. Često bi mi prilazila i posmatrala me kako pišem.</i>
Plus-que-parfait <i>Marie m'a dit qu'elle avait habité à Paris. Elle s'était déjà calmée quand je suis arrivé.</i>	Parfait, plus-que-parfait <i>Marija mi je rekla da je živela u Parizu. Ona se već bila smirila kad sam stigao.</i>
Passé antérieur <i>Quand il eût terminé son travail il sortit. A peine eût-il commencé à lire qu'il s'endormit.</i>	Parfait, plus-que-parfait <i>Kad je završio posao, izašao je. Tek što je bio počeo da čita, zaspao je.</i>
Futur simple <i>Un jour je deviendrai cosmonaute.</i>	Futur I <i>Jednog dana ću postati kosmonaut.</i>
Futur antérieur <i>Quand j'aurai fini mon article, je te le donnerai.</i>	Futur II <i>Kad budem završila članak, daću ti ga.</i>

Slika 4. Pregled glagolskih vremena u francuskom i srpskom jeziku (Todorović, 2015:58)

U nastavku rada ćemo iznijeti osnovne odlike nekih glagolskih vremena i načina.

Prezent, osim sadašnjosti, može izraziti radnje koje su se dogodile u prošlosti ili one koje će se dogoditi u budućnosti, čak i radnje koje nisu definirane u odnosu na vremensku referencu.

Perfekt sve više zamjenjuje ostala prošla vremena u bosanskom jeziku. Perfekt u svojoj osnovnoj funkciji, izražava procese koji su se odvijali ili su se desili u prošlosti, prije trenutka govora. Dakle, perfekt se može oblikovati kako od svršenih glagola, tako i od nesvršenih. Aorist izražava radnje koje su se dešavale ili desile u određeno vrijeme u prošlosti ili u vrijeme govora. Na primjer: *Padoh naglavačke. Dolaziše ovdje svaki dan*>*Dolazili su ovdje svaki dan*. Za razliku od aorista koji se još uvijek koristi u pisanom i govornom jeziku, imperfekt se može sve rjeđe čuti. Radnja izražena imperfektom provodi se paralelno s drugom radnjom koja se desila u prošlosti, a izražava se drugim prošlim vremenima (perfekt, aorist, narativni prezent) ili s priloškim oznaka za vrijeme: u tom trenutku, te večeri itd. Pluskvamperfekt se najviše koristi, ne zbog iskazivanja anteriornosti, nego da bi se iskazao rezultat, dok anteriornost iskazujemo

perfektom: *Marko je ispričao da je svoju ženu upoznao / *bio upoznao u Parizu.* (fr. *Marko a raconté qu'il a connu / avait connu sa femme à Paris*).

U bosanskom jeziku postoje dva oblika futura, futur I i futur II. Futur I iskazuje radnju koja će se desiti nakon trenutka izgovaranja, na primjer: *Sljedeće godine ću otići u Japan.* (Todorović, 2015:50-57) Futurom drugim se obilježava „zavisna budućnost, neostvarena radnja za koju se pretpostavlja da će se desiti u budućnosti. Na primjer: *Kad bude završio popričat ćemo s njim.*“ (Jahić et al., 2000:281)

Glagolskim načinima potencijalom I i manje korištenim potencijalom II izričemo mogućnost, na primjer: *Popio bih malo vode.* Potencijalom I se može obilježiti i radnja koja se ponavljala u prošlosti, tzv. iterativni ili pripovjedački potencijal: *Srijedom i petkom bih išla u muzičku školu.* Potencijal II se tvori od potencijala I pomoćnog glagola *biti* i pridjeva radnog glagola koji se mijenja, na primjer: *bio bih čitao, bile biste čitale.* (Jahić et al., 2000:282)

Bosanski jezik nema subjunktiva, stoga se prevodi indikativom u odnosnim i dopunskim klauzulama, u posrednim, vremenskim i uzročnim rečenicama. U finalnim i kauzalnim rečenicama se koristi potencijal (kondicional). (Filipović, 2014:49)

(46) Fr. „*Je note ça sur un bout de papier ou je le garde dans ma tête, parce que les filles ont toujours peur que ça se sache.*“ (Gary, 1975:72) / Bos. „*Zapišem to na kraj papira ili držim u glavi, jer se djevojke uvijek boje da će se to saznati.*“

(47) Fr. „*Fabien aurait suivi tous les conseils, pourvu qu'ils lui fussent criés.*“ (Saint-Exupéry, 1931:77) / bos. „*Fabijan bi poslušao svaki savjet samo kad bi mu ga neko doviknuo.*“ (trad. Kušan)

5.5. Red riječi u rečenici

Red riječi podrazumijeva redosljed sintaksičkih kategorija u prostoj ili složenoj rečenici. U bosanskom jeziku red riječi je uglavnom slobodan. Osnovno pravilo je da tema dolazi prva (subjekt), a za njom slijedi rema (predikat i predikatska grupa). Postoje tri vrste reda riječi:

1. stilski neobilježeni, neutralni - nijedna sintaksička kategorija nije naglašenija od druge, odnosno izražava se objektivni stav govornika. I. U ovom slučaju red sintaksičkih kategorija u prostoj je subjekt, predikat, objekt (SPO), na primjer: *Ja nisam ni sanjao o bjekstvu.*; II. Ako u rečenici postoje dva objekta, ili izravni ili neizravni ili oba, oba stoje iza predikata: *On je napisao pismo majci.* III. Priložna oznaka može biti izrečena prilogom (stoji ispred predikata), te prijedložnim ili padežnim izrazom (stoji iza predikata): *Dijete je dugo i uporno šutjelo.*; *Glas siđe ispod Gorice.*; IV. Kongruentni atribut, glavni i redni brojevi, te količinski prilozi u funkciji

atributa, dolaze ispred imenice na koju se odnose: *Neka crna sjena stade vrh mene.*; *Popili smo prvu jutarnju kahvu.*

2. stilski obilježeni, afektivni – vrlo slobodan red riječi u rečenici. Neke riječi u rečenici mogu biti važnije od ostalih te dolaze na istaknuta mjesta u rečenici, prvo ili posljednje: *Voli on mene.* (istaknut predikat); *Meni daje knjigu, a ne njemu.* (istaknut objekt); *Sve je to muka velika.* (istaknut pridjev).

3. obavezni red riječi odnosi se na položaj nenaglašenih riječi (klitika) u rečenici. Enklitike ne mogu doći na početak rečenice (*Im dosađujem), odnosno najčešće dolaze iza prve naglašene riječi u rečenici: *Odakle mu ta tvrda vjera.*; *Nagradite ga, ali mu ne vjerujte.* Ako postoji više enklitika, razmještaju se tako da na prvom mjestu dođe upitna enklitika *li*: *Bi li mi ti donio?*; Proklitike se nalaze ispred prve naglašene riječi u naglasnoj cjelini. Prijedlozi stoje ispred riječi kojoj određuju padež, na primjer: *Vozio je svoju djecu iz škole.*; ispred atributa imenice kojoj određuje padež: *Dodaj mi knjigu s radnog stola.* (Jahić et al., 2000:465-473)

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada je bio da se ispituju i objasne tipološke karakteristike, tj. sličnosti i razlike francuskog, japanskog i bosanskog jezika. Osvrnuli smo se u osnovnim crtama na fonetsko-fonološki, morfološki, leksički i sintaksički nivo.

Govorili smo o glavnim razlikama lingvističke tipologije i komparativne lingvistike, a potom smo se osvrnuli na klasifikaciju jezika. Naveli smo glavne odlike jezičkih porodica kojima pripadaju jezici ovog istraživanja, naročito karakteristike flektivnih ili fuzionih i aglutinativnih jezika. Sistematski smo upoređivali francuski, japanski i bosanski jezik i za svaki razmatrani fenomen predstavili smo rješenje koje se koristi u francuskom, odnosno bosanskom i japanskom jeziku. Zbog razmjera koje je bilo neophodno ispoštovati, ova tipološka studija, na prvi pogled, se može učiniti površnom jer nije bilo moguće navesti sve detalje. Međutim, vodili smo se glavnom idejom tipologije, a to je traženje granica varijacija i uspostavljanje translingvističkih obrazaca.

Osvrnuli smo se na odlike standardnog francuskog, japanskog i bosanskog jezika, te smo ukazali na problematiku dijalekatskih govora, naročito u francuskom jeziku. Dali smo i kratki historijski pregled sva tri jezika. Potom smo iznijeli glavne karakteristike glasovnih sistema i izvršili komparativnu analizu gdje je to bilo moguće. Pojasnili smo glavne elemente gramatika francuskog, japanskog i bosanskog jezika. Uporedo smo iznosili razlike i sličnosti u ovim jezicima. Analizirali smo akcente i intonaciju u jezicima, te smo se osvrnuli na lakoću odnosno težinu učenja i prevođenja japanskog jezika kao izvornog stranog jezika. Jedan od aspekata koji smo analizirali u sklopu poglavlja o japanskom jeziku, jeste izražavanje učtivosti obzirom na lingvističke nivoe.

Istraživanje metodom komparativne analize jezika koji pripadaju različitim porodicama i koji su geografski udaljeni jedni od drugih, nije uvijek zanimljivo lingvistima, naročito ne u kombinaciji francuski-bosanski-japanski jezik. U velikom broju literature naišli smo na samo nekoliko redaka komentara o japanskom jeziku, dok se bosanski jezik podrazumijeva kao srpskohrvatski. Sigurno je da francuski, japanski i bosanski jezik pripadaju različitim jezičkim porodicama, ali upravo zbog toga se nadamo da će ovaj rad poslužiti kao izvor informacija, te nadahnuti i poslužiti kao polazište za dalja istraživanja.

7. CONCLUSION

L'objectif de cette étude était d'examiner et d'expliquer les caractéristiques typologiques, c'est-à-dire les similitudes et les différences des langues française, japonaise et bosnienne. Nous avons étudié les différents niveaux de chacune de ces langues, c'est-à-dire les niveaux phonétiques, phonologique, morphologique, lexical et syntaxique.

Nous avons parlé des principales différences entre la typologie linguistique et la linguistique contrastive, puis nous avons examiné la classification des langues. Nous avons spécifié les caractéristiques fondamentales des familles de langues auxquelles appartiennent les langues de cette recherche, en particulier les caractéristiques des langues flexionnelles ou fusionnelles et agglutinatives. Nous avons systématiquement comparé le français, le bosnien et le japonais, et après chaque phénomène considéré, nous avons présenté la solution utilisée en français, c'est-à-dire en bosnien et en japonais. En raison de l'espace à respecter, cette étude typologique, à première vue, peut sembler superficielle car il n'a pas été possible de fournir tous les détails. Cependant, nous avons été guidés par l'idée principale de la typologie, qui est de rechercher les limites de la variation et d'établir des modèles translinguistiques. Nous avons examiné les caractéristiques du français standard, du japonais et du bosnien, et avons souligné la question des dialectes, en particulier en français. Nous avons également donné un bref aperçu historique des trois langues. Nous avons ensuite décrit les principales caractéristiques des systèmes phonologiques et effectué la méthode de l'analyse contrastive lorsque cela était possible. Nous avons expliqué les principaux éléments des grammaires du français, du japonais et du bosnien. Nous avons présenté des différences et des similitudes de ces langues. Nous avons analysé les accents et l'intonation dans les langues, et nous avons examiné la facilité ou la difficulté d'apprendre et de traduire le japonais comme langue étrangère source. Un des aspects analysés dans le chapitre sur la langue japonaise est l'expression de la politesse considérant des registres linguistiques.

Les recherches utilisant la méthode d'analyse contrastive des langues appartenant à des familles différentes et géographiquement éloignées les unes des autres, ne semblent pas particulièrement intéressantes pour les linguistes, surtout pas dans la combinaison franco-japonaise-bosnienne. Dans la majorité des sources bibliographiques, nous n'avons trouvé que quelques lignes sur la langue japonaise, tandis que la langue bosnienne est sous-entendue comme serbo-croate. Ces langues appartiennent à des familles linguistiques différentes et c'est pourquoi nous espérons que cette étude servira de source d'information, inspirera et servira de point de départ à de nouvelles recherches.

8. LITERATURA

1. Borel, S. (2012) *Langues en contact – Langues en contraste*. Berne : Peter Lang
2. Chevalier, J.-C. et al. (2002) *Grammaire du français contemporain*. Paris : Larousse
3. Coupé, C. et al. (2002) *De l'origine du langage à l'origine des langues : modélisations de l'émergence et de l'évolution des systèmes linguistiques*. [S.l.] : [s.n.]
4. Clay, S. M. (1998) *La grammaire pratique*. University of California-Davis : Houghton Mifflin Custom Publishing
5. Feuillet, J. (2006) *Introduction à la typologie linguistique*. Paris : Honoré champion
6. Feuillet, J. (2012) *Linguistique comparée des langues balkaniques*. Paris : Institut d'études slaves
7. Filipović, H. (2014) *Les catégories de temps et de mode en français et en croate*. Diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
8. Greenberg, J.H. (2003) *Les langues indoeuropéennes et la famille eurasiatique*. Paris : Belin
9. Grevisse (2008) *Le bon usage*, 14éd. Paris : De Boeck & Duculot
10. Jahić et al. (2000) *Gramatika bosanskog jezika*. Zenica : Dom štampe
11. Halilović, S. (2014) *Jezička stvarnost u Bosni i Hercegovini – sa bibliografijom*, 243-260 (u:) Kondali, K. (ed.), *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, Knjiga XVII. Sarajevo : SOR „GRAFOSTIL“
12. Horetzky, E. (1994) *Précis pratique de grammaire française*. Zagreb : Školska knjiga
13. Horne, K.M. (1966) *Language typology*. Washington D.C. : Georgetown University Press
14. Jamasaki, K. (2014) *Gramatika savremenog japanskog jezika I i II*. Beograd : Zavod za udžbenike
15. Kamermans, M. (2009) *An Introduction to Japanese Syntax, Grammar and Language*. [S.l.] : [s.n.]
16. Makino, S. et al. (1986) *A dictionary of Basic Japanese Grammar*. Tokyo : The Japan Times
17. Papić, M. (1994) *Gramatika francuskog jezika - strukturalna morfosintaksa*. Beograd : [s.n.]
18. Riegel, M. et al. (2004) *Grammaire méthodique du français*. Paris : Presses universitaires de France

19. Robbeets, M. (2006) *If Japanese is Altaic, How Can it be so simple?* – sa bibliografijom, 337-367 (u:) Lubotsky A. et al. *Evidence and Counter-Evidence, Essays in Honour of Kortlandt*, Volume 2 : General Linguistics SSGL33. Amsterdam – New York : Rodopi
20. Sores, A. (2008) *Typologie et linguistique contrastive*. Bern : Peter Lang SA
21. Sourisseau, J. (2004) *Bonjour/Konichiwa-Pour une meilleure communication entre Japonais et Français*. Paris : L'Harmattan
22. Todorović, G. (2014/2015) *L'aspect verbal dans les langues BCMS et en français une étude contrastive*. Mémoire de Master 2. Tours : Université François-Rabelais de Tours
23. Włodarczyk, A. (1996) *Politesse et personne-Le japonais face aux langues occidentales*. Paris : L'Harmattan

ELEKTRONSKI IZVORI

1. „jezici na svijetu“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=29123> [12.03.2020.]
2. „indoeuropski jezici“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27328> [12.03.2020.]
3. UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger. Dostupno na: <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> [13.03.2020.]
4. „Dijalekt“. Hrvatski leksikon. Dostupno na: <https://www.hrleksikon.info/definicija/dijalekt.html> [16.05.2020.]
5. „Jezik“. Hrvatski leksikon. Dostupno na: <https://www.hrleksikon.info/definicija/jezik.html> [16.05.2020.]
6. „The Problem of Language Identification“, Eberhard, David M., et al., (eds.) (2020). *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-third edition. Dallas, Texas: SIL International. Dostupno na: <https://www.ethnologue.com/about/problem-language-identification> [12.08.2020.]
7. Comrie (1981) *Typologie du langage*, p.39 à 50. Dostupno na: <http://flum.galexie.com/pdf/Comrie%201981%20-%20typologie%20du%20langage.pdf> [12.08.2020.]
8. „French language“ (2018) Posner R., Sala M., (eds.) *Encyclopædia Britannica*. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/French-language> [06.08.2020.]

9. „Histoire de la langue française“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na:
https://fr.wikipedia.org/wiki/Histoire_de_la_langue_fran%C3%A7aise [06.08.2020.]
10. „Languages of France“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na:
https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_France [06.08.2020.]
11. „France“ (2020) Eberhard, D. M. Et al., (eds.) *Ethnologue: Languages of the World*. Twenty-third edition. Dallas, Texas: SIL International. Dostupno na:
<https://www.ethnologue.com/country/FR> [10.08.2020.]
12. „Le français contemporain“ (2009) *Histoire du français*, ch. 9. Dostupno na:
<http://deniscousineau.pbworks.com/f/Histoire+du+fran%C3%A7ais.pdf> [25.08.2020.]
13. „Accent tonique“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na:
https://fr.wikipedia.org/wiki/Accent_tonique [20.08.2020.]
14. „Intonation prosodique“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na:
https://fr.wikipedia.org/wiki/Intonation_prosodique [20.08.2020.]
15. „Futur proche“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na:
https://fr.wikipedia.org/wiki/Futur_proche [14.09.2020.]
16. Deal, W. E. (2006) *Handbook to the life in Medieval & Early Modern Japan*. Case Western Reserve University. Dostupno na:
https://books.google.ba/books?id=OKr3XPabVQIC&pg=PA242&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [19.04.2020.]
17. Mehdi, B.A. (2006) *L'utilisation des différents registres de langue dans l'enseignement du français au collège*, PhD Thesis Constantine: Université de Constantine. Dostupno na:
<https://docplayer.fr/13570697-L-utilisation-des-differents-registres-de-langue-dans-l-enseignement-du-francais-au-college.html>. [27.07.2020.]
18. Nađ, K. (2015) *Fonetska korekcija glasa /r/ u japanskih govornika koji uče hrvatski jezik*. Diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5590/1/DIPLOMSKI-deseta%20verzija%20%281%29.pdf> [05.08.2020.]
19. Nakagawa, N. (2016) *Information Structure in Spoken Japanese: Particles, Word Order, and Intonation*. PhD Thesis, Graduate School of Human and Environmental Studies of Kyoto University. Dostupno na:
https://www.academia.edu/23109806/Information_Structure_in_Spoken_Japanese_Particles_Word_Order_and_Intonation

20. Pletikos, E. (2008) *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/337326> [28.09.2020.]
21. Rakić, B. M. (2014) *Ritam i intonacija u francuskom jeziku. Predlog modela za korigovanje grešaka na polju prozodije francuskog jezika kod srbofonih studenata*. Doktorska disertacija. Beograd : Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. Dostupna na: <http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/4972> [27.07.2020.]
22. Vovin, A. (2017) *Origins of the Japanese Language* – sa bibliografijom (u:) Oxford Research Encyclopedia of Linguistics (2020) Oxford University Press USA. Dostupno na: <http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-277?rskey=RSBt53&result=17>
23. Zvonar, K. (2018) *Akustičke karakteristike francuskih vokala u kroatofonih studenata francuskog jezika i književnosti*. Diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: https://www.academia.edu/37510780/Akusti%C4%8Dke_karakteristike_francuskih_vokala_u_kroatofonih_studenata_francuskog_jezika_i_knji%C5%BEevnosti?source=swp_share [12.09.2020.]
24. „Accent chromatique japonais“. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Dostupno na: https://fr.wikipedia.org/wiki/Accent_chromatique_japonais [12.09.2020.]

KORPUS

1. Ajar, É. (1975) *La vie devant soi*. Paris : Mercure de France
2. Saint-Exupéry, A. De (1931) *Vol de nuit*. Paris : Éditions Gallimard
3. Sen Egiziperi, A. (1956) *Noćni let*. Sarajevo : Svjetlost